

2013
Jaunā Gaita

274

RUDENS 2013

VOL. LIX, No 3, ISSUE 274
AUTUMN 2013

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:

Rolfs Ekmanis
Phone/Fax: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Associate Editor:

Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Contributing Editors:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Linda Treija,
Lilita Zaļkalne

Business Manager:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG home page:

<http://zagarins.net/JG>

Subscription rates (USD = CAD)

1 year \$39.-
2 years \$76.-

Single issues \$10.-

JG is indexed in *MLA (Modern Language Association) International Bibliography* and *Latvijas Preses Hronika (Chronicle of Latvian Publications)*.

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Contributions are tax-deductible
in the USA.

Printed by TigerPress
East Longmeadow, MA, USA

ISSN 0448-9179

59. GADAGĀJUMS, RUDENS 2013

3. (274) NUMURS

S A T U R S

- 1 Ēriks Dukāts – Amerikāņu terjers
- 2 DZEJA – Leons Briedis
- 9 Ligita Levinska – Ceļš Klīdzēja prozā
- 11 Una Alksne – Estētisms Bārdas lirikā V
- 14 Česlavs Milošs – Teoloģijas traktāts
- 19 Edvīns Strautmanis – Viensēta
- 20 Sandis Laime – Raganas Latvijā II
- 23 Juris Šlesers – Cīņa ap dabu
- 27 VĒSTURE – Rolfs Ekmanis – RB/RL II
- 31 ATMIŅAS – Uldis Bērziņš – Prāga 1968
- 33 Leons Briedis – Prāga 1968
- 35 Mārtiņš Lasmanis – Kārļa Egles piezīmes I
- 39 Lidija Dombrovska – Rudens vīzija
- 40 Daniels Vāriks – Pētnieciskais žurnālisms
- 43 MĀKSLA – Māris Brancis – Māksla trimdā
- 46 Gints Grīnbergs – Mirušo dvēseļu laiva
- 47 Linda Treija – Latviešu māksla trimdā
- 49 Māris Brancis – Laimonis Mieriņš VI
- 52 DAŽOS VĀRDOS (vg) (mb) (fg) (re)
- 62 NO LASĪTĀJU VĒSTULĒM
- 66 KIBERKAMBARIS – Otto Ozols – Inteligence, intelektuāļi LV politikā (jž)
- 68 GRĀMATAS – Rolfs Ekmanis – VV-F
- 70 Anda Kubuliņa – par Intu/Knutu Skujenieku
- 72 Vita Gaiķe – Nora Ikstena Kanādā
- 73 Lāsma Ģibiete – Sokolova Muļķu skola
- 75 Gundars Ķeniņš Kings – *Journal of Baltic Studies* 44/1 (2013)
- 76 JG LABVĒĻI
IN THIS ISSUE – (jž)

Haralda Noriša vāks

Maketētājs Juris Žagariņš

JG pateicas par PBLA KF un labvēļu atbalstu

Ēriks Dukāts. *Amerikāņu terjers*. 2002. Audekls, eļļa, vasks. 121 x 144 cm

No izstādes *Latviešu māksla trimdā* (skat. lpp. 43-48)

Attēls no Pasaules latviešu mākslas centra arhīva

Leons Briedis

PLIKADĪDAS

Uldim un Jānim

izrauts no konteksta
varonis pret paša gribu
uz barikādēm pie brīvības pieminekļa
uzceltām no vienīgās portvīna pudeles
ko molotova kokteiļa vietā
varēja iegādāties tuvākajā bodē
garmatāns un noskrandis plikadīda
viņš mūžam paliks sev atmiņā kā tas
kurš ar tauriņu pūlējies padzīt tanku
un izaicinoši pielaidis tīģera ūsām
dullas vientiesības kvēlojošo pigu
mūsdienas
tā arī neizkāpušas
no tā paša kanāla
tiem pašiem stāvošajiem un duļķainajiem ūdeņiem
neuzskata par vajadzīgu viņu,
plikadīdu,
ņemt par pilnu pat savas izredīgētās zemapziņas
paštaisnā diskursa liekulīgajās atsaucēs
varoni pret paša gribu
kurš izrauts no konteksta
plikgalvains un bezzobains
nekad neklūs par pieaugušu vīru
un kurš pašlaik viež pats sev ar pigu
no mūžīgo plikadīdu pavārtes
molotova kokteiļa vietā
tuvākajā bodē
iegādājies berlīnes mūra suvenīru

2012

PELNUPĪTE

kā bērza baltā pagalīte
dedz, mana dvēselīte, dedzi
un tā kā pelnupīte
gar Dieva namdurvīmi teci!

bez rūgtas žēles pilna kvēles
ko reiz tu gaiši dedzi
bez ļaudīm ļauna vēles
ko tiem kā sagšu pāri sedzi

ai, dūdu, kokļu košās spēlēs
kas sūro mūžu vadīt mēdzi!
un tūkstoš viedās mēlēs
sev liktens lemto izteikt jēdzi

dedz, bērza baltā pagalīte!
dedz, mana dvēselīte, dedzi!
un tā kā pelnupīte
gar Dieva namdurvīmi teci

2013

RADĪŠANAS INTERPUNKCIJA

tur
kur Dievs
uzkāpis visaugstākajā kalnā
ielicis negrozāmu bezdibeņa punktu
uz ielejām
pie cilvēkiem un lopiem
vientiesīgs un sirsnīgs
aizvien aizgrābtāks
sāk brāzties Dzejnieka jūsmīgais komats
pamazām izšķērdēdamies
likteņa savērpto likloču glēvajās domuzīmēs
un bargajos kolos
neapejamajās iekavās
tā viltīgi izliktajos semikolos
un nodevīgi izkaisītajos daudzpunktos
mānīgajās pēdīnās
lai beidzot
atgriezies sāкта gala jūrās
paceltu bezgalīgu izsaukumzīmju allaž jautājošās buras
virs kurām bezzvaigžņu naktīs
līdzjūtīgi šalc Dieva saprotošais apostrofs
no kura tu, cilvēk, esi nācis

2013

KRITUŠAIS EŅĢELIS DIEVA TIESAS PRIEKŠĀ

„kritiens ir vienīgais
ar ko mēs varam pierādīt
ka Zeme tiešām griežas ap Sauli”

„bet ap Dievu?!”
nenocieties izsaucās Dievs

„ap tevi, Mans Kungs”
pazemīgi nosarcis kā Ņūtons
kam uz galvas nupat neviļus bija nokritis ābols
atteica kritušais eņģelis
„griežas mūsu visu Pirmdzimtais Grēks”

Ābele
to padzirdot
gluži kā leva
kaunīgi nosarkusi
nodūra acis

2013

ĪSLANDIEŠU MOTĪVS

Uldim Bērziņam

„tik dziļu pakāpienu klintī
spētu iecirst vien Egils, Snorres dēls”
nodomāja skalds
sajimdams no savas mīlotās
sev sirdī nāvīgi iecirstās rētas
„nedz Augšas nedz arī Lejas Sētās
tādi zobeni pašlaik vairs nav modē
kaut gan, tiesa,
vecās Edas kumodē
viens tāds vēl glabājas
tālab es nešaubīgi varu
apstiprināt to
ka mīlestība ir ne tikai mainīga
bet arī mūžam dzīva”
un to domās izteicis
viņš pacilāti izlaida garu

2013

ANTIKVARIĀTS

durvju zvaniņš ienākot piesēcis iedzinkstas
saceļot pustumšajās sienās
kurās minstinās mans apjukušais skatiens
kodīgus putekļus
smags
no ilgas gaidīšanas un veltīgām cerībām
sastāvējies gaiss

kas viss tik te rodams!

pērnais sniegs
aizpagājušogad izlijis mākonis
apvāršņa apsūbējusi zelta maliņa
zilzilītes rīkles sudraba zvaniņš bez mēles
un pat zili brīnumi
kas mazdrusku novadējušies
un ož pēc pelējuma

arī viena
mana neuzrakstītā dzejoļa vārsmā
kas pa šo laiku paguvusi jau novecot

„cienītais,
vai jūs kaut ko vēlējāties?”
gurdi un mēmi man apvaicājas
antikvāra uz deguna noslīdējušās acenes
cauri kuru tukšajiem ierāmjiem
man pretim veras šīs pasaules sāktā gala
sirsnīgais un vientiesīgais smaids

„nudien,
es jums atdotu par baltu velti visu šais sienās
ja vien jūs no manis nopirktu
vismaz šīs nebaltās dienas
kam kopš pasaules radīšanas nav atradies neviena paša pircēja”

2012

A MAŽORS

es Tevi izdziedu -- ik burtu:
M, mana Marij, M
un pēc tam A: kā liesmu kurtu
ko, likteni, man lem
un pēc tam R (ak, cik tas salti
gan viļņo dvēslē man!)
līdz tā kā Dieva pirksts – I: un tik balti
A mažors svinīgs skan:
AVE MARIA

MARIA, AVE!

2009., 2012

APSNIGUŠAIS PĪLĀDZIS

Jurim Heldam

caur manu sirdi vēla stunda
kā sarkans rožu kronis ris
ak, kā gan mani šoziem junda
šis apsnigušais pīlādzis
vēl rūgtu ogu pilns ko strazdi
nav paspējuši nošķibīt!
nudien, bezgala neierasti
pa čemam no tā zariem šķīt
stieg dziļos sniegos mana gaita
nekurpu negribas vairs iet
rau, pīlādzis aiz loga skaita
sirds asins palāses kas dzied
kā martā atvilgušās ausmas
kas šajā vēlā stundā plaukst
tik sulīgas kā priekšnojausmas
kas man starp zobiem šķērmi kraukst

2013

TENIM AIZSAULĒ AIZEJOT

Ai, Tenīt, manu Tenīt,
Kurp baltas kājas auj?
Uz savu tēvu zemīt,
Kas tevi mīļi skauj.

Šķirts no tās augu mūžu
Šai dzīvē biji tu,
Lai visu savu dūšu
Tai mūžam ziedotu.

Krietns vārdos, krietns darbos,
Krietns cauri caurēm vīrs.
Šā liktens vējos skarbos
Krietns godam karavīrs.

Zem zaļas velēnītes
Kā liepas Latvijā,
Lai tava dvēselīte
Nu viegla atvijas.

Un treji žuburota
Slej augstu debesīs,
No kuras sudrabota
Mums pāri gaisma līs.

Ai, Tenīt, manu Tenīt,
Kurp baltas kājas auj?
Uz savu tēvu zemīt,
Kas tevi mīļi skauj.

2013. gada 16. februārī, Rīgā (Iļģuciemā)

TRIMDINIEKAM

Vairai Viķei-Freibergai

Kaut vai pat Dievs
Atskatīties liegs uz Latviju Tev,
Atskatīties
Vari uz to sevī.

Dūmakā tīts,
Dzimtais krasts jutekļos Tavos lai vīd
Neatraidīts.
Tikai glēvu sirdi,
Sāpes un ciešanas ko tirdī,
Sev trimdas gaitās neņem līdz.

Kaut vai pat Dievs
Atteicies palīdzēt, latvieti, Tev, –
Neatsakies
Nekad pats no sevis.

Svešumā dzīts,
Netapsi pišļos un putekļos trīts,
Cerībās un ilgās nenosalsi,
Kamēr vien savu asinsbalsi
Sev sirdī spēsi saklausīt.

Kaut vai šajā saulē
Mēs par lapām kļūsim,
Kas no dzimtā koka rautas,
Mūžībā mēs allaž
Nešķirami būsīm
Saistīti pie savas tautas.

Līdz šim nepublicētais dzejolis „Trimdiniekam” sacerēts Rīgā (1985.18.XI) pēc Leona Brieža pirmās tikšanās ar Vairu 1985. gada oktobra nogalē Krišjāņa Barona 150 gadu atsvētes dienās. Tolaik profesore Kanādā (un *JG* redakcijas locekle), jau 14 gadus vēlāk ir Latvijas Valsts prezidente un vēl pēc 13 gadiem par savu zinātnisko veikumu saņem kolēģu-akadēmiķu atzinību *Festschrift* veidolā (skat. 68. lpp.).

Daudzkārt apbalvotā dzejnieka, atdzejojāja un esejista Leona Brieža radošajā biogrāfijā ietilpst vairāk nekā 20 dzeju grāmatu pieaugušajiem un pusducis bērniem un vairāki eseju kopojumi. Dzejdarbi, stāsti, lugas, apceres/esejas tulkotas no aromīnu, itāļu (ieskaitot romanjolas dialektu), sardu, retoromāņu, katalāņu, spāņu, franču, portugāļu, galisiešu, kriolju, angļu, nīderlandiešu, krievu, serbu, maķedoniešu, suahili un albāņu valodas. Tagad vairs neiznākošu kulturoloģisko periodisko rakstu krājumu *Grāmata un Kentaurs* redaktors.

Ligita Levinska

CEĻŠ JĀNA KLĪDZĒJA TRĪMDAŠ PROZĀ

Jāņa Klīdzēja īsprozā viena no laiktelpas šķērsošanas simboliskajām zīmēm ir ceļš, kas šķir svešo un savējo. Ceļš iezīmējas kā došanās uz priekšu pa horizontālo plakni, kas nav brīvprātīga – cilvēks ir spiests pārtraukt fizisko saikni ar savu telpu un iekļauties svešajā telpā. Kustība ir dzīvības saglabāšanas priekšnosacījums. Savam, ierastajam un tuvajam pretējais stāvoklis ir svešais, tālais un neiepazītais. Stāsts „Četri zvani” sākas ar mazas meitenes retoriskiem jautājumiem: *Kur gan būs apstāšanās? (..) Varbūt aiz šā kalna, varbūt pie tā meža, kas sākas nākošajā pakalnā?* Nākotne ir saistīta ar nezināmo, kas ir visu cilvēku apziņās un domās. Ante nesaprot, kāpēc jādodas ceļā: *Visi ļaudis tagad pavisam savādi. Nez kur skrien, nez kur brauc, citi bēg mežos. Kāpēc gan tā vajadzētu, ka vienam no otra jābaidās* (Klīdzējs 1984:27). Zīmīgi, ka cilvēki zina savas telpas koordinātas, taču nezina, kāds būs ceļa vektors, stāstā norisinās saruna starp karavīriem un bēgļiem: *„No kurienes braucat? – viens no viņiem vaicāja... No Aglonas. – Uz kurienu? – Nezinām. Uz priekšu, drūmā balsī atteica Velēnu vectēvs.”* (turpat:30) Stāstā „Sirmgalvis” vilcienā, kas ir kā vidutājs starp divām laiktelpām, vecs vīrs secina: *Tagad mēs visi esam kā koka ratu riteņi bez dzelzs apkaluma. Kad ar tādiem brauc... un vēl bez ceļa... tad kur tik atsitās, tur drūp un nodrūp pa gabalam. Ceļš ir! Ir ceļš, meitņ! Un turpat 17-gadīgajai Emerijai: Tu esi izsviests viens kā akmens pasaules gaisā, ka pat nezini, kur nokritīsi* (Klīdzējs 1948:134-135), tādējādi uzsverot, ka cilvēks atrodas neziņā, ir tikai ceļa laiktelpa bez mērķa, kas kļūst par neatņemamu dzīves sastāvdaļu. Svarīgs ir masas jēdziens, jo tas ir kolektīvs centiens izbēgt no draudošajām briesmām, būtiska ir individuālo saplūsmē vienotā veselumā: *Atskatījās meitene vēlreiz – daudz, daudz viņu tur bija. Reizēm šorīt no rīta viņa tāpat atskatījies; tad šī bezgalīgā rinda kustējās vēl simt dažādās krāsās – sievietu lakatiņi balti un zili, brūnas un zaļas vīriešu cepures, bērni un melni zirgi, brūnas un raibas govīs – viss kustējās juku jukām. Visus bija apsegusi ceļa putekļu un bēdu pelēkā krāsa. Ceļā redzamais liecina, kā iznīcinoša spēka ietekmē pasaule zaudējusi savu harmonisko modeli: Visapkārt sāka dunēt un rūkt. Dega mājas un meži. Ciema ļaudis skrēja šurpu un turpu un raudāja. (..) ...zemes*

drebešana, uguns stabi un dūmainās debesīs viņiem dzinās pakaj (Klīdzējs 1984:28).

Stāstā būtiski ir sapņi. Antei sapnis ir veids, kā pārvarēt traģisko tagadni un nokļūt idealizētā laiktelpā: *Pie mātes sāniem piespiedusies, mazā Ante vēl arvien dzīvoja savā sapnī un redzēja, kā brālis Antons viņu, saņēmis pie rokas, ved atpakaļ uz mājām. Ceļmalas skan. Pretī skrien kalni un ceļmalas vītoli, apaļi un zaļi kā siena kaudzes klānos. Tad ir jau pašu tirums. Vējā šūpodamās, skan rudzu vārpas. Tad vēl nelielu gabaliņu pa mazo ceļiņu pret piekalni. Pie vārtiem lielām zaļām lapām šalc četras kļavas. Un tur jau mirdz itabass gals, jauniem baltiem, gludi ēvelētiem prieku dēļiem apšūts. No visa, no visa nāk pretī tāda laba gaisma, kura bērna sirdij dod sapņus, kas ir spēcīgāki par naida un nāves sajaukto dzīvi* (turpat:34). Sapnī Antes dvēsele atstāj ķermeni un ceļo pa dažādām pasaulēm, (..) *sapnī redz tieši tās vietas, kur (..) dvēsele ceļo* (Kursīte 1999:289), respektīvi, sapnis ilustrē savējo mājas laiktelpu, pēc kuras Ante ilgojas.

Vektorā ceļš svarīgs ir apstāšanās punkts. Stāstā „Tumsā” tas ir stacijas uzgaidāmā telpa, kuras nozīme ir mainījusies: no satikšanās un šķiršanās vietas tā kļuvusi par gulēšanas un gaidīšanas vietu. Par stacijā esošajiem cilvēkiem tiek spriests: *Visi tie esot braucēji... Kur gan var aizbraukt, lai nevajadzētu braukt atpakaļ? Liekas, ka tagad ļaudis citu neko nedara, kā tikai brauc. Tikai daži te ir šejienieši, visi pārējie kaut kādi iebraucēji un braucēji, tādi kā no lokomotīves izpūsti dūmi – viņi kustas, kur tos vējš nes* (Klīdzējs 1948:115). Šajā piemērā iekļauta informācija par ceļinieka neziņu gan par rītdienu, gan savu dzīvību: ir tikai pakļaušanās un uzticība ceļam un tā virzībai. Jāsecina, ka ceļš kara apstākļos rada iespēju savas dzīvības saglabāšanai, taču šī atšķirtība ir neizprotama un asociējas ar nezināmā klātbūtni.

Ceļš ārēji var atgādināt reālu pārvietošanos ģeogrāfiskos plašumos, taču tomēr būtiskāks ir cits fakts: tas ir meklējumu, izziņas lielums. Pie ceļa laiktelpas var pieskaitīt identitātes meklēšanu Klīdzēja romānu dioloģijā *Bārenis* un *Gribējās saullēkta*, kur iezīmēti divu veidu ceļi – reālais kā fizisks lielums, kas atrodas starp diviem punktiem, un metafiziskais garīgās eksistences ceļš. Var runāt arī par sliekšņa situācijām, kas saistās ar identitātes krīzi, dzīves pavērsieniem, maiņu dzīves ritējumā. Semiotiķis, literatūrkritiķis Mihails Bahtins konstatē, ka sliekšnim piemītošais jēdzieniskais piepildījums ir saistīts

ar priekšstatu par krīzi, dzīves pavērsienu (Bahtins 1999:116).

Romānu tēls, Peninsulā, ASV, dzīvojošais Keizijs Danahū mutvārdu līmenī uzzina, ka ir latvietis Kazimirs Pavasars, Imanta un Paulīnes dēls, dzimis Liepājā (1944. 13.X), kas ir cēlonis ceļa sākumam, lai piedzimu tu no jauna, jo viņš konstatē: *Vairs neesmu tas, kas es esmu. Ne tas vairs, kas biju. Kas būšu es?* (Klīdzējs 1995a:138). Keiziju nomoka jautājums par sevis definēšanu, viņš cenšas atrast pamatu savai dzīvei, jo *dvēsele ir sākusī no jauna sataustīt sakņu kustēšanos*. Un: *Gribējās tikt pie latviešiem kaut cik atpakaļ. Atrast savas pēdas. Caur to vairāk saprast sevi. Arī visu to, kas bijis pirms manis* (turpat:144,152). Kā konstatē trimdas kopieņu pētniece Inta Gāle-Kārpentere (Indiana University), *šāds pagrieziens cilvēkam liek uzņemties jaunas lomas, liek nodibināt jaunas attiecības jaunā cilvēku lokā, rosina viņā jaunu domāšanas veidu un attieksmi pret sevi, savu darbību, identitāti un mērķiem. Individuālo līmeni par primāro jautājumu kļūst „Kas es tagad esmu?” un kolektīvajā līmenī – „Kas mēs tagad esam”* (Gāle-Kārpentere 1994:9). Šis fakts kļūst par atskaites punktu, lai sāktu jaunu posmu savā dzīvē, tādējādi romāna centrā ir savas identitātes meklējumi, ceļš uz latviešu sabiedrību (Salceviča 1995:13). Ar šī individuālā likteņa atklāšanu tiek rādīts, ka latviešiem nozīmīgs ir ceļš atpakaļ uz dzimteni, latvietību, tādējādi eventuāli izsaka visas latviešu nācijas centienus atgriezties savos pirmsākumos, respektīvi, mājās. Romāna gaitā svarīgi ir divi polāri pretnostatījumi: sabrukums – dzimšana. Sabrukā iepriekšējā dzīve. Keizijs metaforiski no kosmosa atgriežas haosa situācijā, lai pārradītu savu pasauli un nonāktu atpakaļ kosmosa situācijā, respektīvi, sakārtotībā un harmonijā.

Var runāt par iniciācijas procesu ceļa laikteļpā Klīdzēja dilogijā. Prof. Janīnas Kursītes atzinumā tas parasti ietver trīs posmus: 1) *individua nošķiršana no sabiedrības, kas asociējās ar nomiršanu*; 2) *pārejas posms, kas ietvēra pārbaudījumu veikšanu*; 3) *atdzimšana jaunajā statusā* (Kursīte 1996:430). Eventuāli pirmo posmu nosaka nomiršana kā amerikāņu tautības cilvēkam, resp., tiek atjaunota identitāte, jo Keizijs uzzina, ka ir latvietis, otrs posms sastāv no garīgās atgriešanās dzimtenes laikteļpā, kas parādās cilvēku stāstījumos, fotogrāfijās, vecāku personīgajos priekšmetos un uzziņu literatūrā. Keizijs sekmīgi apgūst latviešu valodu un kultūras izpausmes, arī iekļaujas latviešu sabiedrībā. Trešais posms saistīts ar atgriešanos Latvijā

un savas identitātes atrašanu, kur Keizija pazudušie dzīves dzīparu gali sāk atrasties (Klīdzējs 1995a:332).

Keizijam savas identitātes atrašana prasa piepūli, tā nenorisinās taisnvirziena kustībā, bet atgādina vairāk metaforisku labirintu. Līdz īstajam mērķim – Latvijas sasniegšanai – paiet vairāki gadi, bieži viņš jūtas, *it kā būtu ieslēgts kādā kastē, kam nav durvis, ne logu* (Klīdzējs 1995b:45). Pirms identitātes meklēšanas sākuma, Pīters Ludza viņam saka: *Starp citu, Keizij, vai klusībā sevi nesāc nožēlot visu to režģi, kurā tu sāc sevi iepīt? Brīdinu tevi – tu būsi tādā kā strauvē, tādā kā cirkā un karuseli, tādās kā kāzās un bērēs reizē. Keizij, tu atstāsi savu mierīgo, labi nodibināto dzīvi un atvērsi durvis, un būsi – citā pasaulē, citā stāvā, citā atmosfērā un klimatā* (Klīdzējs 1995a:189-190). Prof. Māra Rubene atzīst, ka labirintu varam interpretēt kā ceļu, kas jāveic, pārbaudījumu, kas jāiztur. *Tādējādi to var aplūkot kā (...) garīgo meklējumu ceļu (...), kas jānoiet individam, lai atrisinātu savas eksistences identitātes problēmas* (Rubene, 1990:10). Literatūrzinātnieks Oliva (Achille Bonito Oliva) savukārt konstatē, ka labirints *nenorāda nekādu noteiktu virzienu, tajā nav ceļa no perifērijas uz centru, jo tie abi nemitīgi pārklājas un pievelk ceļotāju. Nebeidzamais ceļš, kas ved gājēju neziņā un, nedodams iespēju atcerēties, liek sev sekot, (...) kas balstās neiespējamībā sasniegt noteiktu mērķi* (Oliva 1990,17). Šo labirinta situāciju palīdz mazināt latvieši, jo kā atzīmē literatūras/mākslas kritiķis Pēteris Zeile, *par latvieti nevar kļūt vienu, bet tikai kopā ar citiem dziļi ieinteresētiem tautiešiem* (Zeile 1995:20). No sazarojumiem fragmentārā esamība pamazām kļūst par vienotu veselumu: *Un sākumā bija Vārds. Un Vārds tapa Cilvēks. Šinī manā Sākumā bija Seja. Un Seja tapa Vārds. Un Vārds tapa Māte. Tad Māte tapa latvieši. Un Liepāja. Un Latvija* (Klīdzējs 1995a:304). Nezināmā laikteļa kļūst diametrāli pretēja: *Jūtu, ka tiek atvērtas kādas ilgi slēgtas un līdz šim man nezināmas durvis* (Turpat:279). Keizijs, klaiņojot un meklējot atbildes, nonāk pie saņemto pirmsākumiem: *Vairs nebūšu kā tumši svītrains olis Klusā okeāna krastmalā, kas izskalots no nezināmiem ūdeņu vai zemes dziļumiem. Es kļūstu pats sev un visiem citiem zināmais. Man ir sava vieta eksistences un Universa notikšanu ritējumā. Neesmu ne nulle, ne arī kāds X vairs* (Klīdzējs 1995b:266).

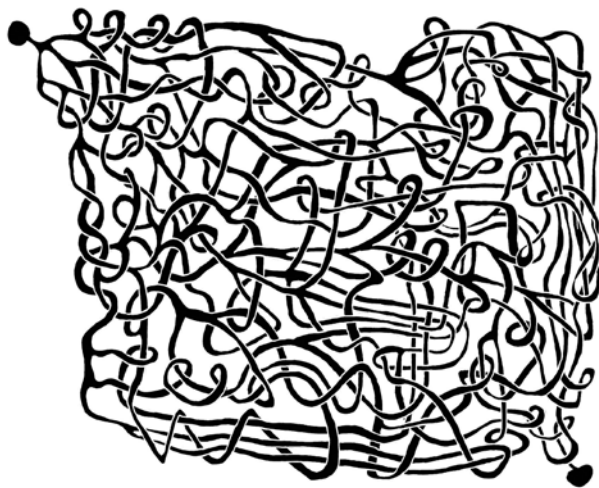
Jāsecina, ka Jāņa Klīdzēja daiļradē zīmīgu vietu ieņem ceļš kā pāreja no svešā uz savē-

jo, atgriešanās dzimtenes laiktelpā pie savas patiesās identitātes un centra.

Ligita Levinska ir LU Humanitāro zinātņu fakultātes Latvistikas un baltistikas nodaļas maģistre. Raksts mazliet īsināts. Par Jāņa Klīdzēja romānu *Cilvēka bērns* skat. autores rakstu JG273:2014.

AVOTI

- Bahitns, M. (1999). „Laiks un hronotops”. *Kentaurs*, 19:111-123.
- Gāle-Kārpentere, I. (1998). „Paaudžu domstarpības un atšķirības trimdā”. *Atmiņa un vēsture*. Rīgā: N.I.M.S.: 98-112.
- Klīdzējs, J. (1995a) *Bārenis*. Rīgā: Zinātne.
- Klīdzējs, J. (1948). *Cilvēki uz tilta*. Gincburgā: Latvija.
- Klīdzējs, J. (1995b). *Gribējās saullēkta*. Rīgā: Zinātne.
- Klīdzējs, J. (1984). *Laidiet! Laidiet! Laidiet!* Bruklinā: Grāmatu Draugs.
- Kursīte, J. (1996). „Krāsas”. *Latviešu folklorā mītu spoguļi*. Rīgā: Zinātne: 44-95.
- Kursīte, J. (1999). „Mītiskā telpa”. *Mītiskais folklorā, literatūrā, mākslā*. Rīgā: Zinātne: 499-507.
- Rubene, M. (1990). „Labirinta laiktelpa”. *Grāmata* Nr. 5:10-17.
- Salceviča, I. (1995). „Latvijā, Liepājā vienu stundu”. Skat. Jānis Klīdzējs. *Bārenis*. Rīgā: Zinātne 5-13.
- Zeile, P. (1995). „Caur saknēm – uz atgriešanos”. *Izglītība un Kultūra*, 36:20.

Una Alksne

ESTĒTISMS FRIČA BĀRDAS LIRIKĀ – V

NĀVES ESTETIZĀCIJA

Sākums JG270, 271, 272, 273

Nāve, kas pārsvarā saistās ar pelēkās krāsas toņiem, Friča Bārdas dzejdarbos gandrīz vienmēr ir atbrivošanās no cilvēka asinīs ietvertā nemiera un ilgām. *Un, kad svētais sargs reiz mieru sauks, / miers būs ilgām, ilgu dziesmām visām. / Pirmreiz būsi apmierināts, draugs, / kad tu dusēsi uz skaidu cisām – tā dzejolī „Skaidu spilvens”* (Bārda 1990,155). Nav tur nekā no spēcīgā atsvešinājuma, kas nosaka, piemēram, austriešu dzejnieka, dramaturga un esejista Hugo fon Hofmanstāla (1874-1928) varoņu attieksmi pret nāvi. Bārdas nāves izpratne neparedz nekādu turpinājumu; tā ir pāreja mūžīgā mierā, kur iedomātā apziņa kļūst pilnīgi vienaldzīga pret iepriekš ilgoto un milēto: *Melnus spārnus tavi sapņi sies. / Ak, cik melniem spārnim lidot grūti... / Un tiem krītot salti pretim smies / lāpsta, gremžot dobi zemes krūtī* (Bārda 1990,156). Dabiska nāve dzejniekam ir likumsakarīga, pat maiga un gādīga, pielīdzināta miegam un rudenim, tā var būt arī *maigā dieve (..), kas naktis sapņus auž* (Bārda 1992,77), vai arī dabiska norise, analogiska gadalaiku maiņai:

*Vienmēr jau nevar lapas plaukt
un birze briest pumpuros brūna.
Kaut kam Dieviņš tomēr aizvien liek augt:
raug, kā uz logā krusta aug sūna –
apaļos cekulos,
zaļi brūnos cinišos...*

*Gan uz mana krusta ar viņa augs
un spurainos cekuliņus saistīs.*

(Bārda 1990,102)

Dzejolī „Miruša bērna dvēselīte dzied” nāve attēlota atšķirīgi no lielākās daļas krājuma *Zemes dēls* dzejoļu. Šeit nāves traģisms skar nevis mirēju, bet dzīvus palikušos tuviniekus. Dzejoļa noskaņa ir neviennozīmīga. No vienas puses, nāves tēls nav tumšs vai biedējošs, un liriskais „es” atkārtoti apgalvo: *Es visam pāri*. No otras puses, Bārda liek lasītājam izjust žēlumu, uzsvērdams bērna nevainību, neaizsargātību un neizdzīvoto dzīvi un ļoti spilgti atainodams mātes mīlestību pret nu jau mirušo bērnu un zaudējuma

izraisītās sāpes. Nāves attēlojums no mirēja skatu punkta šajā dzejolī ir stipri estētizēts ar izvērstu ziedu metaforu lietojumu un ļoti maigs un gaišs: *Kā saldi dūmi / man mūžība pretim plūst. / Es aizeju kā caur ziemsvētku svecītēm. // Vējiņš no ziedošas liepas / mīksti dzeltainiem spārnēm / pavēra logu / un mani aiznesa, / zaļiem zariem mādams, / ziedus birdinādams...* (Bārda 1990,141-142).

Vairākos krājuma *Dziesmas un lūgšanas Dzīvības Kokam* dzejoļos, tāpat kā tēlojumā „Dzintarbērni un Mežainis”, nāvei ir piešķirta liela nozīme kā skaistam, varonīgam solim, ko veic, upurējot sevi mīlestībā pret valsti vai sievieti. Dzejojumā „Meža pasaka” jauneklis dāvina dievinātajai sievietei *ar ledus puķu mirdzumu ap acīm* nāvīgo brūci savās krūtīs, kas viņam šķiet izplakusi kā reta neļķe. Nāve karā kā pēdējā un izšķirošā varonības izpausme ir atainota dzejoļos „Vagonā” un „Parole” (Bārda 1992,218-219). Nāve tiek estētizēta ne tikai ar miegu vai rudenī, bet arī izmantojot debesu tēlu un jo īpaši — ziedu tēlus. Ļoti bieži dzejnieks attēlo nāvi kā dvēseles pacelšanos debesīs. Dzejolī „Debess” liriskais „es” debesij saka: *Tad jūtu, ka zemes / saites sāk rist: / tavā dzidrajā atvarā / gribas man krist. // Un nogrimt. Un izzust – / lai nav vairs nekā! / Tik zvaigznes – kā liliņas / ezerā...* (Bārda 1992,193). Rīta Elstiņa maģistra darbā par Bārdas eksistenciālo pārdzīvojumu precīzi norāda, ka vārds „paradīze” lietots ar svētlaimīgas sajūtas nozīmi, bet dzejnieka nāves izpratnē daudz svarīgāks ir vārds „debess”, kas norāda uz telpas bezgalību (Elstiņa 2009,49).

Ziedu simboliskajā nozīmē jau izsenis ietverta ideja par skaistuma pārejošo dabu un dzīvā nolemtību nāvei (Cirlot 1971,109-110). Vīstošu puķu tēli Bārdas *Zemes dēla* dzejoļos „Augšamcelšanās” un „Svešā kapsētā” (vīstošs dzeltens ziedīņš un vīstošu puķu smarža kapsētā) norāda uz nāves klātbūtni, it kā padarot to redzamu vai sajūtamam. Dzejolī „Parole” (krājumā *Dziesmas un lūgšanas Dzīvības Kokam*) nāves kā plāvēja tēls – mirstošais strēlnieks krīt *kā nopļauta zāle* (Bārda 1992,220). Puķu tēli veido izteiktu karavīru nāves estētizāciju dzejolī „Puķes”: *Ja dvēseles būtu puķes – / ak, sēru Latvija! / tu būtu tagad visa / kā puķu pasaka. (...) Ai, puķe krīt uz krūtīm – / dziest tumsā vaidiens žēls – – / Ai, puķe krīt uz krūtīm – / Ar Dievu, draugs jeb dēls! // Ja dvēseles būtu puķes – / šai ciņū reibonī / mēs staigātu tagad visi / kā puķu mākonī* (Bārda 1992,224). Visniansētāk noziedēšanas metafora izvērsta krājuma *Zemes dēla* dzejolī „Mirusā bērna dvēselīte dzied”. Ne tikai liriskā „es” pāragrā nāve izteikta kā noziedēšana, bet arī līdzšinējā dzīve pielīdzināta puķes dzīvei: *Es pirmās lapiņas tik pavērt spēju. / Man žēl šo mazo rociņu – / man viņas plauka rudās piedurknītēs / kā divi bāli ziediņi / divos brūnos zariņos. / Ik rītu es tās / pret sauli cēlu / un no avotiņa pļavā debestiņas smēlu* (Bārda 1990,141).

Gaisīgāks un maigāks tēls ir birstoši ziedi, izmantoti analogijā ar dvēseli: *Mans sapnis ira, kā sapņi irst. / Bet tagad dvēsele kā zieds birstot irst – / ilgās irst... Mirst... un nenomirst – –* (Bārda 1990,15). Dzīvības pakāpeniskā iziršana dzejojumā „Sapņotājs pāžs” ietverta naktsvijoles tēlā:

*Nāk dienas un aiziet. Gan lēni tās iet,
gan lēni pār sliekšni ceļ kājas,
bet pirkstos tām mūžības pavediens rit,
un dzīvība aizplivinājas
tām līdzī. Tā zaļganais mēneša stars
no nakts vijoles dzer klusi
tās smaržu, tās dvēseli. Tuvs tik un mīļš,
bet izirst uz rīta pusi;
un līdzī tam nakts zieda dvēsele irst.*

(Bārda 1990,216)

Citur nāve ir saistīta ar vainagu, tā simbolisko nozīmi kā pabeigtam laika ciklam, kurā ziedi varētu pārstāvēt dienas vai notikumus: *Vainagā pēdējais zieds kad būs iris, / izirs ir vainags pats, / rai-dai-dai-dā!* (Bārda 1992,169). Ziedi novīst, sakalst un sabirst pa vienam, un ir skaidrs, ka to skaits nebūs bezgalīgs. Dzejolī „Nāvīte” liriskais „es” aicina nāvi būt ar viņu *pa draugam* un nenākt *tumsā pusnaktī, / kad vēji baigi vaid:*

*Nāc tad, kad siltā saulītē
dīgst pirmās puķītes!
Tad zaļā, klusā pļaviņā
ar tevi tikšos es.*

*Es plūkšu cīruļactiņas,
tu pīsi vainagā.
Mēs skatīsimies pūpolos
un debess dzidrumā.*

*Un, vainadziņš kad gatavs būs,
tu uzliec galvā man.
Es pasmiešos un izsaukšos:
„Cik saldi gaisā san!”*

*Un tad jau vari aiziet tu —
gan mani atradīs.
Un jauna vārda it neviens
uz tevi nesacīs...*

(Bārda 1992,194)

Nāves estetizācija Friča Bārdas daiļradē sasniedz augstāko virsotni tajos darbos, kur mirēju pilnībā apņēma ziedi (tāpat tas ir Jāņa Jaunsudrabiņa lugā *Dzīvas un nedzīvas puķes*). Tēlojumā „Dzintarbērni un mežainis” Gaidis mirstot atrodas pārdabiskiem ziediem pārpilnā telpā; ne tikai viņa asinis ir kā ziedi, bet viņa dzīves skaistākajā brīdī ziedi ir visapkārt: *Gaidis mira jautrs, sarkanos un baltos ziedos, un ziedos pārvērtās viss, viņam mirstot... Ziedi bij viņa acis, ziedi bij viņa vaigi un lūpas, bālu ziedu čemuri bij viņa rokas, un ziedi šāvās no viņa mutēs, kad viņš lūpas pavēra, — jautri ziedi mirdzošiem kātiem, tauriņu spārniem... Bet visskaistākie ziedi bij viņa asinīs — to viņš arī pats apliecināja* (Bārda 1992,328). Dzejojumā „Meža pasaka” mirējs atrodas neparastā meža pļavā, kurā aug garkātaini zilie zvaniņi, kas vējā san kā nāves zvani. Atkārtotais epitets „zils” veido saikni – visticamāk, F. Bārdas apzinātu – ar vācu agrīnā romantisma pārstāvja Novalisa (ist.v. Georg Philipp Leopold Freiherr von Hardenberg, 1772-1801) iemūžināto, par vācu romantisma simbolu kļuvušo puķi romānā *Heinrich von Ofterdingen*.

Turpinājums sekos

Par Kārļa Dziļlejas Fonda balvas laureāti Unu Alksni skat. JG268:30. Raksts mazliet saīsināts.

VĒRES

Bārda, F. (1990). *Raksti*. 1.sēj. Rīgā: Liesma.

Bārda, F. (1992). *Raksti*. 2.sēj. Rīgā: Liesma.

Cirlot, J.E. (1971). *A Dictionary of Symbols*. London: Routledge.

Elstiņa, R. (2009). *Eksistenciālais pārdzīvojums Friča Bārdas lirikā*. Rīgā: LU Filoloģijas fakultātes Latviešu literatūras vēstures un teorijas katedra.

PĒRCIET, ABONĒJIET, DĀVINIET, ATBALSTIET JAUNO GAITU!

Jaunā Gaita ir globāls vislatviešu bezpeļņas kultūras izdevums. Redaktori un darbinieki nesaņem algu, rakstu autori nesaņem honorārus. Arvien meklējam izpalīgus, atbalstu un, galvenais, lasītājus!

Abonēšanu un ziedošanu varat nokārtot ne tikai ASV/Kanādā šo zemju valūtās. Maksājumus varat kārtot arī pie JG pārstāvjiem Latvijā, Eirozonā, Anglijā un Austrālijā.

SKAT. MUGURVĀKA IEKŠPUSI!

NE VAIRS EŅĢEĻU VALODĀ

Vecam amata meistaram ir priekšroka – savu māku vairs nenākas parādīt un pierādīt. Tālu pagātnē tas laiks, kad viņš gludināja mežgliņus un baidījās par savu pinumu. Tagad viņš tik pin un virzās uz savu pazemīgo ieceri, kaš visai bieži ir – patiesība. Lūk, ko par poļu Česlava Miloša vēlinājām dzejas grāmatām saka cits lietuvnieks Toms Venclova, kas dzejo pašu leišu mēle: *Šīs ir mēģinājums – veiksmīgs mēģinājums – atbildēt uz dažiem izšķirošiem jautājumiem, kas ieder reliģijas jomā. Atbildēt tā, kā spēj cilvēks, kas nodzīvojis ilgu un pilnu dzīvi, kura nu ietver deviņas desmitdaļas paša visgrūtākā gadusimtenā. (..) Kādā intervijā Milošs atzinies, ka uzskata sevi par pus ateistu, pus ticīgo (to pašu viņa draugs Josifs Brodskis teicis par sevi). Tas ir dabiski, un ne tikai mūsdienu cilvēkam, jo ticība ir iekšēji pretrunīga kā pati cilvēka dzīve. Ārpus šīs pretrunas nevar ne izjust, ne izprast transcendentumu, ko neieklāut ne mūsu pieredzē, ne valodā (pat arī „eņģeļu valodā” – dzejā vai mūzikā). (..) Nebūs aplami sacīts, ka Dievs – „skaidra pretruna, Neviena sapnis”, kā Rilke nodēvē rozi. Ir jautājumi, uz kuriem atbildi neatrast – vai precīzāk, tieša un viennozīmīga atbilde liecinātu par pazemības trūkumu (vai varbūt par distances, ironijas, iekšējās brīvības trūkumu). (No pēcvārda Miloša poļu-krievu bilingvai, 2011.)*

Pats Milošs to pasaka drošāk un skaidrāk – arī dzejolī „Daiļā Kundze”: *Lūdzos no Tevis brīnumu, taču apzinājos, // Ka esmu nācis no zemes, kur Tavas svētnīcas kalpo / nacionālas apmātības stiprināšanai, kā arī bēgšanai / pie Tevis, pagānu dieves, / no naidnieku iebrukuma. // Manu klātbūtni šeit apēnoja // Dzejnieka pienākums neglaimot ļaužu untumiem. // Un taču viņš vēlas palikt uzticīgs Tavai neizprotamai iecerei // Parādīties bērniem Lurdā un Fatimā.*

2013.10.III

Uldis Bērziņš

Česlavs Milošs TEOLOĢIJAS TRAKTĀTS

1. Tādu traktātu

Tādu traktātu jauneklīs neuzrakstīs. Taču nedomāju, ka to man diktē bailes no nāves. Tas, pēc tikdaudz mēģinājumiem, vienkārši ir pateicība, kā arī atvadas no dekadences, kurā nonākusi mana laikmeta dzejas valoda.

Kādēļ teoloģija? Jo pirmajam jābūt pirmajā vietā.

Un tas ir priekšstats par patiesību. Un taisni dzeja, izturēdamās kā izbiedēts putns, kas sitas caurspidīgā rūtī, liecina, ka fantasmagori jā dzīvot neprotam.

Lai taču mūsu valodā atgriežas īstenība. Tas nozīmē – jēga, kas nav iespējama bez absolūta atskaites punkta.

2. Dzejnieks, kuru kristija

Dzejnieks, kuru kristija katoļu draudzē lauku baznīcā, savu ticības brāļu dēļ bija nonācis grūtībās. Viņš velti pūlējās uzminēt, kas tiem galvā notiek. Bija aizdomas, ka tur uzkrājies vecs nepilnvērtības komplekss un pašu cilts kompensējošie mīti. Bet katram no viņiem, bērniem, bija taču jādzīvo pašam savs liktenis.

Pretstatījums es – viņi nebija saskanīgs ar morāli,

Jo apliecināja, ka tu uzskati sevi labāku nekā viņi.

Vieglāk bija ar citiem angļiski atkārtot lūgšanas Svētās Magdalēnas baznīcā Berklijā.

Viendien izbraukdams apvedceļā, kur viena josla ved uz Sanfrancisko, otra uz Sakramento, viņš iedomājās, ka reiz vajadzēs uzrakstīt teoloģijas traktātu, lai tā izpirktu patmīlīgās lepnības grēku.

3. Neesmu

Patiesības uzturētājs neesmu un nevēlos būt.

Klejojumi pa ķecerības nostūriem man kā radīti.

Lai izvairītos no tā, ko sauc par sirdsmieru ticībā, un kas patiesībā vienkārši ir pašapmierinātība.

Mani ticības brāļi poļi mīlēja rituālas baznīcfrāzes, bet nemīlēja teoloģiju.

Varbūt biju kā mūks mežvidus klosterī, kas, pa logu raudzīdamies pārplūdušajā upē raksta savu traktātu latīniski, valodā, kuru nesaprot sādžinieki jērādas kažokos.

Vai tad nav komiski – starp miesta greizajiem žoģiem, kur ielas putekļos kašņājas vistas, iztīzāt Bodlēra estētiku!

Es, ieradis vērsties pēc palīdzības pie Dievmātes,

tik ar pūlēm pazinu viņu
altāru zeltos paaugstinātajā Dievībā.

4. Piedodiet

Piedodiet, taisnprātīgie teologi, par toni,
kas neliekas saderīgs ar jūsu violeto tēru.

Svaídos un grozos manas izteiksmes cisās,
lūkoju, kā tad ērtāk –
ne pārāk svētīgi, bet arī ne pārliki pasaulīgi.

Jābūt taču kam vidū starp abstrakciju
un bērnišķumu – lai var nopietni parunāt
par patiešām nopietnām lietām.

Katoļu dogmas liekas būt pāris centimetrus
par augstu, paslejamiem uz pirkstgaliem, un tad
uz mirkli mums liekas, ka redzam.

Bet Svētās Trīsvienības noslēpums, ledzimtā
grēka un Izpirkuma noslēpums
ir atvairigoti pret saprātu.

Tas velti pūlas izzināt, ko Dievs darījis
pirms pasaules radīšanas, un arī to, kad
Viņa Valstība sašķēlās labajā un ļaunajā.

Un kā lai visu to saprot mazās meitenes, kas baltās kleitās
pirmoreiz dodas pie dievgalda?

Kaut arī sirmi teologiem tas drusku par daudz,
un viņi aizver grāmatu, atsaukdami
uz cilvēku valodas nepietiekamību.

Taču tas vēl nav pietiekams iemesls
sākt čiepstēt par saldo Jēzuliņu silītes salmos.

5. Slogs

Tas Mickēvičs, ko tur ar viņu ņemties, ja viņš ērts arī tāpat –
vērstis patriotisma rekvizītā, kas noder, ko pamācīt
jaunatni.

Atvērts kā konservu kārba, kur izvēršas multfilmas sižets
par senlaiku poļiem.

Un katoļticība – vai to nebūtu labāk likt mierā?

Lai saglabāta slacišana ar svētīto ūdeni, lai svinamās
dienas un
mirušo godpilna guldīšana svētītā zemē.

Vienmēr jau atrodas tādi, kas katoļticību ņem
nopietni, tas ir politiski.

Es gan nekad neesmu bijis ar tiem Apgaismes
pretiniekiem, kas saklausa sātanu sludinām liberālismu
un iecietību pret visādiem citticīgajiem.

Par nožēlu, uz mani mēdz attiecināt amerikāņu teicienu,
kurš nebūt nav uzskatāms par simpātiju izpaušmi:
„Vienreiz katolis – vienmēr katolis“.

6. Velti

Vai nu dievi ir visvareni, un tad, spriežot pēc viņu radītās
pasaules,
tie nav labi, vai arī tie ir gan labi, bet pasaule
izslidējusi tiem no rokām,
tātad tie nav visvareni.

Epikūra skola

Kad man bija seši gadi, jutu šausmas pārakmeņoto
pasaules struktūru priekšā.

Velti vēlāk meklēju patvērumu
krāsainos putnu atlantos, es, Dabas Draugu Pudura
apaļvaidzis fondu pārzinis.

Čārlzs Darvins, par garīdznieku līdz galam neizmācījies,
ar bažām laida klajā savu dabiskās izlases teoriju,
nojauzdams,
ka tā kalpos velnišķai teoloģijai.
Jo tā sludina spēcīgājo triumfu un zaudējumu piedziņu no
vājajiem,
kas akurāt atbilst sātanu programmai,
tādēļ jau viņu sauc par Sīs Pasaules Valdnieku.

Viss, kas skraida, ložņā, lido un mirst, ir arguments
pret cilvēka dievišķumu.

Pievērsos anti-Dabai, tas ir – mākslai,
lai kopā ar citiem celtu mums namu no mūzikas skaņām,
krāsām uz audekla, no runas ritmiem.

Apdraudēti ik mirkli, atzīmējām savas dienas
akmens vai papīra kalendārā.

Gatavi tam, ka no dzīles izsliesies auksta roka,
lai mūs aizrautu prom kopā ar mūsu
nebeigto celtni.

Taču ticēdami, ka vismaz daži no mums saņems balvu,
žēlastību –
par spīti pievilšanas spēkam.

7. Man vienmēr patīcis

Man vienmēr ir patīcis Mickēvičs, es tik nezināju, kāpēc.
Līdz beidzot sapratu, ka viņš rakstīja šifrā, un tas ir dzejas
pamats –
attālums starp to, kas jau zināms,
un to, kas nu atklājas.

Tātad no svara ir saturs, gluži kā sēkla sēnalā, vai grozīt vēl
pirkstos
sēnālas, tam lielas nozīmes nav.

Jāpiedod kļūdas un bērnišķās iedomas tiem,
kas meklē noslēpumu.

Mani ir izsmējuši par visiem tiem Svēdenborgiem un citām
blēņām,
jo neturējos literārās modes ietvaros.

Izmēģīgi atieztie pērtīkcilvēku viepļi,
tiem apspriežot manu – dievticīgā
puīšļa mānticību.

Tāda, kas nepieņem vienīgās mums pieejamās zināšanas,
ka cilvēki savstarpēji radījuši cits citu
un kopā – to, ko dēvē par patiesību.

Bet es gribēju ticēt Ādamam, Ievai,
grēkā krišanai un cerībai atgriezties.

8. Bet tiešām, es atceros

Bet tiešām, es atceros Romeru nama pagalmu,
tur bija ložas „Dedzīgais Lietuvnieks“ sēdeklis.

Un vecumdienās stāvu arkādē manas universitātes priekšā,
pie ieejas Svētā Jāņa baznīcā.

Tālu gan, bet es varētu saklausīt, kā kučieris noplikšķina pātagu,
no Tuhanovičiem visi pulkā piebraucam Hreptoviču muižas lievenim Ščorsos.

Lai Lietuvas lielākajā bibliotēkā lasītu grāmatas,
ko rotā kosmiskā cilvēka attēls.

Ja par mani rakstot reiz sajauks gadsimtus,
esmu gatavs pats apstiprināt, ka biju tur 1820.,
noliecies pār Jakoba Bēmes *L'aurore naissante* –
1820. gada franču izdevumu.

9. Ne aiz vieglprātības

Neba aiz vieglprātības, godātie teologi,
es aizrāvos ar daudzu gadsimtu slepenām zinātnēm –
aiz sirdssāpēm, kad jāredz, cik pasaulē šausmu.

Ja Dievs ir visvarens, Viņš var to pieļaut
tikai ja pieņemam, ka labs Viņš nav.

Kur Viņa varas robežas, kādēļ tāda un ne cita
ir kārtība rasei – to centušies atbildēt
hermētiķi, kabalisti, alķīmiķi, Rozeskrusta bruņinieki.

Tik šodien viņi atrastu savām priekšjausmām
apstiprinājumu
astrofiziku apgalvojumos, ka telpa un laiks
nebūt nav mūžīgi, ka tiem bijis iesākums.

Vienā neiedomājamā uzliesmojumā, no kura skaitāmas
minūtes, stundas un gadsimtu gadsimti.

Un viņi pievērsās taisni tam, kas noticis Dievības klēpī
pirms šā uzliesmojuma, jeb – kā radās Jā un Nē, labais un
ļaunais.

Jakobs Bēme ticēja, ka redzamā pasaule radusies
katastrofas rezultātā – kā Dieva žēlsirdības akts,
jo Viņš nolēma nepieļaut absolūtā jaunuma izplatīšanos.

Kad sūdzamies, ka zeme ir elles priekšistaba,
neaizmirsīsim, ka tā varēja tapt par visistāko elli
bez neviena dailes vai labvēlības stara.

10. Katķismā esam lasījuši

Katķismā esam lasījuši par eņģeļu dumpi – tas
liek domāt par zināmu rošību jau priekšpasaulē,
vēl pirms redzamā Visuma radīšanas:
tik tā spējam spriest, rīkodamies ar kategorijām „pirms”
un „pēc”.

Pat ja priekšpasaulē eksistēja pulkiem
neredzamu eņģeļu, tik viens no viņiem
manifestēja savu brīvo gribu, sadumpojās
un tapa par nemiernieku barvedi.

Nav precīzi zināms, vai tā bija pirmā un pati pilnīgākā
no esmēm, kam pavēlēts tapt,
vai pašas Dievības ēnaspuse,
kuru Jakobs Bēme sauca par Dieva Dusmām.

Tā vai citādi, skaists un stiprs eņģelis vērsās pret
nesaprotamo Vienību, sacīdams „Es”,
un tas nozīmēja nošķiršanos.

Lucifers, tumšās gaismas nesējs, saukts arī par pretinieku,
par Sātanu, ljabā grāmatā pilda apsūdzētāja pienākumus
Radītāja saimniecībā.

Dievs teica „Jā”, nav Viņa radībai citas lielākas indeves
nekā nāve, jeb „Nē”, tā ēna, ko met
nošķirušās esības brīvā griba.

Šis dumpis – personīgā „es” manifestācija, to sauc par
iekāri,

concupiscentia, un to vīrs zemes savukārt atkārtoja
abi mūsu pirmsenči. Ļauna un laba
atziņas koks varētu tikt saukts par nāves koku,
kā atklāja Adams un leva.

Dzēst pasaules grēku spēja tikai jauns Ādams,
kura cīņa pret Šās Pasaules Valdnieku
ir cīņa pret nāvi.

11. Saskaņā ar Mickēviču

Saskaņā ar Mickēviču un Jakobu Bēmi Ādams ir,
kā Ādams Kadmons no Kabalas, kosmiskais cilvēks
Dievības klēpī.

Viņš nāk radītās Dabas vidū, bet pats – no eņģeļa,
apveltīts neredzamu miesu.

Viņu kārdina dabas spēki, kuri tam (kā Mickēvičs diktēja
Armandam Levi) saukuši: „Lūk, te esam, evidences, veidi,
priekšmeti, kas alkstam tik vienu – pakļauties tev, kalpot
tev. Tu mūs redzi, mūs skar, tu vari pavēlēt mums ar skatu
vai galvas mājienu. Vai tad esi redzējis kādu augstāk par
sevi, dievu, kam skatiens un galvas mājien, un pavēlēt
stihēm? Notici mums, tu – mustiesais dievs, radības
patiesais kungs. Ievienojies mūsos, tapsim viena miesa,
viena esība, sakļausimies.”

Ādams padēvās kārdinājumam, un Dievs tad sūtīja tam
dziļu miegu.

Kad viņš modās, viņa priekšā stāvēja leva.

12. Tātad izrādījās

Tātad izrādījās, ka Daba deleģējusi levu,
lai tā ierauj Adamu dzimšanu un miršanu monotonijā.

Kā paleolīta Lielā Māte zeme, kas dzemdē
un glabā pīšļus.

Varbūt tādēļ šīs vīriešu bailes apzvērēt
milu, jo tas pats, kas apzvērēt nāvi.

Šajā stāstā leva par tuvu zemei, mūsu māsām tāda
nav pieņemama, bet Jakobs Bēme mums parāda citu levu,
kura saņēma un pieņēma aicinājumu
tapt Dievam par māti.

Tikai neaizmirsīsim, ka Bēme runā par arhetipu pasauli,
kurā noraugās Dievs, un tur
nav ne pirms, ne pēc tam,
tātad otrā leva nav pirmās mantinieca,
blakus tās abas Radītāja priekšā.

Tās pāršļācas viena otrā, abas rada – un vairāk nekā māsas.
Antiklerikāli noskaņotais jauneklis Mickēvičs saraksta savu
pārsteidzošo *Svētās
Jaunavas Marijas pasludināšanas himnu* tieši pirms
masonu himnas, kuru pazīstam kā *Odu jaunībai*,
un slavina Mariju pravieša – Jakoba Bēmes vārdiem.

13. Nav ko brīnīties

Iztirzājumiem neredz gala, un nav ko brīnīties,
jo ledzimtais Grēks liekas neizprotams –
tas kļūst nedaudz skaidrāks, ja atzīstam,

ka Ādamam glaimoja kļūt par visas redzamās radības kungu, bet radība, alkdamā, lai viņš savienojas ar to, loloja cerību ka viņš pasargās to no nāves.

Tas nenotika, un pats viņš zaudēja nemirstību.

Liekas, ka pamatā ledzimtajam Grēkam ir Prometeja sapnis par cilvēku – tik apdāvinātu radību, ka ar sava saprāta spēku tā radīs civilizāciju un izgudros zāles pret nāvi.

Un liekas, ka jaunais Ādams, Kristus, ieņēmie miesā un miris, lai atbrīvotu mūs no Prometeja lepnības.

Ar kuru, taisnību sakot, Mickēvičam cīnīties bija visgrūtāk.

14. Tas, Kurš dzims

Tas, Kurš dzims iz tumsas garas,
Izraus mūs no velna varas.
Kalēdu dziesma

Kurš uzskata, ka ir normāli,
ka stiprie trimfē, vājie iet bojā un dzīve beidzas ar nāvi,
tas ir jau devis piekrišanu sātana kundzībai.

Kristietība lai neizliekas, ka tā draudzīga pasaulei,
ja tā saskata pasaulē alkatības grēku, jeb universālo Gribu,
kā to sauca lielais pesimisma filozofs Sopenhauers,
kurš kristietībā un budismā redzēja kopīgu iezīmi,
līdzcietību tiem, kas mīt virs zemes – šai bēdu ielejā.

Kas cerē uz Jēzu Kristu, gaida Viņa
atnākšanu un pasaules galu, kad zust pirmajām debesīm
un pirmajai zemei, un nāves vairs nebūs.

15. Reliģiju mēs pieņemam

Reliģiju mēs pieņemam aiz žēluma pret cilvēkiem.
Tie ir par vāju, lai dzīvotu bez Dieva gādības.
Par vāju, lai klausītos elles ratu šņirkstoņā.

Vai kāds no mums samierināsies ar pasauli, kur neatskan
līdzcietības, žēluma, izpratnes balss?
Būt cilvēkam nozīmē galaktiska mēroga atsvešinātību.

Tas ir pietiekams iemesls, lai kopā ar citiem celtu
neizsakāmas
žēlsirdības svētnīcas.

16. Tik tiešām

Tik tiešām neko nesaprotu, ir tik mūsu,
lielā veselā sīkdaļu ekstatiskā dejas.

Tās dzimst un mirst, dejas nemitas, aizveru acis,
vairīdamies no gūzmīgo tēlu strūklas.

Varbūt es tikai tēloju žestus un vārdus, un darbības,
ieslodzīts man norādītajā laika aplokā.

Homo ritualis, es apzinos un es pildu,
kas pavēlēts man, maestro viendienītim.

17. Kādēļ gan neatzīt

Kādēļ gan neatzīt, ka savā reliģiozitātē
neesmu ticis tālāk par Jaba grāmatu?

Ar to atšķirību, ka Ījabs uzskatīja sevi par nevainīgu,
kurpretim es uzveļu vainu saviem gēniem.

Neesmu nevainīgs, gribēju būt nevainīgs, bet man
neizdevās.

Man uzsūtīto nelaimi pacietu Dievu nezaimojis
ja jau esmu iemācījies nezaimot Viņu par to,
ka Viņš radījis mani tādu un ne citādu.

Nelaieme manuprāt bija sods par manu eksistenci.

Dienu un nakti es jautāju Dievam: Kādēļ?
Nebūdam līdz galam drošs, vai saprotu
Viņa neskaidro atbildi.

18. Ja es nebūtu ieguvis

Ja es nebūtu ieguvis plašas zināšanas par to,
ko sauc par lepnību, iedomību un augstprātību,

Es varētu nopietni uztvert izrādi, kas beidzas ne tik lielā
mērā ar priekšskara nolaišanu,
kā ar pērkona grāvienu no skaidrām debesīm.

Taču šīs izrādes komisms ir tik nepārspējams,
ka nāve liekas neatbilstošs soda mērs nabaga lellēm
par viņu narcisko spēli un nodevīgi gūtajiem panākumiem.

Domāju par to ar skumjām, redzēdam sevi
starp spēles dalībniekiem.

Un atzišos, tādā brīdī man grūti ticēt nemirstīgai dvēselei.

19. Nuja, ir jāmirst

Nuja, ir jāmirst.
Nāve ir milzīga un nesaprotama.
Velti Mirušo piemiņas dienā gribam sadzirdēt balss
no tumšām pazemes valstīm, no Šeola, Aīda.
Mēs – rotaļīgi trusēni, kam ne jausmas, ka gaida nazis.
Kad apstājas sirds, tad iestājas it nekas,
saka mani laikabiedri un parausta plecus.

Kristieši zaudējuši ticību bargajam Tiesnesim,
kas grēciniekus lemj verdoša piķa katliem.

Man nācis par labu, ka lasīju Svedenborgu,

Viņam neviens spriedums nenāk no augšas,

Un mirušo dvēseles pievelk līdzīgām dvēselēm gluži kā
magnēts

Viņu *karma*, taisni kā budistiem.

Jūtu sevī tik daudz vēl neatklāta ļaunuma,
ka nonākšana Ellē nebūt nav izslēdzama.

Droši vien tā varētu izrādīties Elle māksliniekiem,

Tiem, kas snieguma pilnību

Turējuši augstākā vērtē nekā savus laulātā drauga, tēva,
brāļa un līdzpilsoņa pienākumus.

20. Robeža

Redzēju sapnī, ka grūti tikt pāri robežai,
bet es taču esmu gana daudz viņu šķērsojis – par spīti
valstu

un impēriju sargiem.

Jēgas tam sapnim nekādas, jo būtībā sapnis par to, ka viss labi, kamēr robežu šķērsot neesam spiesti.

Šaipus zaļš vilnains paklājs,
un tepat līdzās tropiskā meža zaļās galotnes,
un pār tām līdināties mēs, putni.

Viņpus nekā, it nekā, ko varētu
ieraudzīt, apraudzīt, izdzirdēt, nogaršot.

Vilcināties turp doties gluži kā emigranti
kas tur tālajā trimdā necer uz laimi.

21. Lai beidzot

Lai beidzot varētu sevi iedomāties par masonu
ložu mantinieku, arī par citādu cilvēku nekā leģendā.

Turēts par laimesbērna, kam viss izdodas,
pie pagodinājumiem tiku ilgā darbietilpīgā mūžā.

Patiesībā tas notika pavisam citādi,
bet aiz lepnuma un kauna es vairījos būt vaļsirdīgs.

Skolā man sporta laukuma brutalitāte lika atzīt,
ka cīņai vis nebūšu radīts, un es priekšlaikus sāku sev
konstruēt
aizstājošu karjeru.

Vēlāk iepazīnu jau istas, ne vairs izfantazētas traģēdijas,
jo nepanesamākas tādēļ, ka nejutos gluži bez vainas.

Iemācījos paciest nelaimi, kā pacieš kroplumu,
bet manu darbu lasītāji to reti dabūja noskārst.

Tikai drūmas krāsas un nosliece uz savdabīgu,
gandrīz vai manihejisku kristietības paveidu
varēja kādu man uzvedināt uz pēdām.

Jāpiebilst vēl par šā indivīda iesaistītību divdesmitā
gadsimta vēsturē, par viņa rīcības absurdumu
un virkni brīnumainu izglābšanos.

Itin kā aizstājošā karjera būtu apstiprināta,
un Dievs pieprasītu, lai novedu darbu līdz galam.

Es centos un es meklēju diženumu, tā nepieejamību
izskaidrodams ar laika un laikmeta tukšgaitu.

Atradis to citos, kādreiz arī sevi,
biju pateicīgs, ka man ļauts piedalīties
neparastā projektā ko Dieva iecerējis mirstīgajiem.

22. Izturieties saprotoši

Izturieties saprotoši pret tiem, kas ticībā vāji.

Es arī viendien ticu, nākamajā vairs ne.

Bet man labi lūdzejū pūli.
Ticēdami, viņi palīdz man ticēt
viņu pašu, šo neizprotamo radību eksistencei.

Atceros, ka viņi radīti tik drusku zemāki
par debesu varām.

Zem viņu nejaukās ārienes, zem prakticisma ekzēmas
ir tīra miesa, viņu rīklēs, kad dzied tie,
sitas sajūsmas pulss.

Un visvairāk jau stāvot Dievmātes skulptūriņas priekšā,
kur viņa tēlota tāda, kā parādījusies bērnam Lurdā.

Protams, jūtu skepsi, taču dziedu līdz,
tā pārvarot pretišķību
starp personīgo un rituālo reliģijā.

23. Daiļā Kundze

Daiļā Kundze, kas Tu parādījies bērniem Lurdā un Fatimā.

Tad, kā stāsta bērni, visvairāk viņus pārsteidzis
Tavs neizsakāmais skaistums.

It kā Tu gribētu atgādināt, ka daile
pieder pie pasaules sastāvdaļām.

Es varu to apstiprināt, jo biju Lurdā
pie groteskā svētceļnieks, kad šalca upe
un virs kalniem skaidrās debesīs – mēness maliņa.

Tu stāvējusi, stāsta bērni, virspus neliela kociņa,
bet Tavas pēdas bijušas kādus desmit centimetrus augstāk
par tā lapotni.

Tava miesa nebija kā parādībai, bet no nevielas vielas,
un varēja saskatīt podziņas uz Tavas kleitas.

Lūdzos no Tevis brīnumu, taču apzinājos,

Ka esmu nācis no zemes, kur Tavas svētnīcas kalpo
nacionālas apmātības stiprināšanai, kā arī bēgšanai
pie Tevis, pagānu dieves,
no naidnieku iebrukuma.

Manu klātbūtni tur apņēnoja

Dzejnieka pienākums neglaimot ļaužu untumiem,
iedomām.

Un taču viņš vēlas palikt uzticīgs Tavai neizprotamai iecerei

Parādīties bērniem Lurdā un Fatimā.

Seteņos (Šeteniai). Lietuvas vidienē, tolaik Krievijas impērijas sastāvā dzimušais Nobela prēmijas laureāts Česlavs Milošs (Czesław Miłosz, 1911-2004) pēc ģimnāzijas absolvēšanas Viļņā studē jurisprudenci Viļņas Universitātē, kur arī sāk publicēt (1930) pirmos dzejoļus poļu valodā. Arī vēlākos darbos Milošs kavējas atmiņās par Viļņu un mācību laiku tajā. II Pasaules kara laikā Varšavā piedalās poļu pretošanās kustībā. Pēc Vācijas sakāves kļūst par Polijas kultūras atašeju Vašingtonā, pēc tam Parīzē. Polijai kļūstot par Maskavas satelītvalsti (1951) Milošs Parīzē lūdz politisko patvērumu, kur publicē (1953) stāstījumu *Zniewolony umysł* (Sagūstītais prāts) - par intelektuāļu vietu totalitārisma. Pārceļas (1960) uz ASV, kur lasa lekcijas slāvu filoloģijā Kalifornijas Universitātē, Bērklījā (U. of California, Berkeley). Poliski kļūst laisti 17 oriģināldzejoļu krājumi un 22 prozas grāmatas. Četras grāmatas sacerētas angļu valodā. Latviskoti liels skaits Miloša dzejoļu kultūras periodikā (no tiem vairāki arī *JG*), kā arī *Sagūstītais prāts* (tulks. Uldis Bērziņš), *Dzimtā valoda* (*Rodzinna Europa*, tulks. Māris Salējs), *Nobela lekcija* u.c. Pēc Dzelzs priekšvara sairšanas un totalitārā režīma sabrukšanas (1989) pārceļas atpakaļ uz dzīvi Polijā, Krakovā. Par Milošu un viņa darbu latviskotāju Uldi Bērziņu skat. *JG*269:12-15.

Edvīns Strautmanis. *Viensēta*. 1986. Eļļa uz audekla, 258 x 213 cm
No izstādes *Latviešu māksla trimdā* (skat. lpp. 43-48)

Sandis Laime

RAGANU TRADĪCIJA ZIEMEĻAUSTRUMU LATVIJĀ

Skat. sākumu JG273:30-32

VĀRDA RAGANA NOZĪME 16.-18. GS AVOTOS

Vārds *ragana* rakstītajos vēstures avotos sastopams kopš 16. gs. 70. gadiem.¹ Pirmo reizi tas minēts raganu tiesas protokolā (1574.11.IX), kad Rīgas zemes soģa tiesā par buršanu un lādēšanu nāvēssods sadedzinot piespriests nevācu sievai Katrīnai. Apsūdzētā tiek nosaukta par *Raggan* – kāda sieva no Doles, pie kuras cilvēki vērsušies pēc palīdzības, lūdzējus sūtījusi pie Katrīnas, kas darījusi ļaunu. Apsūdzība pret „raganu” celta, jo tā apbūrusi zemnieku Pēteri, nonāvējusi trīs nedēļas veco Annas bērnu, lādējoties draudējusi Benediktam Mačam, kurš pārmetis tai bērna nonāvēšanu. Tāpat kāda Plonnija sūdzējusi, ka Katrīna nobūrusi viņas dēlu, bet Jukums Grāve sūdzējis par savu tēvu, kurš miris, savukārt viņš pats noburts tā, ka stāigājot un mokoties, un naktīs mieru nevarot atrast. Jēkabs no Ķengaraga savukārt liecinājis, ka kaimiņi reiz palīdzējuši Katrīnai rudzus plaut, viņa tiem devusi mēru alus dzert, no kā tiem palicis nelabi, jo, kā atzinās Katrīna, viņa alu sagatavojusi ar irbenēm. Tiem, kurus Katrīna izlaidījusi, palicis labāk. Savu māti par burvi uzskatījusi arī viņas meita, jo māte redzējusi zilās ugunis, ko citi nav redzējuši, savukārt tās piena kubuls bijis pilns ar tārpiem. Nevācu ragu licēja Sāmieša sieva savukārt redzējusi, kā Katrīna paņēmusi klēpī bērnu, kurš drīz palicis zils. Tam bijis pušu kakls, bet uz tā piecu pirkstu nospiedumi (Straubergs 1939a:58-59).

Divus gadus vēlāk (1576.25.IX) Rīgas zemes soģa tiesā tiesāta kāda cita nevācu sieva Katrīna un viņas vīrs Mārtiņš Švogsters. Tiesas protokolā minēts, ka vīrs savu sievu nosaucis par *Ragge* (t.i., *rage* vai *raġe*). Sieva ar buršanu neesot nodarbojusies, bet gan ar vārdiem, rokām un zālēm palīdzējusi un darījusi labu cilvēkiem un lopiem. To viņa esot darījusi bez sātana palīdzības. Lai gan velns

Francisco Goya. *Capricho no. 68. Linda maestra!*

pie viņas dažu nakti esot nācis, viņa nevienam ļaunu neesot darījusi (Straubergs 1939a:59). Raganu prāvu materiāli liecina, ka 1614. gadā 4. oktobrī Rīgā sadedzinātas divas burves, bet trešā *Ragge* cietumā mirusi, jo Velns tai apgriezis kaklu (Straubergs 1939a:64).

Kārlis Straubergs atzīst, ka ciema raganas jēdziens 16. gs. otrajā pusē Latvijā pilnībā jau ir izveidojies. Tajā saplūduši gan vietējie, gan no kristīgās demonoloģijas ienākušie priekšstatu. No vienas puses, par raganām un burvjiem saukti un apsūdzēti cilvēki, kuru darbības atbilst ierastajiem tautas medicīnas paņēmieniem – ārstēšanai ar vārdiem, rokām, zālēm, kaulu, sāli u.tml. Buramie vārdi un lāsti, spriežot pēc atsevišķām piezīmēm protokolos, 16. gs. beigās vēl pārstāvēja vietējo tradīciju, jo tajos nav vērojamas kabalistisko un kristīgo formulu ietekmes, kas pārņemtas vēlāku laiku buramvārdos. No otras puses, raganu un burvju darbībā spilgti izpaužas arī *maleficium* – tie slēdz līgumu ar Velnu, lido uz sapulcēm jeb sabatiem, ar buršanu kaitē cilvēkiem un lopiem, uzlaižot tiem slimības un nāvi, noliek nešļavas, atņem labības laukiem auglību u.tml. (Straubergs 1939a:63). 1574., 1576. un 1614. gada tiesu protokoli ļauj secināt, ka 16.-17. gs. paralēli vācu termiņiem *Hexe* un *Zauberin* par iepriekš minētajām darbībām apsūdzētās sievietes sauca par *raganām* un *raġēm*.

Arī leksikogrāfiskie avoti ļauj konstatēt vārda *ragana* un vairāku ar to saistīto jēdzienu nozīmi agro jauno laiku vācu mācītāju leksikā, juridiskajā terminoloģijā un dzīvajā latviešu valodā. Šis vārds iekļauts gandrīz visās nozīmīgākajās 17.-18. gs. vārdnīcās. Lai gan pirmās latviešu valodas vārdnīcas – Georga

¹ Šis apgalvojums neattiecas uz vietvārdiem ar sakni *ragan-*, kas varētu būt fiksēti arī agrāk.

Manceļa *Lettus* titullapā norādīts, ka tā domāta *visiem un katram ārzemniekam, kas Kurzemē, Zemgalē un Latviešu Livonijā paliek un grib godīgi maizi pelnīt*, ir skaidrs, ka visvairāk šis un turpmākie šāda veida izdevumi bija nepieciešami vācu tautības mācītājiem, kas veica pienākumus latviešu draudzēs. Jāņem vērā, ka vācu mācītāju uzdevums bija ne tikai kristīgo tikumu sludināšana zemniekiem, lai samierinātu tos ar sociāli smago un beztiesisko stāvokli, bet arī dažādu pirmskristietisko un sinkrētisko ticējumu un ieražu izskaušana. Šī iemesla dēļ jau pirmajās vārdnīcās iekļauta salīdzinoši bagātīga leksika, kas saistīta ar apkarojamām parādībām, piemēram, dažādu mitoloģisko būtnu un paražu nosaukumi.

Pirmā latviešu valodas vārdnīca publicēta 1638. gadā (Mancelius 1638a). Georga Manceļa sastādītajā vācu–latviešu vārdnīcā *Lettus* iekļautie apmēram 6 000 vārdi ņemti no laikabiedru rakstiem un dzīvās valodas. Vārdnīcā pārstāvēta galvenokārt vidus dialektu leksika (Zemzare 1961:37). Kā papildinājums vārdnīcai izdota tās otrā daļa *Phrasseologia Lettica* (Mancelius 1638b). Vārds *ragana* pa vienai reizei minēts gan vārdnīcā (vienskaitlī – *Raggana*), gan tās pielikumā *Phrasseologia Lettica* (daudzskaitlī – *Ragganas*). Vārda pie raksts atbilst izrunai vidus dialektā. Saskaņā ar Manceļa nostiprinātajiem ortogrāfijas pamatprincipiem patskaņa īsums vārdā atzīmēts ar tam sekojošā līdzskaņa dubultojumu (sk. Zemzare 1961:16). Arī turpmāko vārdnīcu sastādītājiem šī vārda rakstība grūtības nesagādāja.

Daina Zemzare norāda, ka, spriežot pēc Manceļa vārdnīcas *Lettus* un pielikuma *Phrasseologia Lettica*, 17. gs. sākumā daudzajās burvju, raganu, vilkaču un citās prāvās praksē jau bija izstrādāti latviešu valodā nepieciešamie juridiskie termini inkvizīcijas procesa, inkvizitoru, apcietinājuma vietu, soda ierīču, miesas soda veidu un izpildītāju, kā arī dažādu noziedznieku kategoriju u.c. jēdzienu apzīmēšanai (Zemzare 1961:58-59). Šajā terminoloģijā, kā to apliecina tiesu prāvu protokoli, iekļauti arī vārdi *ragana* un *laume*, kuru tulkojums vācu valodā tuvs vārdiem, kas saistīti ar burvjiem un buršanu:

bezaubern /ap-burrt / noburrt (Mancelius 1638a:33);
bezauberung / noburrschana / apburrschana (33);
Hex / Zauberer / Burrwis (87);
Hexerey / Burrwiba (87);
Hexenwerck / fascinum, Apmaneschana (89);
wahrsagen / wicken / sieholt (148);
Wahrsager / Sie|ohnneex (148);
Unhold / zauberer / Burrwis (195);
Zauberer / Burrwis (217);

Zauberin / Burrwe (217);
fliegende Zauberin / Raggana / Laume (217);
Zauberey / Burrwiba / Burrschana (217);
verzaubern / ap burrt / noburrt (217);
zaubern / burrt (217);
Zauberer / Burrwis (Mancelius 1638b:404);
Zauberinne / Burrwe (404);
fliegende Huren / Ragganas / Laumes (404).

Arī turpmākajās vārdnīcās vārds *ragana* parasti tulkots ar diviem vācu valodas vārdiem – *Zauberin*² un *Hexe*³:

Laume (Raggana) ‘eine fliegende Zauberin oder Hexe’ (Langius 1685:136 [69a]);

Raggana ‘eine fliegende Hure, Zäuberin’ (Langius 1685:209[106]);

Laume (Raggana) ‘eine fliegende Hure, Hexe oder Zauberin’ (Langius 1685:238[120a]);

raggana ‘gehörmete Hexe’ (Lange 1777:316);

raggana ‘Hexe, (die auf einem Bock zum Blocksberge reitet)’ (Stender 1789:I 215);

raggana ‘eine fliegende Hexe, die sich in eine Katze und Hechster verwandelt, und auf einem Bock durch die Luft reitet. (Von raggi Hörner, vermuthlich des Bockes.)’ (Stender 1783:298).

Manceļa vārdnīcā *Lettus* vārds *ragana* neparādās nevienā no tulkojumiem tādiem vācu valodas vārdiem kā *Hex*, *Hexerey* un *Hexenwerck*, lai gan mūsdienās vārdam *ragana* atbilstošais vārds vācu valodā ir *Hexe*. Seit jāņem vērā, ka arī vācu valodas juridiskajā leksikā ar mūsdienu nozīmi ‘ragana’ vārds *Hexe* iekļāvās tikai 16. gs., bet līdz tam šī jēdziena apzīmēšanai izmantota tikai latīņu valodas terminoloģija (Gerlach 1990:962). Vārds *Hexe* pirms dēmonizēšanas apzīmēja nevis sievieti, bet kādu mitoloģisku būtni, garu (Gliwa 2003a:5). Iespējams, ka 17. gs. pirmajā pusē ciešāka saikne starp vārdiem *Hexe* un *ragana* vēl nebija nostiprinājusies.

No iepriekš aplūkoto ar *Hexe* un *Zauberin* tulkoto vārdu kopas izceļas trīs nosaukumi, ko vārdnīcu sastādītāji tulkojot saistījuši ar

² Ar vārdu *Zauberin* 17.-18. gs. vārdnīcās tulkoti arī tādi vārdi kā *burve* („*Burrwe*” – Mancelius 1638a: 217; Langius 1685: 40-41 [21a-22]), *burtnieciņa* („*Burtnezina*” – Langius 1685: 40-41 [21a-22]), *zavētnieciņa* („*Sawähtneezina*” – Langius 1685: 238 [120a]) un *lauma* („*Laume*” – Mancelius 1638a: 217; Langius 1685: 136 [69a]; „*Lauma*” – Fürecker A: 141; Stender 1789: I 134), savukārt ar verbu *zaubern* saistīti darbības vārdi *burt* („*Burrt*” – Mancelius 1638a: 217; „*Burt*” – Langius 1685: 40-41 [21a-22]), *apvārdot* („*ap=wahrdoht*” – Fürecker A: 300) un *zavēt* („*Sawäht*” – Langius 1685: 238 [120a]).

³ Ar vācu *Hexe* 17.-18. gs. vārdnīcās tulkoti vārdi *burvis* („*burris, burwis*” – Lange 1777: 316), *zavēkle* („*Zawekle*” – Lange 1772: 270), *burtnieciņa* („*Burtnezina*” – Langius 1685: 40-41 [21a-22]), *zavētnieciņa* („*Sawähtneezina*” – Langius 1685: 238 [120a]), *lauma* („*Laume*” – Langius 1685: 136 [69a]; „*Lauma*” – Fürecker A: 141; Stender 1789: I 134), bet ar verbu *hexen – burt* („*Burt*” – Langius 1685: 40-41 [21a-22]), *zavēt* („*Sawäht*” – Langius 1685: 238 [120a]), *zīlēt* („*ar pimpoli zihlet*” – Lange 1777: 316) un *appeste|ot* („*appesteloht*” – Lange 1777: 316).

lidošanu – gan ragana (Mancelis), gan lauma (Mancelis), gan viegle (Lange) ir *fliegen-de Zauberin* vai *fliegende Hexe*. Domājams, ka apzīmētājs „lidojoša” saistāms ar tā laika dēmonoloģijā pastāvošo priekšstatu, ka raganas lido uz sanāksmēm jeb sabatiem, kur dzīro, apgūst buršanas mākslu, kopojas ar velniem utt. 18. gs. vārdnīcās minēts, ka raganas lido ar āžiem un uz slotām (*laumas slotas*).⁴ Kopumā secināms, ka 17.-18. gs. vārdnīcās vārds *ragana*, līdzīgi kā *lauma* un *viegle*, attiecināts uz sievietēm, kas saskaņā ar tā laika priekšstatiem noslēgušas līgumu ar Velnu. Vārdnīcās galvenokārt uzsvēta raganu spēja lidot, retāk – spēja pārvērsties. Raganu tiesu protokolos sastopamā vārda *ragana* paralēlforma *raģe* vārdnīcās nav fiksēta.

Lai gan pētnieku viedokļi par sākotnējo vārda *ragana* nozīmi ir atšķirīgi, tie lielākoties ir vienprātis par to, ka viduslaiku un agro jauno laiku dēmonoloģijas un raganu prāvu iespaidā šī vārda nozīme ir mainījusies, iegūstot pārsvarā negatīvu konotāciju (Vēliuss 1977:255; Biezais 1991:142-143; Karulis 1992b:98 u.c.). Valodnieks Bernds Gliwa (Bernd Gliwa) norāda, ka šāda nozīmju maiņa vārdiem, kas mūsdienu latviešu un lietuviešu valodā apzīmē jaunas sievietes (latv., liet. *ragana*, *lauma/laumė*, latv. *spīgana*, liet. *žiezūla*, *viedma*), bet sākotnēji apzīmēja mitoloģiskas būtnes, varētu būt notikusi ne agrāk par 17. gs. (Gliwa 2003a:12),⁵ savukārt, pēc Harald da Biezā domām, vārds *ragana* tika uzņemts kristīgās baznīcas terminoloģijā un dēmonizēts jau līdz ar formālo latviešu kristīšanu 12.-13. gs. (Biezais 1991:142-143). Tomēr jādomā, ka noteikt gadsimtu, kad šī vārda nozīme būtu mainījusies, nav iespējams kaut vai tādēļ, ka visā raganu tradīcijas apgabalā tas nenotika vienlaicīgi. Minētie avoti pierāda vien to, ka vārds *ragana* jau 16.-17. gs. raganu tiesu terminoloģijā un 17.-18. gs. vārdnīcās attiecināts uz sievietēm, kaš saistītas ar pārdabisku spēku un buršanu. Šāda nozīme un ar to saistītie priekšstati aplūkotajā laikā posmā acīmredzot pastāvēja lielākajā daļā Latvijas teritorijas.

Folklorists Sandis Laime pievienojas (2011) LU jauno filoloģijas doktoru saimei. Par savu pētījumu *Raganu tradīcija Ziemeļaustrumu Latvijā* viņš saņēmis LU Gada balvu.

⁴ Paralēli šādam Langes skaidrojumam jau kopš 17. gs. otrās puses vārdkopa *laumas slotas* vārdnīcās tulkota kā ‘savvaļas sparģeļi’ (Füecker A:141; Lange 1772:170; Lange 1777:498; Stender 1789:134).

⁵ Tam nevar piekrist, jo jau 16. gs. raganu tiesu protokolos par raganām sauktas „jaunas sievietes”.

AVOTI UN LITERATŪRA

- Biezais, Haralds (1991). *Smaidošie dievi un cilvēka asara*. [Tāby]: Senatne.
- Füecker, Christopher A. *Lettsches und Teutsches Wörterbuch zusammen geschrieben und mit Fleiß gesammelt von Christopher Füecker*. Pieejams elektroniski: <http://www.korpuss.lv/senie/static/Fuer1650_70_1ms.html> (skatīts 2011.1.V)
- Gerlach, Hildegard (1990). “Hexe”. *Enzyklopädie des Märchens*. Vol. 6. Berlin, New York: Walter de Gruyter. S. 960-992.
- Gliwa, Bernd (2003a). “Witches in Baltic Fairy Tales”. *Onomasiology Online*. Nr. 4. Pp. 1–14. Pieejams: <<http://www1.ku-eichstaett.de/SLF/EngluVglSW/gliwa1031.pdf>> (skatīts 2010.25.III)
- Karulis, Konstantīns (1992b). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. 2. daļa. Rīga: Avots.
- Lange, Jacob (1772). *Vollständiges Lettisches Lexicon, samt angezeigten verschiedenen Prouinzialdialekten in Lief- und Kurland*. Schloß Ober-Pahlen.
- Lange, Jacob (1777). *Vollständiges deutschlettsches und lettischdeutsches Lexicon, nach den Hauptdialekten in Lief- und Curland ausgefertigert von Jacob Lange, Generalsuperintendenten des Herzogthums Liefland etc*. Mitau: J. Fr. Steffenhagen.
- Langius, Johannes (1685). *Lettsich-Deutsches Lexicon worinnen Der Lettsichen Sprachen Gründe, Wörter, Bedeutung vnd Gebrauch in deutscher Sprachen gezeigt vnd erkläret werden ... außgegeben von Johanne Langio, Pastoren zur Ober vnd Nieder-Bartaw in Curland*. (Manuskripta fotokopija glabājas LNB; rokrakstu Rīgā publicēja (1936) E. Blesē ar nosaukumu *Nicas un Bārtas mācītāja Jāna Langija 1685. gada latviski-vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku*.)
- Mancelius, Georgius (1638a). *LETTUS, Das ist Wortbuch Sampt angehengtem taglichem Gebrauch der Lettsichen Sprache; Allen vnd jeden Ausshheimischen die in Churland Zengallen vnd Lettsichem Lieflande bleiben vnd sich redlich nehmen wollen zu Nutze verfertigert Durch GEORGIVM MANCELIVM Semgall. der H. Schrifft Licentiatum &c, Erster Theil. Cum Grat. & Priv.S.R.M.Svec*. Rīga: G. Schroder.
- Mancelius, Georgius (1638b). *PHRASSEOLOGIA LETTICA, Das ist: Taglicher Gebrauch der Lettsichen Sprache. Verfertigert durch GEORGIVM MANCELIVM Semgallum Der H. Schrifft Licentiatum &c. Ander Theil. Diesem ist beygefüget das Spruchbuch Salomonis*. Rīga: G. Schroder.
- Stender, Gotthard Friedrich (1783). *Lettsiche Grammatik, verfasset von Gotthard Friedrich Stender*. Zweyte Auflage. Mitau: Johann Fried. Steffenhagen.
- Stender, Gotthard Friedrich [1789]. *Lettsches Lexikon. In zween Theilen abgefasset, und den Liebhabern der lettischen Litteratur gewidmet von Gotthard Friedrich Stender*. Mitau: J. F. Steffenhagen. (I – Erster Theil, Lettsches Wörter- und Namen- Lexikon; II – [Zweyten Theil,] Deutschlettsches Wörter- Lexicon.)
- Straubergs, Kārlis (1939a). *Latviešu buramie vārdi. I sēj. Maģija un buramo vārdu tematika*. Rīga: Latviešu folkloras krātuve.
- Vēliuss, Norbertas (1977). *Mitinės lietuvių sakmių būtybės*. Vilnius: Vaga.
- Zemzare, Daina (1961). *Latviešu vārdnīcas (līdz 1900. gadam)*. Rīga: Latvijas PSR Zinātnu akadēmijas izdevniecība.

Juris Šlesers

CĪŅA AP DABU

Cīņa ap *identitāti* jau kļuvusi par klišeju. Kas tā ir, vai tā ir, vai tās nav, vai nav pietiekoši ... utt. Literatūru par Latviju un kaimiņvalstīm – un *identitāti* – pērn bagātināja vēsturnieka Alda Pura grāmata *Baltic Facades*, kuru *Jaunās Gaitas* šīs vasaras numurā apskata Indra Ekmane.¹ Purs analizē Baltijas valstu un tautu *kopīgo* identitāti (jeb tās trūkumu – tāpēc „fasādes”). Norādēs „tālākai lasīšanai” – par *latviešu* nacionālo identitāti – uzdūros mūsu periodikā līdz šim nepelnīti noklusētai Floridas Universitātes politoloģijas profesores Katrinas Švarcas grāmatai *Daba un nacionālā identitāte pēc komunisma / Etniskās ainavas globalizēšana*.² Kaut 2008. gadā Baltijas studiju apvienības³ apbalvota, arī šīs organizācijas žurnālā (*Journal of Baltic Studies*) tā nav vēl recenzēta. Laimējās interesants atklājums!

Katrīna Švarca un Aldis Purs abi pieder mūsu rietumu trimdā ap Vietnamas kara laiku dzimušo jauniešu izlasei, kuri izvēlējās vairākus savas jaunības gadus pavadīt vecāku nupat brīvību atguvušajā dzimtenē un tur arī sāka savas akadēmiskās karjeras. Švarcas grāmata balstās intervijās un līdzdalībā Latvijas 1990-to gadu procesos, un jo pamatīgās mūsu vēstures, ekonomijas un kultūras studijās un izpratnē. Ievērojama loma tieši šai izpratnē bijusi divām personībām – vecmāmiņas mā-sai tantei Laurai un Latvijas kultūras un dabas ainavas kopējam dzejniekam Imantam Ziedonim – abi izcēlās ar dziļu skaistuma un *līdzsvara* sajūtu. Līdzsvara meklēšana un iz-cīnīšana – identitātē un attieksmē pret dabu – ir pētījuma pamattēma.

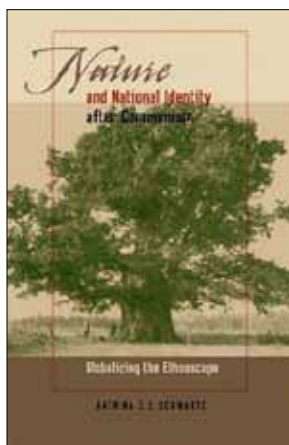
BIRZE

Grāmatas prologs ir tantes Lauras stāsts – kā pārmērība vienā virzienā, forsēta meliorācija nolūkā vairot ražu, trīsdesmito gadu Latvijā sagrāva viņas dzimtas sētas skaistumu

¹ Aldis Purs, *Baltic Facades / Estonia, Latvia and Lithuania since 1945*, London: Reaktion Books, 2012, 203 lpp., angļu valodā. Virsraksts latviski: *Baltijas fasādes / Igaunija, Latvija un Lietuva kopš 1945. gada*. Recenzija: Indra Ekmane, „Baltijas kopīgā identitāte”, *JG* nr. 273 (vasara 2013), 71. lpp.

² Katrina Z. S. Schwartz, *Nature and National Identity after Communism / Globalizing the Ethnoscape*, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2006, 288 lpp., angļu valodā. Vēl var dabūt caur *Amazon.com*.

³ Association for the Advancement of Baltic Studies, Inc. (AABS).

– iznīcināja birzi un dabas līdzsvaru: „Tikai vēlāk [Amerikā] sāku dzirdēt par ekoloģiju ... un atskārtu, ka pārmaiņas tajā birzē un viss tas, kas notika, bija ekoloģija ... Tai laikā neko nezināju par tādu ekoloģiju.”

Prologam sekojošā ievadā uzzinām, ka par spīti daudzviet katastrofālai vides piesārņošanai komunistu sistēma Austrumeiropas ekoloģijai bijusi arī labvēlīga – „pasargāja milzumu samērā neskartas dabas ar daudz lielā-

ku bioloģisko daudzveidību nekā tā, kas atrodama Rietumeiropā.” Daļēji tas bijis netīšām – caur neefektīvu tautsaimniecību –, bet bija arī vērā ņemama dabas rezervātu sistēma. Turklāt sabiedrībā vēl no brīvības laikiem dziļi iesakņojusies attieksme pret vidi („environmental ethos”). Rietumeiropa pa tam jau labu laiku cīnās ar *pārproduktīvu* lauksaimniecību un meklē veidus, kā „samazināt savu jau daudz kritizēto agrāro atbalstu sistēmu.” Rezultātā, apvienojoties ar bijušajām komunistu valstīm, tai vairāk kāro Austrumeiropas neskartā daba nekā viņas produkti. Ko nu darīt ar it kā maznodarbinātajiem Austrumeiropas lauciniekiem un arvien pieaugošo mazražīgo lauku platību? Vai daba pati nevar būt resurss lauku novadu attīstībai? Un, ja tā, kādas būtu konsekvences – dabai un cilvēkiem? (2)

Pētījums ir par Latviju, bet autore uzsver, ka tas sakņojas pārliecībā, ka vietēju notikumu un atziņu uzmanīga izpēte ir neatvietoājama globālu norišu izpratnei. (20) Ari viena otra pārsteidzoša informācijas kripata, par ko nebija jausmas – kas tik mūsu zemē un Eiropā nav noticis un nenotiek! (Kaut vai par meža zirgiem un sumbriem Rucavā...) Kļūst arī saprotamāks, kāpēc iekļaujoties Eiropas Savienībā, nācās slēgt Latvijas cukura fabrikas.

Darbs iedalīts divās daļās – *Iztēloties nāciju, dabu un tēvzemi (Imagining Nation, Nature, and Homeland)* un *Cīņa ap dabu pēc komunisma (Contesting Nature after Communism)*. Otrā daļa īpaši pārsteigumu bagāta – veltīta asiem ideju konfliktiem „atgriežoties Eiropā” un izmaiņām sabiedrības priekšstatos par latvietību un dzimtenes dabu. *Cīņa ap dabu* ir darba kodols – autores personīgā situāciju izpēte un atzinumi („case studies”).

ART VAI JŪRĀ BRAUKT?

Pirmā daļa apcer vēsturiskos procesus un ideju strāvumus Eiropā un latviešu zemē no 19. g.s. vidus līdz Latvijas neatkarības

atjaunošanai. Cauri visam pavediens par pirmās atmodas celmlaužu Ata Kronvalda un Krišjāņa Valdemāra atšķirīgo vīziju pretspēli pēdējos pusotros gadsimtos – par *latvieša tēlu*, jeb kā mēs tagad teiktu – *nacionālo identitāti*: neatkarīgais viensētas zemnieks pretstatā Valdemāra merkantilam jūrās braucējam. Kronvalda paustais zemnieka tēls klasiski attēlots Jāņa Purapuķes romānā *Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes* (1898). Ap gadsimta maiņu šai dialektikai pievienojas jauna – starp marksistisko internacionālismu un visu nacionālo – līdz virsroku ņem nacionālisti un izcīna neatkarīgo Latvijas valsti, kurā dominē Kronvalda un Purapuķes paustais viensētas saimnieka tēls. To veicina agrārā reforma, no baltvācu baronu muižu zemes izveidojot lielu skaitu jaunsaimniecību. Rezultātā, brīvvalsts sākuma gados rodas liela iedzīvotāju plūsma no pilsētām uz laukiem.

Izrādās tomēr, ka agrārā reforma bijusi vairāk politisks nekā ekonomisks solis – lai latviskotu Latviju saskaņā ar Kronvalda agrāro ideālu. Viensētu lauksaimniecībai bija grūtības nest peļņu, un valdībai bijis lauksaimniekus jāsubsīdē. Atsaucoties uz vēsturnieka Aizsilnieka atzinumiem⁴ – daudziem no mums varbūt par pārsteigumu – autore secina: „Latvijas viensētnieki izrādījās nevis valsts izaugsmes lokomotive, bet gan neto slogs.” Par spīti tautas vadoņa Kārļa Ulmaņa apgalvojumam, ka latviešu zemnieka viensēta ir „nācijas mūžīgais dzīvības spēka avots”, uz trīsdesmito gadu beigām arvien vairāk laucinieku jutās spiesti atgriezties pilsētās, dažkārt ļaujot tūrumiem aizaugt ar krūmiem. (52-53)

Drīz lielvalstu agresijas ņēma virsroku un Ulmaņa laika ideāli nogulās tautas apziņas dziļākajos apcirkņos un turpināja slepeni kvēlot kā gaišs pretstats komunistu uzspiestajai kolhozu saimniecībai. Šai drūmajā gaisotnē viensētu ekonomiskās nepilnības aizmirsās, varbūt daudzi par tām nezināja, bet cilvēki turpināja arvien straujāk plūst no laukiem uz pilsētām. (55) Viensētas iznīcināja, un palielinātā tempā turpinājās jau brīvvalsts laikā iesāktā forsētā purvāju nosusināšana: „Intīmo attieksmi starp labo saimnieku un viņa viensētu, kurā ekspluatācija un skaistums bija saskanīgā līdzsvarā – *Indrānu* attieksmi⁵ – atvietoja kolektīvizētā lielas skalas lauksaimniecība, un *viensēta* kā šīs attieksmes

⁴ Arnolds Aizsilnieks, *Latvijas saimniecības vēsture 1914-1945*, Stokholmā: Daugava, 1968.

⁵ Autors atsauce uz Rūdolfa Blaumaņa drāmu *Indrāni* (1904), par skaistuma un praktiskuma konfliktu Indrānu lauku sētā.

iemiesojums tika nolīdzināta ar zemi produktivitātes forsēšanas vārdā.” (58)

DIŽKOKU ATBRĪVOTĀJI

Kā citur pasaulē, tā arī Padomju Savienībā un Latvijā sešdesmito gadu beigās un septiņdesmitajos gados uzruga sabiedrības nepmierinātība ar dabai nodarīto pārestību, bet šeit tā drīz sāka rezonēt ar apspiestajām nacionālajām jūtām. Radās cilvēki, kas piemietajā Latvijas lauku ainavā un krievu kolonistu nomāktajā tautā ieraudzīja simbolismu, ko naturālists Guntis Eniņš nosauca par „skaistuma okupāciju”. Tas arī ir virsraksts nodaļai Švarcas grāmatā, kurā viņa apraksta Eniņa un dzejnieka Imanta Ziedoņa ierosināto kustību atbrīvot Latvijas skaistumu un latviešu pašapziņu. Ziedonis ar savu personisko harismu 1976. gadā aizrāva grupu jauniešus apzināt un „atbrīvot” vecus un ievērojamus ozolus un citus „dižkokus” no brikšņiem un kopt Latvijas fizisko un kultūras ainavu, nodibinot neformālo „Dižkoku atbrīvotāju grupu” – „daģus” (no DAG).⁶ Tie pa nedēļas nogalēm divus gadu desmitus apceļoja Latvijas novadus un iedvesmoja vēlākās „Lielās talakas”. Jaunā pētniece secina: „dižkoku atbrīvošana bija sava veida „mikstā disidence” ... ne tikai pret Padomu Savienības lauksaimniecības politikas tehnokrātisko utilitārismu, bet netieši pret padomju okupāciju vispār.” (67) Ziedonis neskrēja ar galvu sienā, bet meklēja un atrada līdzsvaru starp vajadzīgo un iespējamo, un starp skaistumu un praktiskumu. 1988. gadā viņa ierosmē izveidojās „Daugavas programma” – sabiedrības protesta akcija, kas sekmīgi novērsa Daugavas ielejas appludināšanu spēkstacijas būvei pie Daugavpils, un ievadīja jauno tautas atmodu. (72-73)

Tā Kronvalda, Purapuķes un Ulmaņa *viensētas* ideāls kā latviešu identitātes simbols pārdzīvoja garo okupāciju. Autore norāda uz rakstiem 1990.-1995. g. *Dabas un vēstures kalendāros* un citās tā laika publikācijās, kur uzsvērta šī Latvijas savdabība „salīdzinājumā ar ciematiem, kādi tipiski kaimiņvalstīs Igaunijā, Lietuvā, Krievijā un Vācijā, un [lasītāji] mudināti kopt un restaurēt viensētas, kuras pārdzīvojušas laika un padomju varas postījumus.” (73) Redzamas paralēles starp viensētu un dižkokiem kā ainavas sastāvdaļu un latviskuma simboliem. „1991. gadā vairums latviešu, spēcīga mīta iespaidā par it kā agrāro zelta laikmetu divdesmitajos un

⁶ Ziedonis par to sarakstīja grāmatu *Tutepatās*, Rīgā: Karogs, a/s Preses Nams, 1992. Vēlāk tā izdota par jaunu kā daļa no – Imants Ziedonis, *Kopotī raksti*, 9. sēj., Rīgā: Nordik, 1998.

trīsdesmitajos gados, sagaidīja, ka Latvijas saimniecisko attīstību nodrošinās lauksaimniecība.” (91)

NO ZEMKOPJIEM PAR AINAVAS KOPĒJIEM

Reālitate tomēr rādījās citāda – nolemtajā virzībā uz Eiropas Savienību lauku iedzīvotāju spēja izdzīvot no zemes draudēja nenovēršami samazināties, ar vēl straujāku plūsmu uz pilsētām: „Pēc-padomju ekonomiskā liberalizācija beidzot piespieda latviešus fundamentāli pārvērtēt tradicionālo saistību starp zemi un latvietību ... Šodienas globalizācija rādījās panākusi to, ko sovjetizācija nespēja – pirmo reizi mūsu vēsturē atdalīt latvietību no darba druvā.” (91) Kas notiks ar latviešu identitāti, kas ar Latvijas dabu? Kas ars tēvu zemi, vai ars? Vai varbūt labāk art mazāk?

1980-tie gadi bija pārorientēšanās laiks ne tikai Padomju Savienībā, bet arī rūpnieciski un lauksaimnieciski pārattīstītajā, bet *dabas* izsalkušajā Rietumeiropā. Šīs „pēcproduktivistiskās pārejas” („postproductivist transition”) rezultātā Eiropas zemkopji tika „jaunizgudroti” kā lauku *ainavas* kopēji. Dotācijas netika vairs piešķirtas produktivitātes veicināšanai, bet vides un kultūrainavas kopšanai. Kad atbrīvojās Austrumeiropas tautas un tiecās iekļauties rietumvalstu struktūrās, tās tūdaļ sadūrās ar šo jauno vilni – un diviem jauniem konceptiem: „bioloģiskā daudzveidība” un „ilgtspējīga attīstība” („biodiversity” un „sustainable development”). Rietumeiropas valdības un bagāti vides glābšanas fondi nekavējoties appludināja Austrumeiropu ar palīdzības piedāvājumiem šo konceptu iedzīvināšanai – lai dotu iespēju arī rietumeiropiešiem baudīt „neskartu” dabu un neļautu Austrumeiropai nonākt tādā pašā strupceļā kā Rietumeiropa. Latvijā visieinteresētākās bijušas Somija, Zviedrija, Dānija, Norvēģija, Vācija, Nīderlande un lielais ietekmīgais Pasauls Dabas fonds jeb „WWF-International”⁷. Zināms skaits latviešu inteliģences pārstāvju entuziastiski akceptēja pasaules ekoloģiskos atzinumus (un naudu!), un Švarca saskata viņos Krišjāņa Valdemāra starptautiski orientētās identitātes turpinājumu, kas sadūrās ar sabiedrībā vēl arvien dominējošo agrāro Kronvalda-Purapuķes-Ulmaņa orientāciju. Pētniece darbojusies Latvijā vairākos

⁷ „World Wide Fund for Nature International”, ar plaši atpazīstamo melnbaltā pandas lāča logo, sēdekli Šveicē un filiālēm 26 valstīs 5 kontinentos. ASV un Kanādas filiāles vēl saucas vecajā vārdā „World Wildlife Fund”. Latvijas filiāle ir „WWF-Latvia”. (Latvijā ir arī „Latvijas Dabas fonds” (LDF), kura viedokļi ne vienmēr sakrīt ar „WWF-Latvia” – daļa no „Cīņas ap dabu”, kurai veltīta grāmata 2. daļa.)

laiksprīžos no 1995. līdz 1999. gadam kā neatkarīga konsultante WWF projektos, izvedot sabiedriskās domas aptaujas, rakstot reportus un ieteikumus. Intervējusi un novērojusi iedzīvotājus, WWF darbiniekus un valsts un pašvaldību amatpersonas – arī sakarā ar citiem Rietumu atbalstītiem projektiem. „Cietais rieksts” ir, kā savienot šķietami neizbēgamo faktu, ka Latvijas viensētu lauksaimniecība nav spējusi un nespēs *ekonomiski* pastāvēt, ar trim imperatīviem: (1) ļaut cilvēkiem dzīvot un strādāt laukos („ilgtspējīgu attīstību”), (2) nodrošināt bioloģisko daudzveidību dabā un (3) restaurēt ar *latvietību* tik cieši saaugušo *viensētas* dabas un kultūras ainavu, ko mīlēja Kronvalds, Purapuķe un Ulmanis un kuru redzam Blaumaņa *Indrānos*, tantes Lauras birztaļā un Ziedoņa Dižkoku atbrīvošanas kustībā.

ATGRIEZTIES PIRMATNĪBĀ?

Autore apskata gan nesekmīgus, gan sekmes sološus mēģinājumus šo mezglu risināt jūrmalas, zemkopības, mežkopības un atjaunotas dabas pirmatnības apstākļos. Nesekmīgs ir Somijas atbalstīts projekts Kolkas apvidū izveidot Ziemeļkurzemes Nacionālo parku. Apvidus iedzīvotāji nevar pieņemt ieteikumu pārvērst apvidu kvazi-pirmatnējā dabas haosā par prieku rietumu „ekotūristiem”, atmetot tradicionālo, kaut šķietami neperspektīvo lauksaimniecību, zveju un meža un zvejas produktu ražošanu kā savas iztikas pamatu. Labākas sekmes ir Rucavā pie Papes ezera: tur 1999. gadā atver Dabas parku „Pape”. Internetā var lasīt, ka tas ir iekļauts ES aizsargājamo teritoriju tīklā un starptautiskā mitrāju sarakstā. Brīvā dabā sastopami savvaļas zirgi, tauri, sumbri, gājputni, sikspārņi un kas vēl. Bez atjaunota pirmatnējās dabas rezervāta ir tūristu bāze un kultūrvēsturiski un etnogrāfiski pasākumi un muzejs – ar iedzīvotāju nodarbinātību un saglabātu kultūrainavu.⁸ Saistoši 5. un 6. nodaļā izsekot abu projektu kļūmju un sekmju cēloņiem un risinājumiem. Caurvijas sākotnējā dialektika starp tradicionālo „iekšup vērsto” latviešu agrāro identitāti kā viensētas zemnieku tauta un it kā valdemārisko „uz ārpusi vērsto” nacionālās identitātes pielaižošanas jaunaunajiem spiedieniem un iespējām.

7. nodaļai dots virsraksts „Lichens Are Not Our National Treasure”, un tajā autore uzbrīdi novirza no centrālās *viensētas* tēmas, lai apskatītu līdzīgu ideju konfliktu mežsaimniecībā. Virsraksts atsaucas uz mežkopības profesora Pēteru Zālīša 1997. gada

⁸ <www.pdf.lv/lv_LV/ko-mes-daram/sugas/dabas-parks-pape>, <www.rucava.lv>, <rucava.tic@inbox.lv>.

rakstu žurnālā *Meža Dzīve* – „Piepes nav mūsu valsts lielākā bagātība” –, kurā viņš asi noraida WWF atbalstīto „bioloģiskās daudzveidības” kampaņu Latvijas mežos. Tradicionālie mežsaimniecības principi, kas Latvijā vēl cieņā no 19. gadsimta, saduras ar pasaulē kopš 20. g.s. vidus akceptētiem ekoloģijas atzinumiem. 1995.-1998. gados Smiltenes apvidū noris WWF izmēģinājumu un izglītības programma „Mežoles projekts”, kurā autore piedalās kā novērotāja, aptauju un interviju izvedēja un konsultante. Viņa secina, ka, lai gan „daudzi tradicionālisti turpināja būt reformām naidīgi ... WWF kampaņa bija nozīmīgā mērā sekmīga, jaunizgudrojot Latvijas mežu nozari saskaņā ar Rietumu zinātnieku atzinumiem un tirgus liberālismu”. Tas ļaus Latvijas koksni eksportēt kā starptautiski ekoloģiski apstiprinātu „zaļo koksni” („green timber”).

GLOBALIZĒT VIENSĒTU?

Grāmatas pamatjautājums tomēr ir – kā latvietis savienos tradicionālo koptas viensētas ainavu ar dzīvi jaunajos apstākļos? Švarca savu atbildi formulē šādi: „Lai saglabātu etnisko ainavu ... varētu būt nepieciešams to arī globalizēt: lai varētu paturēt savu viensētu, tradicionālajam labajam zemniekam varbūt vajadzēs kļūt par starptautisku tūristu uzņēmēju. Tikai nākotne, protams, rādīs, vai tautiski īpatnējā agrārā ainava spēs pārdzīvot šo globalizāciju. ... Skaidrs tikai, ka daudzi latvieši šodien ir pārliecināti, ka dabas globalizēšana ir vienīgais iespējamais veids kā novērst lauku depopulāciju – tas ir, kā paturēt latviešus cieši ar saknēm savā nacionālajā teritorijā.” (203)

Ieskatu šai neskaidrajā lauku nākotnē sniedz nesena publikācija sakarā ar Latvijas lauku attīstības plāniem. Ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu to sarakstījušas sociālantropoloģes Agnese Cimdiņa un Ieva Raubiško, balstoties intervijās 2010.-2012. gados ar vairāk kā simts lauku iedzīvotājiem.⁹ Skats ir reizē satraucošs un cerīgs. Šķiet, ka laukos palikušie iedzīvotāji liels procentus cieš no alkohola un pēc dabas ir pārāk neuzņēmīgi, lai pārceltos uz pilsētu, bet pastāv tomēr vēra ņemams kodols strādīgu un atjautīgu cilvēku. Izlēmuši palikt laukos, tie ir atraduši veidus kā dzīvot pilnvērtīgi, kaut arī ne turīgu dzīvi. Viņi pārsvarā apsaimnieko ģimenes pašiztikas saimniecības, praktizē bioloģisko

⁹ *Cilvēks un darbs Latvijas laukos/ Sociālantropoloģisks skatījums*, Rīgā: Zinātne, 2012, 176 lpp. + pielikumi. Ir atsauce uz Katrīnas Švarcas grāmatu, un viņa ir viena no zinātniskajiem recenzentiem. Pieejams internetā: <https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/7/1323/1/Cilveks_un_darbs.pdf>.

lauksaimniecību un turpina uzturēt viensētas ainavu Latvijas laukos. (2012. g. mazās saimniecības vēl sastādot vairāk nekā 4/5 no kopējā saimniecību skaita Latvijā.) Ģimenes ienākumus un dzīves kvalitāti, kā arī etnisko ainavu, daudzviet bagātina pirts pakalpojumi, biškopība, tēju audzēšana, lauku tūrisms u.c. nodarbes. Šīs ģimenes strādā daudz un smagi, bet valsts lauku attīstības ekonomiskajos rādītājos viņu darbs neparādās vai netiek atbilstoši ievērots un novērtēts: „Pēc statistikas datiem spriežot, darba ražīgums mazajās un vidējās zemnieku saimniecībās Latvijā ir viens no zemākajiem Eiropā, savukārt nodarbināto skaits lauksaimniecībā – viens no augstākajiem.” Šis sociālantropoloģiskais skatījums tomēr mudina secināt, ka mazās pašiztikas saimniecības nav vis lauku „attīstības *kavēklis*”, bet patiesībā ir Latvijas lauku *vērtība*, kas pelna attiecīgu sabiedrības un valsts novērtēšanu un atbalstu.

Pretstatā ģimeņu saimniecībām stāv lielās komerciālās saimniecības, kā apraksta kāds zemgalietis:

Kolīdz kāds zemi pārdod, lielražotājs jebkurai cenai pa virsu 50 latu sola. Tāds 6000 hektāru saimnieks ... visām mājām apkārt rapšus sasēj un aizbrauc atpakaļ uz savu vietu. Un viņam nekas neinteresē, kas tur notiek un kā tu tur jūties. Bet, sadalot to uz 100 hektāriem, iznāktu 60 zemnieku ģimeņu saimniecības, kas varētu nodrošināt vidi un apstākļus bērnu izaudzināšanai, izskološanai, vienlaikus atrisinot skolēnu trūkuma problēmu vietējās skolās, kultūrvides saglabāšanu. [...] Ja nebūs mazo un vidējo saimniecību, nebūs spēcīgu lauku ģimeņu, nebūs bērnu, nebūs skolu, nebūs bērnudārza, nebūs arī tas pagasts vairs. Nebūs ātrā palīdzība, nebūs, kas sniegtu izšķūre, tā telpa būs jau tā sabojāta, ka arī lielsaimnieks vairs nevarēs tur strādāt! (156)

No visa lasītā rodas pārliecība, ka identitātes kompas adata no viensētas gan drusku „valdemārišķi” pašķiebusies uz globalizācijas pusi par labu pirmatnējai dabai un ekotūrismam, un jau stiprāk uz pilsētām un pasaules tirgiem – bet Purapuķes *sava kaktiņa*, *sava stūriša zemes* ideāls un Katrīnas Švarcas, tantes Lauras un Imanta Ziedoņa līdzsvaroti koptās viensētas ainavas ideja turpina dominēt mūsu nacionālo identitāti. Par to cīnās. □

Dr. med. Juris Šlesers ir JG redakcijas loceklis un daudzgu rakstu autors. Dzīvo ASV, Bostonas pievārtē.

Rolfs Ekmanis

STARPTAUTISKIE RAIDĪJUMI LATVIEŠU VALODĀ 20. GS. OTRĀ PUSĒ

Sākums JG235(2003), 237-238(2004), 248(2007),
250(2007)–256(2009), 261–262(2010), 266(2011),
268-269(2012), 271(2012), 273(2013)

RADIO BRĪVĪBA (RL) PASPĀRNĒ 1975-1984 – II

Lietuviešu, latviešu un igauņu raidījumiem grūti un sarežģīti piedzimstot (1975) pēc ceturtdaļgadsimta ilgām gaidībām, katras redakcijas sastāvā ir pusducis darbinieku: RFE/RL galvenajā mītnē Minhenē pieci – latviešiem Valdemārs Kreicbergs, Vilis Skultāns, Margarita Ausala, Egils Švarcs un dažus mēnešus vēlāk Juris Kaža (skat. JG 273:44-45) un Dagmāra Vallena Ņujorkas birojā. Latviešu raidījumu pirmās piecgades beigās redakcijā ieplūst jaunas asinis, Valdemāram Kreicbergam pensionējoties, Vilim Skultānam kļūstot par redakcijas stūresviru (1978) un Jurim Kažam pametot RL.

1978. gada otrajā dienā darbā stājas **Līga Morusa** – neilgu laiku pēc tam, kad Vilis Skultāns atvaļinājuma laikā spāņu Kanāriju salās burtiski ar viņu saskrienas vācu viesnīcā

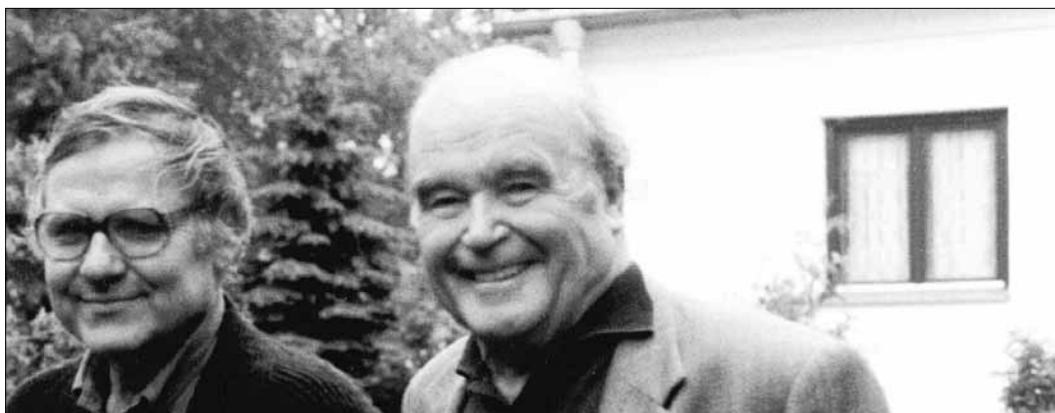
Kurhotel Tenerifes galvaspilsētā Santa Cruz de Tenerife, kur Līga, pēc krievu valodas/filoloģijas un mākslas studijām (1961-1966) Vašingtonas Universitātē (University of Washington, Seattle, WA) un pa vidu vācu valodas/literatūras studijām Minhenē (1963-1964), strādā par jogas un meditācijas instruktori, referē par veselīgu diētu etc. Paklausot Skultāna mudinājumam, Līga piesakās par kandidāti radiodarbam un – pēc latviešu valodas zināšanu (vārdos un rakstos), tulkošanas spēju no citām valodām, balss un drošības dienesta (security) pārbaudījumiem – iegūst vairāk punktu nekā pārējie pretendenti un kļūst par pilntiesīgu darbinieci ar segvārdu Biruta Ziemele. No visiem redakcijas darbiniekiem, saskaņā ar pašas deklarēto, Līga daudz uzskatā ir visekscentriskākā, visapoltiskākā (*tas uz mani neattiecas*) un neapšaubāmi „viskosmiskākā” – absolūti viss viņai ir kosmiskās plūsmas garnējuma, par ko dažs labs kolēģis vai nu atmet ar roku, vai arī visnotaļ labdabīgas pakircināšanas nolūkā pavīpsnā. *Mums ir jāiemācās dzīvot saskaņā ar dabu, ar sevi, ar līdzcilvēku, ar visu kosmosu* – tā Līga par savas dzīves dzenuļi intervijā dzejniekam Mārim Čaklajam.¹ Jau kopš „puķu bērnu” gadiem ASV rietumkrastā viņa tiecas pēc veseluma, t.i., dvēseles, ķermeņa un prāta vienotības jeb harmonijas, dzīves rituālu sakārtotības, kur lielu lomu spēlē arī dievturība. Viņa tic, ka ir iespējams redzēt, dzirdēt un just daudz vairāk nekā tas ir fiziskā ķermeņa spēkos. Uz Līgu attiecināmi Poruka vārdi: *Tā iet, ka ziedus*

¹ Dzejnieka Māra Čaklā intervijā laikrakstā *Latvijas Jaunatne* 1992.4.IX.

„Čūsku balsu” īpašnieki (no.kr.) Ingrida Meierovica (radiovārds Sarma Kadīķe), Barba Rūse, Ēriks Rūsis (Laimonis Ezeriņš), Šelliņa Ekmane

Foto: Rolfs Ekmanis

Latviešu redakcijas vadītājs Vilis Skultāns (Pēteris Vijums, labā pusē) ar viesi, Itakas (Ithaca) Koledžas vēstures profesoru Andrievu Ezergaili

nesamīt, tā stāvēt, ka nevienam ceļā. Kaut arī Līga nekad darbā nemēģina misionēt, uz neilgu laiku viņa pat pārliecina Skultānu laist ēterā dažus ekoloģiska un meditātīva rakstura tekstus. Lai kaut cik novērstu RFE/RL visumā eksistējošos haotiskos apstākļus, ko viņa saista ar profāno, ka ne citur, tad vismaz Latviešu redakcijā viņa sāk izcelties kā veiksmīga darbvedības kārtotāja, kas drīz vien kļūst par vienu no viņas galvenajiem uzdevumiem, kam pievienojas piecminūšu aktuālo pasaules ziņu un programmu pieteikumu sagatavošana/ielasīšana, ierakstīto lenšu „aptīrīšana”, t.i., runas kļūdu un liekvārdības āra žmiegšana u.tml. Kad RFE no Minhenes aizripo uz Prāgu (1995), štati drastiski samazinās un Līgai, nu jau redakcijas vadītāja vietniecei (kopš 1990), nākas šķirties no ierastajiem ritmiem. Darbs jāuzdod, kam drīz vien seko pārceļšanās uz dzīvi Rīgā, kur Līga arvien nopietnāk sāk pievērsties interesentu apgaismošanā par šamanisma mācību latvisko variantu, izveidojot joprojām aktīvo „Šamaņu apli”, kur reizi mēnesī iespējams *saliedēties bungu un grabuļu ritmā, kam seko koptīga došanās šamaniskā ceļojumā.*

Trimdas latviešos 70. gadu beigās vispazīstamākais ir Rīgā dzimušais cilvēktiesību cīnītājs **Pāvils Brūvers** (Aldis Gaujietis), kurš ātri vien apgūst radio specifiku, palikdams uzticīgs Latviešu redakcijas mikrofonam līdz pat pēdējam raidījumam Prāgā (2003). Jau nāka sešu bērnu reliģiskā ģimenē, pēc četrus gadus studijām viņš tiek izslēgts no Rīgas Medicīnas institūta sakarā ar apcietināšanu (1974) par aptaujas veidlapu izplatīšanu ar mērķi tās rezultātus izmantot informatīviem materiāliem par situāciju okupētajā Latvijā un tajā pat gadā notiesāts uz vienu gadu nosacīti (ar pārbaudes laiku divi gadi). Pēc galvenokārt trimdinieku organizētajām protesta demonstrācijām Eiropas valstīs, ASV un Kanādā režīms izraida (1976) Pāvilu no PSRS. Pratināšanas Rīgas VDK (KGB) „stūra mājā” viņš atstāsta Ķelnē (Köln) sarakstītajā un Bonnā, Kristīgo Studentu apvienības mītnē, Annabergas pils pagrabā paša drukātajā pašbiogrāfiskajā publikācijā *Kā rodas disidenti?* (1978). Tās noslēgumā: *Katrs cilvēks, kas apzinās patieso situāciju šai zemē, ir potenciāls disidents, un katrs jauns disidents tuvina mūsu brīvības stundu.* Blakus

Latgaļu programmu veidotājs Valdis Labinskis (radiovārds Vladimirs Strods) un Līga Morusa (Birutā Ziemele)

Rolfis Ekmanis (Māris Rauda) savā darbaistabā Latviešu redakcijā Minhenē

intensīvajam darbam redakcijā, rūpīgai norišu sekošanai Latvijā, Pāvils aktīvi iesaistās Rietumvācijā dzīvojošā baptistu mācītāja Paula Kļaviņa iedibinātajā un no Bonnas vadītajā *Gaismas akcijā*², kuras sekmes gan slepeni un arī atklātu sakaru uzturēšanā ar režīma opozicionāriem, īpaši reliģiski ievirzītajiem, gan arī informācijas vākšanā un izplatīšanā par valstiski represētajiem tuvojās Zviedrijā nonākušo latviešu aktīvistu (Viļņa Zaļkalna, Ulža Ģērmaņa, Agņa Baloža u.c.) sadarbībā ar Jūliju Kadeli (Vācijā) izcili noorganizētajiem sakariem ar disidentiski ievirzīto Latvijas iedzīvotāju daļu. Pāvils rediģē maza formāta ikmēneša 16 lappušu biļetenu *Pasaule un Mēs* (1980-1987) – vairākās daļās sagrupētu raidījumu tekstu (pasaules ziņas, notikumi PSRS un Varšavas pakta valstīs, Latvijas aktualitātes u.c.) izlasi, iespiestu ar maziem burtiņiem vēstules formātā, domātu galvenokārt iesūtīšanai/ievešanai (arī pa pagrīdes kanāliem) okupētajā Latvijā. Līdzās tekstu rakstīšanai un ierunāšanai, Pāvils neklātienē beidz teoloģijas institūtu Beļģijā, tiek ordinēts par luterāņu mācītāju (2001), pēc raidījumu likvidēšanas „Austrumeiropas” valodās atgriežas Latvijā, kur kļūst par ev. lut. baznīcas arhibīskapa Jāņa Vanaga vietnieku. Darbā un arī sabiedriskajā dzīvē Pāvils,

² Sīkāka informācija par *Gaismas akciju* laika posmā no 1969. līdz 1989. gadam atrodama Paula Kļaviņa grāmatā *Gaismas akcija*. Rīga: Drukātava, 2012. 473 lpp.

tāpat kā visi (ar pavisam nedaudziem izņēmumiem), ir gluži „cilvēcīgs pagāns” – vaļīgākos sietos neatsakās no garīga padzēriena, dziesmu mīlotājs, ģitāras spēlētājs, velna dzinējs. Tikai pēc neatkarības atgūšanas, kad „boļševika sišana” (ierasts lietojums redakcijā) zaudē aktualitāti, atskan tāda kā kurnēšana par nepietiekamo minūšu skaitu evaņģēliski ievirzītiem raidījumiem, kam nepievienojas ne pārējie kolēģi, nedz arī RFE

Pāvils Brūvers (Aldis Gaujietis)

Foto: Rolfis Ekmanis

priekšniecība. Par brīvības stundas tuvināšanu Pāvilam piešķirts (1999) II šķiras TZO.

PBLA rīkotajās Latviešu dziesmu dienās Gotlandē, Zviedrijā (1979), uz neformālas intervijas pamata Vilis Skultāns iesaka (Jura Kažas vietā) RL vadībai Minsteres Latviešu ģimnāzijā dzīvu un dziļu latviskumu ieguvušo Vašingtonas Universitātes (Sietlā) absolventu Ēriku Rūsi (Laimonis Ezeriņš), kurš pēc seksmīgas valodas un FBI (*Federal Bureau of Investigation*) drošības pārbaudes izturēšanas nostrādā Latviešu redakcijā astoņus gadus (1979.IX-1987.XII), nolemj turpināt augstāko izglītošanos, kļūst par vadibzinātnu maģistru (MBA – *Thunderbird School of Global Management*, Glendale, Arizona), un pieciņš un možs atgriežas Minhenē (1990), kur strādā RFE/RL administrācijā līdz pat raidstacijas pārceļšanai uz Prāgu (1995) ar pamatīgi apcirptiem štatiem, kam seko dažādu ragu menedžera darbs dažādos ekonomiskās iedabas pasākumos Eiropas valstīs, ieskaitot Latviju, un Āzijā – pat Mongolijā. Dzīvo Anglijā.

PIRMĀS ATSKAŅAS

Tallinā dzimušais Prinstonas (Princeton) Universitātes politoloģijas doktors, 70. gadu beigās Igauniju redakcijas vadītājs Jāns Penars (Jaan Pennar, 1924-1996) Baltiešu studiju institūta konferencē Stokholmā (1977. VI) referē par baltiešu raidījumiem un to pirmajām atskaņām Igaunijā, Latvijā un Lietuvā. Kaut arī viņa minētie dati un arī klausītāju reakcija attiecas tikai uz 1977. gada februāri raidītajām programmām³, secinājumus nosacīti iespējams attiecināt uz laika posmu līdz pat Černobiļas AES katastrofai un Mihaila Gorbačova pārbūves/atklātības (*perestrojka/glastnost'*) sākumam. Pēc nostabilizēšanās 1975. gada otrā pusē baltiešu redakcijas ikdienas sagatavo 30 minūšu garu oriģinālprogrammu (ko latvieši kā pirmie pagarina uz 60 minūtēm sestdienās un svētdienās), kas iet ēterā īsajos viļņos vakaros, kad ir visvairāk klausītāju, ar virkni atkārtojumu, no kuriem pēdējais iet gaisā nākošās dienas agrā rīta stundā. Raidījumi iesākas ar īsu mūzikas signālu, programmas pieteikumu un dienas svarīgākajām pasaules ziņām, bet svētdienās – aizvadītās nedēļas ziņu pārskatu. Ziņām seko detalizētāki apskati par notikumiem pasaulē, ieskaitot okupētajos baltiešu reģionos, materiāli no baltiešu trimdas preses, komentāri, intervijas, speciāliem tematiem veltītas programmas, grāmatu

apskati un lasījumi no grāmatām u.c. drukas darbiem. Latvieši no mēneša programmas komentāriem veltī apmēram 40% (lietuvieši un igauņi – 50%), ziņām un ziņu analīzei – 35%, lasījumiem no grāmatām, kas aizliegtas Padomju Savienībā vai kuras sacerējuši politiskajā trimdā esošie autori – apmēram 13%. Atuveni 70% no programmām veltīti tematiem, kam sakars ar Latviju, latviešiem un pārējiem baltiešiem, nepilnos 15% apskatītas problēmas PSRS un tās satelītvalstīs, 18% – starptautiskās attiecības un politika, bet 3,6% – jaunatnes programmas, ieskaitot popmūziku. Svētdienās visas trīs redakcijas pārraida arī reliģiskas programmas. Svarīgu daļu sastāda intervijas ar ievērojamām baltiešu personībām trimdā.

Kaut arī RL raidījumi tiek traucēti, īpaši zināma radiusa robežās ap pilsētām, tie samērā viegli uztverami ārpus pilsētām. RL klausītāju reakcijas pētniecības daļā (*Radio Liberty Audience Research*) līdz 1977. gadam savākta informācija no 81 klausītāja Baltijas republikās, kā arī divi memorandi (1975, 1976) ar ieteikumiem raidījumu uzlabošanai, domājams no pagrīdē esošās Igauniju Nacionālās frontes. Par latviešu raidījumu dzirdamību liecinājuši Brūveru ģimenes piederīgie pēc PSRS atstāšanas, bet par lietuviešu – prominentie lietuviešu disidenti – dzejnieks Tomas Venclova un Kestutis Jakubinas (Jakubynas). RL raidījumi, protams, nav tēmēti tikai uz pārliecinātiem režīma opozicionāriem. No kāda augsta ranga Lietuvas kompartijas centrālkomitejas locekļa privātā sarunā dzirdēts, ▶

(No kr.) Starptautisko tiesību prof. (University of Wisconsin) Zīgurds Zīle, RFE/RL pētniecības nodaļas darbiniece Dzintra Bungs un Jāns Penars Stokholmā (1977.VI)

Foto: Rolfis Ekmanis

³ Jaan Pennar. „Baltic Broadcasts of Radio Liberty”. Report delivered at the Fourth Conference of Baltic Studies, Stockholm, June 1977.

PRĀGAS PAVASARIS 1968

Uldis Bērziņš

VARBŪT ŠOREIZ?

1967. gada novembrī biju atpakaļ mājās pēc dienesta Padomju Armijā un tūlīn sāku klausīties *Brīvo Eiropu* čehiski un slovākiski. Aizgāju uz pastu noabonēt čehu *Literāro Avīzi* – armijā man to atteica, jo karavīriem uz ārzemju presi parakstīties neesot pieņemts. 60. gadu sākumā, kad mācījies čehu mēli, man pienāca *Literārnī noviny* ar Eduarda Goldštikera (Eduard Goldstücker) u.c. literatūras pētnieku rakstiem par „Prāgas pravieti” Franci Kafku un viņa lomu pasaules progresīvās literatūras „humanizācijā”. Tur bija arī maigos toņos ieturēta diskusija par Rožē Garodī grāmatu *Reālisms bez krastiem*, kas darbaļaužu dzimtenē tikusi vairāk nekā skopi izklāstīta, toties dāsni nopelta. Kafka! No čehu avīzes lasīju priekšā gan kursa biedriem filologiem, gan draugiem no Kinodiskusiju kluba. Un tagad trīs gadi pagājuši! Laiks taču nebūs stāvējis uz vietas. Tagad taisni no Čehoslovākijas gaidīju uzpūšam revolūcionāras dvesmas. Un – nebiju vīlies. Drīz jau *Brīvās Eiropas* vietā griezu Prāgas radio. Decembrī Prāgā ieradās vēl tolaik visai „jauneklīgais” PSKP ģenerālsēkretārs Brežņevs un sacīja liktenīgus vārdus: *Tā ir jūsu darīšana!* Runa bija par valsts prezidenta un partijas pirmā sekretāra amatu nošķiršanu. Bet – lūdzu! – Padomju līderis grib parādīt, ka sociālistiskā

sistēma stāv stingrāk nekā jebkad agrāk un mēs vairs neesam tik sīkumaini kā bija – nu, kā viņu tur Ņikita Hruščovs...

Nuja, pēc 5. janvāra vecais Kremļa einuhs Novotnijs saglabā viņu dekoratīvo prezidentu posteni, bet par ČKP pirmo sekretāru ievēlēts Aleksandrs Dubčeks. Janvāra beigās mans autors Goldštikers pārņem Rakstnieku savienības vadību. Un tepat rudenī apturētā rakstnieku avīze *Literārnī noviny* atsāk iznākt ar mazliet mainītu šilti – kā *Literārnī listy*. Visos līmeņos skaņ runas par sociālistisku demokrātiju, par ČKP vadošo lomu, kas turpmāk vairs nenozīmēs rupju iejaukšanos parlamenta, valdības, radošo savienību darbā. Par proletārisku „korektumu” nav aizmirst: ideologi salīdzina gaidāmās reformas ar

- ▶ ka katru rītu viņš saņem RL lietuviešu raidījumu transkripcijas. (Tas, ka baltiešu raidījumus oficiālās iestādes ieraksta lentēs, jau bija zināms agrāk.) Un, citējot kādu igauņu agronomu, kurš izteicies labvēlīgi par politiskajiem apskatiem, *pat kompartijas biedriem nevar aizliegāt domāt, kas rada šaubas, vai visam oficiāli teiktajam ir sakars ar patiesību un savukārt rada interesi nokļūt pie citiem informācijas avotiem, ieskaitot ārzemju raidījumus igauņu valodā.* Kāds lietuviešu vēsturnieks, kompartijas biedrs, attiecībā uz VOA un RL programmām nekrievu valodās izteicies, ka *būtu vēltīgi mēģināt cīnīties pret mums ar raidījumiem krievu valodā, jo jauno paaudžu pārstāvji klausās vai nu lietuviešu pašu radiostacijas, vai arī lietuviešu programmas no Rietumiem, bet nekad krievu raidstacijas.* Un arī kāda igauņu tehniķa

ieskatā *īpaši patīkami ir klausīties RL manā dzimtajā valodā, programmas ir saistošas un daudz informatīvākas nekā vietējos medijos.* Kāds Rietumos mītošs latviešu jauniets pēc atgriešanās no Rīgas atstāstījis sekojošo: *Biju ielūgts kāzās kādā privātmājā Rīgas strādnieku rajonā. Vairākums no 10-15 viesiem bija gados jauni strādnieki. Pievakarē viens no viņiem ziņojis sanākušajiem, ka laiks Radio Brīvībai, un ieslēdzis RL latviešu pārraidi. Nevienš nelicies pārsteigts, visi klausījās ziņas. Kaut arī tās traucētas, tomēr bijis iespējams sekot programmai, pieliekot ausi uztvērējam. Biju pārsteigts, redzot, cik atklāti jaunie cilvēki klausījās RL latviešu pārraidi.*⁴

Turpinājums sekos

Par piezīmju autoru skat. JG273:45

⁴ Turpat.

Leņina NEP'u Krievijā. Bet, bet! jau dzird diskutējam par *vienas partijas sistēmas* zemo lietderības koeficientu...

Tos smieklus pie alus pudelēm, kad Nacionālās sapulces prezidija loceklis, galvenais partijas priekšnieks Čehoslovāķijas bruņotajos spēkos ģenerālmajors Jans Šejna (Jan Šejna) februāra šķīdonī aizbēg uz Ameriku! Laidieties, laidieties visi uz Ameriku, riebīgie staļinisti! Ģenerālis miris 1997. gadā Ņujorkā, bet es arvien viņu ar prieku pieminu katru reizi, kad Maskavā par zagšanu tvarsta kādu lampasnieku, vai galā jau pašu aizsardzības ministru. Šejnu grasījās ņemt ciet nevis kā amerikāņu spiegu – viņš esot tonnām zadzis un „realizējis” āboliņa sēklas! Nu atrodu čehu šķērstīklā, ka notikumu attīstība izrādījusies bēdīga viņa ilggadīgam labvēlim Novotnijam – jā, nepatecība ir pasaules alga. Kādas nedēļas pēc Šejnas bēgšanas prezidents skumji un klusu demisionē.

Mums Vēstures un filoloģijas fakultātē arī bija jau vējš galvā. Taisījām tādu sienas avīzi pa visu sienu, un modē nākušam autostopam veltīto numuru mums „lika noņemt” stila pārspilējumu vai pat it kā „erotisku motīvu” dēļ. Neatceros, cik tālu tikām ar „Prāgas pavasara” avīzi – laikam jau nekas dižs i tai reizē nesanāca, ja nav palicis ne atmiņā, ne – uz skapja. Tika lemts pārzīmēt bildes no čehu humora žurnāla *Dikobraz* (Dzeloņcūka). Viņiem uz vāka – Pirmais maijs Prāgā: darbaļaudis sēž valdības tribīnēs, bet partijas un valdības vadītāji soļo garām ar karogiem un „pārbūves” lozungiem. Astoņdesmit septītajā gadā Prāgā rādīju to numuru kolēģiem – padomju slāviestiem: *redz, no kurienes mūsu pārbūvei kājas aug!* – *Bet mirklīti, Uldi Pavlovič! Kas ļauts Jupiteram, nav ļauts vērsim...* (Tagad lasu – Gorbačovam esot jautājuši, kāda starpība starp Prāgas „sociālismu ar cilvēka seju” un Maskavas „pārbūvi”. Gorbačovs atbildējis – ziniet, starpā ir deviņpadsmit gadu! – Nāca diena, kad i Kremļa sapņotājam likts iepazīt „ļautā” robežas.)

1968. gada vidū sākās – nenovēršmais. Jūnijā likums stingri noteica, ka turpmāk „cenzūra ir nepieļaujama”. Un balts uz melna avīzēs prasa likvidēt ne vairs tik ČKP varas monopolu, bet pašu tās „privileģēto stāvokli”! Jā, bet vai nav laiks atkal pāriet no valsts kapitālistiskās ekspluatācijas uz veco labo privātkapitālistismu? Manā cerībā un bažām pilnajā sirdī nu cēlās tāda neliela vētra. Man tak negribētos zaudēt sociālisma iekarojumus. Mana vieta tak nav aukstā kara ierakumos pie kapitālistiem, mana vieta ir Parīzes un Berlīnes barikādēs ar studentiem, ar trockistiem un

anarhistiem – jā, un Rīgas vai Maskavas barikādēs, ja staļinieši mēģinās kavēt progresu un demokrātiskas reformas! Tā dažs labs sapratām „konverģenci” – nu nāks sociālais taisnīgums plus personas brīvība, plus vēl tautu pašnoteikšanās, kā postulējis Rainis un citi 19. un 20. gs. gaišie prāti. Nekomunistiskā alternatīva, ko jūnijā čehu un slovāku presē daiļrunīgi pauda manifests *Divi tūkstoši vārdu, kas pieder strādniekiem, zemkopjiem, kalpotājiem, māksliniekiem un visiem citiem*, mums likās rainisko idilli apdraudam. Pa Čehoslovāķijas Sociālistisko Republiku jau manevrē krievu un poļu kararati, nolūkodami ceļus un tiltus, VēDeRvācijas avīzes jau prasa darīt galu „kontrevolūcijai Čehoslovāķijā”. Vai būs „jauna Minhene”? Pirms 30 gadiem *mīlējām Franciju, / bet tā mūs nodeva. / Pie loga, kas iziet uz dārziem / nostājies Hitleris, un šķībi smīnēdams / pavēl Prāgai krist ceļos. / Viņa bija jau padzīvojusi diezgan un zināja, / ka tā nebūs pāvu un gulbīšu deļa* – šis rindas Jaroslavs Seiferts uzraksta taisni sešdesmit astotā gada jūnijā. Nuja, pret Hitleru neviens palīgā neatsteidza, tik Staļins tobrīd teicās gatavs formēt „antihitlerisko koalīciju”. Desmit gadus vēlāk Prāgu nospieda ceļos Staļina izkomandētie komunisti – un Rietumos atkal neviens nepratās padoma. A tagad, ja kas, vai Rietumi nāks?! Nē tak – vien pašā „sociālistiskajā sistēmā” varētu rasties spēki, kas „apturētu staļiniešus”. Nuja, septembrī es rakstīju uz sienas Leņingradas universitātē: *Avantūristus – ārā no Politbiroja!* Apkopēja šo saukli drīz ar lupatu noberza.

21. un 22. augustā Rīgā biju klausījies „ČSSR pēdējos legālos raidītājus”, kas ČKP 14. Ārkārtas kongresa delegātiem deva norādījumu, kā nokļūt Visočanos (Vysočany): *Biedri delegāti! Briesmu gadījumā patverieties lielākajās Prāgas rūpnīcās! Strādnieku šķira jūs aizstāvēs! Skanēja atkārtoti aicinājumi „slovāku biedriem”: Jūs esat mums vajadzīgi, pasteidzieties! Ak, slovāku biedri bij palikuši mājās. Kongress nosodīja okupāciju, bet noraidīja priekšlikumus no „agresīvā” Varšavas pakta izstāties un pasludināt neitralitāti. „Legālais radio” atkārtoti brīdināja klausītājus – pārāk vis nepaļauties uz NATO bloka valstu informācijas līdzekļiem, to vietā uzgrieziet Šveici vai Austriju. Skanēja aicinājumi Prāgas proletariātam saliedēties, iegaumēju satīriskas vārsmas par Brežņeva un Kosigina kungiem.*

Saposies uz turku valodas studijām Pēterpilī, es ieskrēju atvadīties pie mūsu pašas pirmās turkoloģes, šmalkās tulces, vecās komunistes Marijas Šūmanes. *Maskavas zubri*

rok paši sev kapu – ne jau pie Kremļa sienas! Staļiniešiem tas būs beigu sākums! Pēc gada vai desmit viņus bargi sodīs – visus tos sociālisma slepkavas, cilvēces cerību kapračus! – jā, apmēram tā teica brašā partijniece. Cik man palika jocīgi, kad Ļeņingradas universitātē pirmoreiz padzirdu ļautiņus, kas dzīrās attaisnot Čehoslovākijas okupāciju! Jā, tagad pats brinos – neko tādu pa to pēdējo nedēļu Rīgā es netiku dzirdējis.

Ziemā es Ļeņingradas kopmitnē klausījos Prāgu, un uzreiz atskanēja vēsts par Jana Palaha (Jan Palach) sadedzināšanos, un kādas dienas vēlāk jau lēni plosošā taure un drupanas stīgas. Tik vēlāk dzirdēju, ka viņš slimnīcā teicis: *es to izdarīju, lai krievi aiziet!* –

Hokeja mačā tik dažās istabās skanēja gaviļes, kad čehoslovāki iesita ripu – mūsu, poļu un – tanī lielajā afrikāņu istabā.

Nākamruden man līdzī brīvdienās uz Rīgu atbrauca filozofs – slovāku puisis Milans. Pirms nepilnas nedēļas viņš bijis mājās un gājis demonstrācijā! Žēni un meitenes „Kazā” rokas vien noplātīja: kaut kur pasaule elpo ar pilnu krūti! Uldis Leinerts sminēja: *nu, kā? Bija tev vai nebija bail?* – *Drusciņ jau bija gan, ja paziņotu uz Ļeņingradu, kas zin?* – *jā nu izmet...*

Gadus sešus septiņu vēlāk man cits „filozofs” izlika Prāgā uz alus galda savu optimistisko „duču teoriju”: 1956 – Ungārija, 1968 – Čehoslovākija, 1980 – Polija, 1992 – he, he, PSRS! Bet debesu sfērās iestājās „paātrinājums”, un Rīga kļūva par „Eiropas galvaspilsētu” priekšlaicīgi – jau 1987. gada jūnijā. Kad nākamziem čehu prozaiķis Radeks Jōns (Radek John) ciemojās Latvijā, viņam Marika Vidiņa uzlika Rīgas notikumu videoierakstus. Radeks skatījās klusēdams. Viņa skatienā es – ar zināmu fantāzijas piepūli? – lasīju: *varbūt šoreiz... varbūt šoreiz... varbūt – šoreiz...* □

Leons Briedis

„ES TEVI MĪLU, DZĪVE!”

1968. gada pavasari sagaidīju 18 gadu vecs. Māris Čaklais janvārī *Literatūrā un Mākslā* bija nodrukājis manus pirmos dzejoļus – „Gauja”, „Vājums”, „Trigorskas klusētājam” un „Būtības dārzs”, kurš uz visu mūžu kļuvis par manu poētisko (un ne tikai) kredo ar savu puisēlnieciski pašpārliecināto un vientiesīgo, taču ciešo un nelokāmo apņemšanos: *Visbriesmīgāk zaudēt ir sevi / un to, kas tev dārzs, / jo nekas tik brīnišķīgi neviz / kā tavas būtības dārzs.* Martā kā brīvklauzitājs pirmoreiz piedalījies Vislatvijas jauno autoru seminārā Rīgā, kur vaigu vaigā tikos ar savas sirdsapziņas „metronomiem” – Imantu Ziedoni, Māri Čaklo, Ēvaldu Vilku... Īpaši mani saviļņoja Vizmas Beļevicas neparasti atklātā un godīgā, ārkārtīgi vīrišķīgā runa par dzejnieku, viņa vietu, lomu un nozīmi dzīvē, sabiedrībā, savā tautā. Vizmas teiktais vēl aizvien kvēlo manī gluži kā Klāsa pelni Pūcespiegēlim pie sirds. Žēl, ka to nepierakstīju un pašlaik atceros visai fragmentāri... Dabā un dvēselē neatturami bija ienācis pavasaris. Skopās avižu un radio ziņas par notikumiem Prāgā, no vienas puses, nedaudz pārsteidza un likās pat neticamas, bet, no otras puses, viesa skaistu un iedvesmojošu cerību par nenovēršamajām pārmaiņām ne tikai tur, Čehoslovākijā vien, bet arī mūsu Latvijā. Totalitārā klints, tā ij raugi, bija sākusī palēnām drupt, un arī man gribējās ātrāk pielikt savu plecu, lai beidzot to saberztu putekļos.

Tovasar pabeidzu Siguldas 1. vidusskolu, nokārtoju iestājekšāmenus un kļuva par Latvijas Valsts universitātes Vēstures un Filoloģijas fakultātes latviešu valodas un literatūras nodaļas studentu. Tik uz priekšu ar pilnu krūti! Mani gluži kā spārnos nesa Imanta Auziņa nesen iznākušais *Skumjais optimisms*, kas uz daudziem gadu desmitiem kļuva gan par manu, gan arī manas paaudzes garīgā patosa grāmatu. 23. augustā aizbraucu uz Siguldā kārtot kaut kādus ar universitāti saistītus papīrus un avižu kioskā nopirku *Cīņu*. Pirmajā lappusē baisa ziņa par krievu tankiem Prāgā, kas tur ieradušies glābt sociālismu no revizionisma un kapitālisma rēģiem. Manu acu priekšā viss piepeši satumsa, viss manī sagriezās otrādi. Iegājās parkā, apsēdos uz soliņa, jo vēsts no Prāgas man tobrīd, nūdien, likās visu manu jauneklīgo cerību, nodomu, sapņu, ilūziju – manis paša

personīgās dzīves un likteņa krahs. Un vajadzēja arī tā sagadīties, lai man pēkšņi pienāktu klāt Felikss Zvaigznons... Arī viņš mācījās Siguldas vidusskolā, tikai vienu klasi zemāk, lāga puisis, ar kuru mēs jau pasen draudzējāmies un viens otram uzticējāmies. 80. gados, izstudējis filoloģiju un izstrādājis lauku skolās par skolotāju līdz pat direktoram, Felikss atgriezās Rīgā jau kā vērā ņemams dzejnieks un pazīstams publicists, un Atmosdas laikā kļuva ne vien par *Skolotāju Avīzes* galveno redaktoru, bet arī par vienu no aktīvākajiem, pašizliedzīgākajiem un mērķtiecīgākajiem Atmosdas cīnītājiem – pirmo, kurš uzdrīkstējās publicēt Mavrika Vulfsona sagatavotos Molotova-Rībentropa slepenā pakta materiālus. 1989. gada karstajā vasarā – 3. jūlijā – pa ceļam uz Kaudzīšu skolas 120. gadskārtas svinībām 39-gadīgā sirds neizturēja, un viņš pāragri šķīrās no mums pašā savas dzīves skaistākajā brīdī. 2002. gadā viņa kursabiedres Intas Baltgalves sastādīta iznāca Feliksa dzeju grāmata *Lai paliek tev šī krāsa baltā*. Tā nu, ne vārda nebilduši, drūmi sēdējām, līdz Felikss apņēmīgi noteica: *Leon, kaut kas ir jādara! Es, attapies no pirmītējā aptumsuma, pastiepu viņam roku: Jā, Feliks, es piedalos... – Nē, Felikss strupi attrauca. Tev jābrauc uz Rīgu. Tu jau esi students, tu esi vajadzīgs tur...*

Septembra beigās, kad mēs, filoloģijas fakultātes studenti, pārradāmies no Neretas, kur kolhozā novācām kartupeļus (tolaik tā bija ierasta prakse – sūtīt rudenos studentus uz mēnesi bezmaksas lauku darbos), padzirdu – kāds uz Siguldas 1. vidusskolas sienas ar krāsu uzšņāpis: *Krievi ārā no Čehoslovākijas! – Malacis Felikss!* es klusībā nodomāju, un tā tas patiešām bija – Feliksam bija piepalīdzējis Andris Līvens (Rīgas rajona laikraksta *Darba Balss* fotokorespondenta dēls) un vēl kāds puisis, kura vārdu diemžēl vairs neatminos. 80. gados, kad pēc ilgāka laika tikāmies, es Feliksu apkampu, taču viņš izvairoties atraisījās un pasmējās: *Ak, ko nu es!... Mēs visi taču, vai ne?* Es savuties, pieminot savu vienaudzi – čehu studentu Janu Palahu, kurš, protestējot pret krievu tanku ienākšanu Prāgā, 1969. gada 19. janvārī Vāclava laukumā bija pašsadedzinājies, tā paša gada 11. februārī uzrakstīju dzejoli „Es tevi mīlu, dzīve!”. Daudzķārt tiku to lasījis gan studentu kopmitnēs, gan citās uzstāšanās reizēs, izplatījis rokrakstos. 1970. gada 25. martā (cik liktenīga sakritība – tieši deportācijas dienā!), kad mani sakarā ar pretpadomju aktivitātēm bez jēlkādām tiesībām apgūt augstāko izglītību Padomijā izslēdza no Latvijas Valsts universitātes, šo dzejoli man inkriminēja kā

vienu no maniem „noziedzumiem” pret padomju varu. Pirmoreiz es to nopublicēju vien pēc 30 gadiem grāmatā *Dzedzieda*, kurā apkopāju savus padomju laikos cenzūras aizliegtos dzejoļus un atļaujos to pievienot savam atmiņu stāstījumam.

Es tevi mīlu, dzīve!

Nokritis zaļajā zālē es kliezdu.

Nokritis pelēkās smiltīs es kliezdu.

Nokritis purva dūkstīs es kliezdu

vienmēr vienu un to pašu

ar pēdējo dvašu:

– Kā es tevi mīlu, dzīve!

Tu man neesi nedz laba, nedz jauna.

Tu man nenes nedz goda, nedz kauna.

Ar pēdējo dvašu

vienmēr vienu un to pašu:

– Kā es tevi mīlu, dzīve!

Starp cilvēkiem, cerībām un cīņām.

Starp maizi, mīlu un citām dziņām.

Ar paceltām rokām,

ar simttūkstoš cīruļiem rokās,

spītējot visām mokām:

– Mīlu... Mīlu...Mīlu...

Viss aiziet, aiztek un aizplūst.

Viss sabrūk, sairst un aizlūzt.

Ar pēdējo dvašu

vienmēr vēl to pašu:

– Mīlu... Mīlu...Mīlu...

Starp lepnumu, laimi un brīvas izvēles gribu.

Starp neziņu, nāvi un nemirstību.

Ar pēdējo dvašu,

ar pēdējo dvašu

vēl vienmēr to pašu,

vēl vienmēr to pašu:

– Kā es tevi mīlu, dzīve!

P.S. 1989. gada rudenī mēs ar Uldi Bērziņu, Jurim Kronbergam piepalīdzot, pārceļām Latvijas PEN no Stokholmas uz Rīgu. Vīzmu Belševicu ievēlējām par prezidenti, mēs ar Uldi kļuvām viceprezidenti. Tā paša gada oktobrī Vāclavu Havelu kā vienu no „samta” revolūcijas līderiem apcietināja otrreiz, un mēs ar Uldi Latvijas PEN vārdā nosūtījām Čehoslovākijas valdībai prasību Havelu nekavējoties atbrīvot. Čehoslovākijas valdība savuties nosūtīja PSRS Ārlietu Ministrijai protesta notu, pieprasot mūs par rupju iejaukšanos tās iekšējās lietās sodīt. Taču *perestroika* gāja pilnā sparā, arī Vāclavs Havels drīz tika atbrīvots, pēc mēneša krita Berlīnes mūris. Nekad, vaigu vaigā ar Havelu netiekoties, mēs ar viņa literārās aģentes Annas Furmanovas starpniecību sarakstījāmies, jo 1997. gada decembrī es savā žurnālā *Kentauris* Vinifreda Krauča tulkojumā publicēju Havela lugu *Vernisāža*. 1996. gada aprīlī Vāclavs Havels kā Čehijas prezidents oficiāli ieradās Rīgā un pat pastaigājās kopā ar Jāni Peteru Jūrmalā pa pludmali. Pirmdien, 15. aprīļa vakarpusē, man pēkšņi piezvanīja un pateica, ka ar mani runāšot Havels... Apmulsis un uztraukts riju vārdus, kas īsti nenāca pār lūpām. Atminos, Havels mani uzrunāja: *Mai die die...* Tieci nu gudrs, ko viņš ar to īsti domāja, jo angliki tas ir daļējs homoniēms: divi vārdi, kurus izrunā vienādi, tiesa, raksta gan dažādi – „deer” („briedis”) un „dear” („dārgais”)...

Mārtiņš Lasmanis

KĀRĻA EGLES DIENU UN NEDIENU PIEZĪMES

Nododot savu bibliotēku Rīgas pilsētai (1925), Jānis Misiņš stingri ieteica Kārli Egli par bibliotēkas vadītāju. Eglem jau tā darbu bija daudz, gan iesāktu, gan iecerētu. Pēc nelielas vilcināšanās viņš tomēr pieņēma jauno piedāvājumu, līdz ar to nonākdams latviešu literatūrzinātniskās un bibliotekārās rosības centrā, palikdams vadītāja amatā 27 gadus. Šaurākā lokā sen bija zināms, ka Kārlis Egle līdztekus savai daudzpusīgajai literārai un bibliotekāra darbībai gadu desmitu gaitā rakstījis dienasgrāmatai līdzīgas piezīmes. Pilnīgākā veidā tās rokrakstā saglabātas, sākot ar 1930. gadu un aptver kopumā 11 burtnīcas, katra ap 200 lappušu apjomā. Pēdējā ieraksta datums: 1962.1.1. Egle tad joprojām darbojās Misiņa bibliotēkā, kaut gan kopš 10 gadiem vairs nebija tās vadītājs. Viņu atstādināja kā padomju laikmetam un garam nepiemērotu.

Kārļa Egles izpalīdzība literāru izziņu meklētājiem ir leģendāra. *Pie viņa nāca visi* – tāda ir daudzreiz atkārtota un tikai nedaudz pārspilēta liecība. Apmeklētāji ieradās ne vien bibliotēkā, bet arī vakaros mājās. Viņus neatraidīja, drīzāk aicināja. Sarunas izvērtās daudzpusīgas. Šī kustība, savienota ar draudzīgām attiecībām, ir dokumentēta dienu piezīmēs. Iespēju piezīmes sagatavot publicēšanai Egle 50. gadu beigās un 60. gados apsvēris vairākkārt, konkrētu rīcību tomēr arvien atlikdams. Bija citi pienākumi, kavēja neveselība un pagurums. Darba izbeigšanās bibliotēkā (1966) jaunu pavierzienu nedeļa. Nevar atvairīt domu, ka atturēja vēl kāds iemesls. Piezīmēs reizi pēc reizes izpaužas dziļš rūgtums pret gaisotni, ko radījusi padomju vara, pret meliem, garīgu aprobežotību un tukšu lielību, kas valda visās malās. Solženīcins savā laikā rakstīja, ka masīvie meli ir viens no padomju iekārtas lielākiem ļaunumiem. Kārlis Egle viņam piekristu. Piezīmju publicējumā padomju laikā visi tamlīdzīgi vērtējumi un izteikumi būtu, protams, jāsvīturo. Atliktu tik un tā daudz vērtīga materiāla, bet pašcenzūra būtu netikama. Piemērs ideoloģiski un politiski izsijātam tekstam ir 1980. gadā publicētie izraksti no dienu piezīmēm Konstantīna Karuļa atlasē.

Samēra plašu pārskatu par Kārļa Egles dzīvi un darbiem deva Valdemāra Ancīša grāmata

Bagāti gadi (1967). 20 gadus vēlāk grāmatai publicēta papildnodaļa, kurā Ancītis kopā ar atskatu uz Egles mūža noslēgumu pastāsta to, ko pirmpublicējumā nevarēja teikt. Vispirms viņš norāda Kārļa dzīvesbiedres Elmīras lietpratīgo, neatsveramo līdzdalību sava vīra publikācijās, pētījumos un tulkojumos visā kopdzīves 54 gadu laikposmā. Dienu piezīmēs Elmīras nesavtīgais atbalsts uzsvērts daudzkārt. Pati viņa nevēlējās, ka to atklātībā piemin, pat ne drauga Ancīša grāmatā. Otrs papildinājums skar dažu vārdu nenosauktu, bet tolaik ietekmīgu „rīdzinieku” centienus kaitēt Misiņa bibliotēkai un Kārlim Eglem personīgi, meklējot nevēlamas tendences viņa rakstos. Apsūdzību uzklaušīja. Atcelšana no bibliotēkas vadītāja vietas jau minēta, klāt nāca publicējumu ierobežojumi. Arēji Egle paturēja gaišu omu. *Var jau būt, pat ļoti var būt, ka dziļumā kas gruzdēja, bet mēs to nevarējam manīt*, saka Valdemārs Ancītis savā atcerē 80. gadu beigās.

Sarūgtinājumu, kas sniedzās tālu pāri individuālajai sfērai, Kārlis Egle izteica dienu piezīmēs. – *Nospiestība, garīga šaurība, stulbums.* – *Par brīvām domām vairs ne runas.* – *Nejēdzība, negodīgums. Tā saka daži ieraksti 40. gadu beigās un 50. gados. Ir vēl drūmāki vārdi: Bezgala smagi sažņaudzas un sāp sirds par mūsu tautas likteni. Sāp jau gadiem un nepārstāj* (1952.28.1.). Pret tādām vērojumiem, tādām izjūtām pastāv apņēmība nezaudēt ticību dzīvei, kas ir lielāka par apstākļiem zem padomju varas. Savu ticību Egle guva agros gados, tā viņu satuvināja ar Tagores gara pasauli. Kā labi zināms, Egle daudz tulkojis Tagores darbus, sarakstījis viņa biogrāfiju. Ticība cīnās ar šaubām. Tā nav vienādojama ar optimismu. Pārsteidzīgi un maldīgi bija saukt Kārli Egli par mūžīgo optimistu, kā to darījis viņa draugs Pēteris Ērmanis.

1930. gadu piezīmes aptver nedaudz vairāk par tūkstoti lappušu, tātad aptuveni pusi no visa 11 burtnīcas sakopotā teksta. Tās liekas tapušas diezgan brīvā plūdumā, bez īpašiem apsvērumiem. Dabīgs ir jautājums, kādam nolūkam tās rakstītas. Sagaidījis 1932. gadu tēva mājās Druvienā, Kārlis Egle raksta: *Es savas piezīmes atzīmēju vienkārši tikai sev, lai vajadzības gadījumā būtu kur pārlicināties, kad atmiņa par vienu otru lietu viltu vai justos nedroša. Šīs piezīmes tad par kādu dienasgrāmatu arī neuzskatu.* Piezīmju lasītājs tik šauram raksturojumam pievienoties nevar. Jau pašu pirmo, 1930. gada vasarā uzsākto burtnīcu ievada Vidzemes izbraucieni apraksti ar tēlojuma noskaņu. Nonācis

Druvienā un izpalīdzējis dzimtās sētas lauku darbos, Egle nesteidzīgi uz vairākām dienām apciemo Pētera Ērmaņa mājas, Plānu „Kalnaruķus”. Nedaudz vēlāk vasarā viņš dodas uz Augusta Saulieša mājām Cesvaines pusē, palikdams tur piecas dienas. Saulietis jau sen aicinājis viņu ciemos. Nu var ilgi un vaļsirdīgi izrunāties par literatūru un rakstniekiem un arī iejusties Sauliešu mājas dzīvē. Stāsts par abiem apciemojumiem varētu papildinātā veidā dot vielu vēl diviem rakstnieku portretiem, pievienoties tiem, kas sastopami Egles grāmatā *Atmiņas* (1972). Ērmanim nāktos gan vēl ilgi gaidīt, bet par Saulieti varēja rakstīt arī padomju laikā. Ja nu tamlīdzīga iecere bija, tad tā tomēr nerealizējās. Saulietis mira 1933. gadā. Savās piezīmēs Egle viņu raksturo kā romantiķi ideālistu, skaidrības un patiesības meklētāju, sirdsapziņas cilvēku. Kārtodams un redīgēdams jauno *Latviešu literatūras vēsturi* sešos sējumos (1935-1937), Egle aicina Ērmani rakstīt par Saulieti. Savos daudzos Rīgas braucienos 30. gados Ērmanis parasti apmetās pie Eglēm Miera ielā, reizēm pat uz vairākām nedēļām. Elmīras viesmīlība viņam to atļāvusi. Kārlis, būdams atturīgāks, tomēr tiešus iebildumus nav izteicis. Dīvainā kārtā šis ērtais un izdevīgais ieradums Ērmaņa atmiņu grāmatās maz pieminēts. Ir gan daži īsi izteikumi par sirsniņu draugu, kas devis materiālu un morālu atbalstu. Lai kā, Kārļa Egles un Pētera Ērmaņa literārā sadarbība veidojās rosīga un tuva draudzība palika spēkā, līdz kontaktu pārtrauca Ērmaņa došanās uz Vācijas II Pašausles kara beigās. Egles piezīme 1947.5.VI: Šodien dabūju zirdēt, ka Pēteris Ērmanis esot dzīvs, kaut kur Rietumos angļu vai amerikāņu zonā uzturoties un darbojoties arī literāri. Ar šo dzīvē tik nevarīgo, bet literāri stipro cilvēku biju labi sapraties. Ziņa par viņu ļoti iepriecina.

Darbu noslogotais Kārlis Egle neskopojas ar savu laiku. Neskaitāmas ir reizes, kad dažādu paaudžu rakstnieki, dzejnieki, literāti iegriezušies pie viņa bibliotēkā vai mājās vienkārši *parunāties*, kā piezīmēs teikts. Nereti gadījies, ka parunāšanās drīzāk bijusi sirds atvieglošana, personīgu vai profesionālu sarežģījumu un bēdu izklāsts. Ap sevi Egle radīja palāvību, uzticību. Šīs īpašības vecos labos laikos iedibinātas, noturējās viņa personības lokā arī apspiestības gados.

* * *

Viens no visbiežākajiem apciemotajiem 30. gados bija Aleksandrs Čaks. Egle jau agri atzīst viņu par spēcīgāko, īpatnāko un

spilgtāko starp jaunajiem. Atzinības uzmuntrināts, Čaks vaļsirdīgi stāsta par savām iecerēm un pieņem padomus, kuros netrūkst kritiķas. Ne vien kritiku, bet pat veselu brāzienu Čaks saņem par kādu vieglprātīgi parakstītu pretkarā uzsaukumu, kas ir labvēlīgs Padomju Savienībai un publicēts laikrakstā *Sociāldemokrāts*. Stingri norātais Čaks neko nevarējis iebilst. Ieraksti par Čaku Egles burtniecās stipri samazinās no 1940. gada beigām. Septembrī ir vēl dažas asprātību un jautrības apņemtas pasēdēšanas krodziņā. Tad atzīme (29.XII), kad bibliotēkā pienākuši Čaks un Ērmanis: Ērmanis izsakās, ka tik pamatīgi kā pašreiz latviešu rakstniecība nekad nav nopiesta. Tas ir drūmi. Čaks nesaka nekā, tikai nogroza galvu. Ko pret tādu patiesību lai arī iebilstu. 1941. gadā ir viena vienīga atzīme par Čaku – ka ne viņš, ne Sudrabkalns nav piedalījies pašnāvībā aizgājušā Jāņa Rapa izvadīšanā, kaut gan Rapa viņus savulaik balstījis. 1942. gada piezīmēs Čaks sastopams divreiz. Vispirms bibliotēkā, tur saņemot Egles pārmetumu, ka neesot rādījis astoņus mēnešus, t.i. kopš vācu armijas ieņākšanas. Otra sastapšanās ir Čaka draugi Lāčplēša ielā. Egle un vēl 14 Čaka draugi sanākuši, lai kaut novēloti apsveiktu dzejnieku dzimšanas dienā. Noskaņa ir jautra un vakara gaitā kļūst arvien pacilātāka bohēmiski atraisītā garā. Pulciņā ir pārsvarā jaunāki ļaudis ar Vili Cedriņu kā visjaunāko. Sekojošo gadu piezīmēs par Čaku ļoti maz teikts. Pēdējais saturīgākais ieraksts 1944.4.I: *Ar jauno gadu apsveica arī Aleksandrs Čaks. Viņš joprojām ir radoša gara un spara pilns, rakstot diezgan daudz un dzīvojot pavisam klusi. Dramatiskā triloģija virzoties labi uz priekšu. Kad būšot nobeidzis, lasīšot man un dažiem citiem draugiem novērtēšanai.* 25 gadus vēlāk Kārlis Egle publicē atmiņu rakstu par Čaku un saka, ka dzejnieks turējies viņa redzeslokā līdz savas dzīves pēdējām dienām. Formulējums ir neskaidrs. Norādes par abu draugu saskari pēdējā posmā nav dotas. Tādu nav arī piezīmju burtniecās.

* * *

Kārļa Egles un viņa brāļa Rūdolfa redīgētais kritikas un grāmatniecības žurnāls *Latvju Grāmata* darbojās līdz 1931. gada beigām. Dienu piezīmēs ir pozitīvā garā ievērota rakstnieku un literātu interese par šo izdevumu. Toties paskopi, lai neteiktu mazliet nenovīdīgi ir pa reizei pieminēts Jāņa Grīna vadītais mēnešraksts *Daugava*, kam 30. gadi bija ražens laiks. Grīns vairākkārt aicinājis Egli uz aktīvu darbību *Daugavā*. Piezīmēs

aicinājums parādās, bet tālāk par to klusums. Atturība bija Egles pusē. Par Grīna vērtējumiem un vispārējo ievirzi Egle izsakās kritiski. Lai nu tā būtu, bet nevērība pret *Daugavas* nozīmi latviešu literārajā dzīvē nav piedienīga, ko citu lai saka.

30. gadu sākumā piezīmēs sabiezē tumšas krāsas. Daļēji tās rada veselības traucējumi, pagurums, sakāpināts jūtīgums, tuvāk nepaskaidroti smagi pārdzīvojumi, daļēji tajās izpaužas vairāk vai mazāk atklāta mizantropija, kas nenoliedzami ir viena no „mūžīgā optimista” personības īpašībām. Jāpiebilst, ka ar mizantropiju sastopamies rokrakstu burtnīcās, bet ne Kārļa Egles publicētos rakstos. Viņa komentāri par piezīmju izmantojumu ir mazliet neskaidri, bet tikdaudz var droši teikt, ka tās nebija paredzētas iznīcināšanai. To apliecina arī Kārļa un Elmīras audzumeitas Veltas dāvinājums Misiņa bibliotēkai 2003. gadā – 11 biezas burtnīcas. Cita lieta ir piezīmju slepenība padomju laikā, vismaz līdz 60. gadiem. Konstantīns Karulis pastāsta, ka burtnīcas glabātas Egles darbistabas slēgtajā nodalījumā, tā sauktajā aizskapē. Neliekas, ka tā bija droša vieta. Kas būtu noticis, ja politiskā pārraudzība Staļina laikā vai sekojošā desmitgadē būtu iepazinusi ar padomju laika ierakstiem? Piezīmēs kopā ar Egles vērtējumiem izteikti arī citu pretpadomiski ievirzītu cilvēku uzskati. Iespējams, ka sarežģījumu gadījumā kaut ko būtu varējis līdzēt Andrejs Upīts, savlaik viens no Rūdolfa Egles vistuvākajiem draugiem. Atjaunotās brīvības laikā noskaidrojies, ka latviešu rakstnieki padomju varas gados atvilktnēi neko daudz nav radījuši. Tādu ainu var būtiski papildināt Kārļa Egles dienu piezīmes, kuras par unikālām nosaukusi Velga Kince kādā atceres rakstā. Vēl par selektīvo mizantropiju 30. gados. Negatīvi spriedumi, noniecinoši izteikumi skar sabiedrisko un politisko dzīvi un darbību, atsevišķas personas rakstnieku, literātu un preses ļaužu vidū, cilvēku kopas un pat veselu tautu – vāciešus, pār vienu kārti mestus. Vācieši Eglem ir visvisādu sliktu īpašību un ļaunuma iemiesojums, nelaimes nesēji latviešiem un pasaulei. Pret tādu līdz galējībai aizdzītu nostāju nav, protams, ko oponenti. Jāpiebilst gan, ka piezīmēs atstāstītās daudzās un draudzīgās sarunās un pasēdēšanās kopā ar vācu kultūrā ieaugušo Zentu Mauriņu antivāciskums nav pieminēts.

Negantie vācieši un nabaga druvienieši, Kārļa Egles un viņa dzimtas novadnieki. Ko pēdējie sliktu darījuši? 1931. gada Ziemassvētku nedēļā ir ieraksts: *Druveniešu lielais vaiņums ir joprojām tādi pat nelgas, pašlabum-*

nieki, tumsoņi un skauģi ka agrāk. Ne kara, ne revolūciju pārgrozības viņos nav iemetušas nekāda garīgas gaismas stara. Vienkāršāk jau būtu par tamlīdzīgām divainībām liekas personības atstātā garīgā mantojumā nerunāt. Bet reiz nu temats ir Kārļa Egles dienu piezīmes, kur attiecīgie izteikumi atrodami, tad arī tie pieminami.

* * *

Sekojojot ārstu ieteikumiem, Kārlis Egle Elmīras pavadībā dodas (1931.III) uz Meranu Itālijā, lai turienes labdabīgajā klimatā gādātu uzlabojumu savai plaušu kaitei. Itālijas dienu piezīmes palikušas uz atsevišķām lapiņām, kas nav sakopotas. Dienu pēc Jāņiem burtnīcā ir ieraksts: Šorīt laimīgi pārbraucām mājās spirtīgi un veseli. Tā nu gluži nebija. Kārlis nekavējoties devās uz jau sarunātu vietu jaunatklātajā Biķernieku sanatorijā, ārstēdamies tur piecus mēnešus, līdz novembrim. Biķerniekos bija visādi labi. Nāca daudz apmeklētāju, Elmīra gandrīz vai katru dienu. Varēja pa vidu arī strādāt, galvenokārt ar Zeiferta *Latviešu literatūras vēstures* 3. daļas gatavošanu jaunam izdevumam. Spēki pieņemas pamazām un ne taisnā ceļā, jo sevi atgādināja cita sena kaite – nierakmeņi. Egle tomēr pēc turpat gada pārtraukuma atgriežas (1932.II) Misiņa bibliotēkas vadībā. Ļoti gribas iet atkal darbā pilnā sparā, ja nu tikai varēs. Piezīmēs nav minēts, ka prombūtne radījusi sarežģījumus. Atgriežas vecie apmeklētāji, arī vakaros mājās. *Lai bibliotēkā vai citur, paziņas, kas vien mani tagad pirmoreiz pēc ilgāka laika ierauga, visi iepļeš acis – esot stipri uzbarojies un atspirdzis. Un tā patiesībā ir.* Plaša vēriena tikšanās sagādā gadskārtējā preses balle, kurā Egle paliek līdz pusnaktij un vēlāk atzīmē, ka viņam vairāk patīcis saieties ar jaunajiem, kuri spirtāki, cilvēcīgāki kā vecie. Viens no pienācīgiem jauno lokā ir Jānis Kadilis. Viņam, ja vien nopietni strādāšot, Egle paredz labus panākumus literatūras kritiķā. Paredzējums ir trāpīgs. Pēc pieciem gadiem Kadilis stājas Grīna vietā *Daugavas* vadībā.

Bibliotēkā, mājās vai citur satikto cilvēku garā un raibā virknē reti pieminēts Kārļa Egles brālis Rūdolfs, kaut gan literārā darbība uz pārrunām varēja mudināt neatkarīgi no uzskatu atšķirībām un ģimeniskiem sarežģījumiem. Pret desmitgades beigām bez tam nāca klāt jauns brāļu kopdarbs – Šekspira lugu izdevums, ko gan jau pašā sākumā pārtrauca ideoloģiskās pārraudzības aizklāta iekaušanās. Rūdolfs Egle politiski orientējās pa kreisi, satuvinājās ar Andreju Upīti, kopā

ar viņu sarakstīja lielapjoma kompilatorisko *Pasaules rakstniecības vēsturi* (1930-1934). Par šo izdevumu Kārlis Egle piezīmēs nerunā, kādas glupi negatīvas recenzijas pieminējumu atskaitot. Īsi viņš pasaka, ka viņiem ar brāli ir katram sava dzīve bez savstarpējām aizbildnieciskām tendencēm. Šī nostāja mainās ar 1940. gadu, ar abām okupācijām. Ir jau pa izņēmumam arī agrāk. Misiņa bibliotēkas krājumā ir Rūdolfa vēstules Kārlim uz Meranu slimības atvaļinājuma laikā. Tajās ir daža laba dzīves un darba pamācība *kā jau es tev esmu teicis* garā. Savukārt Rūdolfam nācies no Kārļa saņemt morālas dabas rājienu. Rūdolfs mira negaidīti (1947.XII). Kārlis nekrologa noskaņā atzīmē, ka viņu dzīve un literārais darbs gājis visu laiku saskanīgi, bieži kopēju interešu nests un vadīts.

Par Andreju Upīti ir cita, krāsaināka valoda. Upīša pret Laicenu vērstajā brošūrā (1931) Egle atrod nejēdzīgu, tīri puicisku taisnošanos un sakās nesaprotam, kas Upīti spiež laicēji klanīties pret latviešu un krievu komunistiem, visvairāk pret pēdējiem. It kā gribētos kopā ar viņiem būt, bet reizē tomēr turēties nicinātās Latvijas pavēnī. Nedaudz vēlāk Eglem Gulbja izdevniecībā rodas garāka saruna ar Upīti par apstākļiem Krievijā. Upīša spriedumi šoreiz ir galēji negatīvi. Krievijas latviešu literārie darbi un raksti periodikā esot garīga tukšuma un vergu psiholoģijas apliecinājums. Vienreiz tā un citreiz pretēji. Egle atzīmē, ka Upīts nav konsekvents ne pret sevi, ne citiem. Viņam trūkst īstas atklātības.

Liela atklātība toties piemīt Kārlim Eglem. Reizēm tā ir nesaudzīga. Cik no dienu piezīmēm var spriest, gandrīz neviens nav tāpēc saskaities vai turējies ļaunu prātu. Pat ne Egles lielais, visu cienītais priekštecis Jānis Misiņš, kad viņam pārņemta nemitīgā gānīšanās, kas traucē citus darbā. Runājot par Blaumaņa stingrajām pamācībām saviem literārajiem krustdēļiem Ērmanis saka, ka viņš atradis pats savu krusttēvu Kārlī Eglē, kura padomi un aizrādījumi bijuši zelta vērti. Tie izteikti ne vien sarunās, bet arī vairākos simtos vēstuļu, kas palika Latvijā, raksta Ērmanis savā grāmatā *Smeldzīgais smaids* (1958). Jādomā, ka šīs vēstules, līdz šim diemžēl neatrastas, varētu labi papildināt sūtītāja portretu. Rakstot Eglem no Vācijas 60. gados, Ērmanis vecās vēstules nepiemin. Mazāk pakļāvīgs

pamācībām bija Misiņa bibliotēkas biežais apmeklētājs Jānis Veselis, kam Egle vairākkārt iesaka nekrāmēties ar dzeju un drāmu, jo tie neesot viņa lauki. Un lai labāk atturēties no pretenciozā garā pasāktās ārzemju literatūras apcerēšanas. Savs brāziens tiek *Daugavai*, kas piekopjot Vesēļa kultu. Domstarpības konfliktu nerada, bet arī neizlīdzinās. *Mēs palikām katrs pie sava*. Drīz vien Veselis atgriežas, lūdz izpalīdzību citās lietās. Savās *Redaktora atmiņās Jānis Grīns autodiaktu Veseli nosauc par izglītotāko latviešu rakstnieku un Daugavas galveno līdzstrādnieku*, kas žurnālam devis gan izcilus romānus, gan apceres un recenzijas.

Dienu piezīmēs tikpat kā nav minēts, ka nemitīgā kustība ap Kārlī Egli bibliotēkā un vakaros mājās būtu viņu nevēlami traucējuši. Drīzāk rodas iespaids, ka draudzīga rosme, gatavība uz klausīt un izpalīdzēt devusi papildus enerģiju kārtējam ikdienas darbam. Atnācēji jutās gaidīti, par tuviem draugiem nemaz nerunājot. Vajadzības reizēm ir ļoti konkrētas. Piemēram: *Negaidīti mājās Kadilīs un Medenis, prasa Kārķliņa adresi. Drīz pienāksot atkal, būšot arī Čaks un Peine. (..) Atnāk nelaimīgie Peine un Čaks, kam steidzīgi vajag 30 latu, citādi gals klāt*. Citās reizēs apmeklētājiem pirmā vietā ir emocionālākas vajadzības. Kārlis Egle piekrit tiem, kas saka, ka pie viņa nāk kā pie biktstēva izkratīt sirdi un izsūdzēt grēkus bez aizspriedumiem un bailēm. Pēteris Ērmanis izvēlas citu līdzību – viņa draugs bibliotēkas direktors esot kā ārsts, kas gatavs līdzēt visādās kaitēs.

Turpinājums sekos.

Literatūrkritiķis Mārtiņš Lasmanis, *JG* redakcijas loceklis (1984-2001, nr. 148-227), pērn gad saņem PBLA Kultūras Fonda balvu par rakstu krājumu *Vārdi un mūzika* (Rīgā: Nordik, 2011). Dzīvo Bandhagenā, dienvidos no Stokholmas.

Lidija Dombrovska-Larsena. Rūtdienas vīzija. 1969-70. Akrils uz audekla. 135,5 x 100,5 cm

No izstādes *Latviešu māksla trimdā* (skat. lpp. 43-48)

Foto: Normunds Brasliņš

Daniels Vāriks (Daniel Vaarik¹)

PRAKSES ATSKAITE JEB SAPNIS PAR PĒTNIĒCISKO ŽURNĀLISMU

Daniela Vārika dokumentālais romāns *Praktikaaruanne*² (*Prakses atskaite*) raugās uz Igaunijas žurnālistiku 90. gados, būtisku pārmaiņu laikā. Tas ir traks ceļojums, ārkārtīgi smieklīgs un reizē neremdināmi skumjš pa laikrakstu un radio redakcijām vai, pašā Vārika vārdiem, atskaite par to, kā žurnālistika tika aizlaista vējā. Autors lieto spēcīgu vārdu. Grāmatas kamertonis atklājas jau pašā sākumā, kur parādās *atpalcis* prakses vadītājs, kurš pirms 15 gadiem sāka savu karjeru kā laikraksta *Edasi* (Uz priekšu) vēstulju nodaļas radists un kuram nav vairs nekādu saikņu ar mūsdienām: *Vai Jūs izpratāt tos, kurus jūs mācījāt? Ja šodien Jūs atvērsiet rīta avīzi un ieraudzīsiet savu kādreizējo audzēkņu rakstītos tekstus, vai jutīsiet kādu saistību ar sevi? Vai sapratisiet, kāpēc viņi raksta par bailīgu runci, kurš drebinās tango ritmā, vai par sievieti, kura pārvērtās par zvēru pēc tam, kad bija apēdusi picu no bulļa pautiem?...*

Hannes Korjus, fragmentu latviskotājs

* * *

Bija 1992. gada rudens, pagātnē bija palikuši tie romantiskie laiki, kad studenti nakti, ģitāras pavadījumā gaidot rindā pēc stipendijas, stāvēja apkārt degošam atkritumu konteineram, lai sasildītos. Tagad visi kaut kur piepelnās un smēķē *More* cigaretes. Tās, ar mentolu. Pie žurnālistikas nodaļas informācijas tāfeles parādījās paziņojums: *Laikraksts „Eesti Ekspress” (Igaunijas Ekspresis) aicina enerģiskus, apķērīgus žurnālistikas studentus ar plašu redzesloku piebiedroties topošajai pētnieciskās žurnālistikas grupai.* Nu, tas jau ir par mani, tūliņ nodomāju, un zvanīju uz *Eesti Ekspress* redakciju.

Man tika dots Herkulesa vērts pārbaudes darbs jeb, ja tā var teikt – Fermā teorēmas ekvivalents Igaunijas žurnālistikā – izārdīt lasītāju smadzenēm Igaunijas Degvielas un

Tērbatas Komercbankas kredītsaistību sa-
mezglojumu. Cik man zināms, šis jautājums
joprojām nav atrisināts, bet toreiz es patie-
šām ticēju, ka vislabākais uzbrukums ir uz-
brukums, un veicu stundu garu interviju ar
tālaika Igaunijas Degvielas ģenerāldirekto-
ru R.S. Uzrakstīju visu, ko dzirdēju, rezultā-
tā tapa trīsmetrīgs printerpapīra tīstoklis, ar
kuru es nedēļām ilgi staigāju apkārt kā ka-
ķene ar savām atvasēm. Viss beidzās ar to,
ka daļa no mana materiāla iesprūda starp 5.
autobusa durvīm, un vispār es biju spiests
sev atzīt, ka minētais uzdevums man izrādī-
jās par sarežģītu. *Blin*³, kas ir pasīvs? Pētnie-
ciskās žurnālistikas grupa tā arī nekad neti-
ka izveidota. Kaut gan doma par šādas grupas
veidošanu uzrodas redaktoriem laiku pa
laikam līdz šobaltdienai – tikpat regulāri kā
putnu gripa, jo kaut kur Skandināvijā tāda
esot. Bet par laimi, mani pieņēma par laik-
raksta *Eesti Ekspress* praktikantu.

Eesti Ekspress bija visādā ziņā īpaša vieta, tur
jūtams bija veiksmes, naudas un jaunā lai-
ka gars... Noskaņojums bija pilnīgi pretējs
tam, kāds valdīja Tērbatā esošajā laikraksta
Postimees (Pastnieks) redakcijā – likās, ka
tur žurnālisti strādāja no tikiem līdz tikiem,
it kā gaidot, ka kāds viņiem noliks tēmas
priekšā. *Eesti Ekspress* nemilēja stingri no-
teiktus rāmjus, un, kaut arī tas bieži nozīmē-
ja ļoti svārstīgu kvalitātes līmeni, tas tomēr
bija laiks, kad igauņiem ceturtdiena ātri kļu-
va par *ekspressdienu*. Darbs, nu labi, prak-
se, laikrakstā *Eesti Ekspress* bija kā spēlēša-
na kādā grupā, tas atvēra daudzas durvis un
lika galvām grozīties. *Starp citu, es pazīstu
vienu tipu, kas strādā „Eesti Ekspress”, re,
viņš sēž tur, pie tā blakus galda.*

Vienlaikus es kaut kā mēģināju turpināt mā-
cības universitātē. Ceturtdienās un piektdie-
nās es sēdēju Tartu Universitātē pie galda,
uz kura it kā Jāns Poska esot parakstījis Tar-
tu miera līgumu starp Igauniju un Padomju
Krieviju. Tas gan neizklausās īpaši droši, to-
mēr diezgan ticami. Nu, vismaz šis līgums
tika parakstīts uz ļoti līdzīga galda. Vēlāk
kāds ar marķieri bija zem galda uzskricelējis
– *Poska ir p*****.* Lekcijā valdīja tipiski puš-
kiniski elēģisks noskaņojums, kad P.V. – Pī-
ters Vihalems – zīmēja uz tāfeles arvien lie-
lākus riņķus, lai apzīmētu dažādus sabiedris-
kās domas veidošanās posmus – uzmanības
koncentrācija, kristalizācija, polarizācija. Aiz
loga pie kāda zariņa plandījās vientuļa novī-
tusi lapa, bet tad nolēma atteikties no turē-
šanās un aizludinājās projām no redzeslauka.
Es raudzījos pār plecu uz kursa biedru, kurš

¹ Daniels Vāriks (Daniel Vaarik, dz.1973). Lielā žurnālistikas balva par kritiskiem bloga rakstiem (2010), mediju, komunikācijas un stratēģiskās plānošanas eksperts, stratēģiskais padomdevējs.

² Daniel Vaarik, *Praktikaaruanne*, Tallinn, izd.Varrak, 2012, 156. lpp. (igauņu valodā).

³ Krievu izsauciens, šajā gadījumā varbūt ar nozīmi „sasodīts!”

savā klādē cītīgi pārkopēja Vihalema riņķus. Zem riņķiem bija rakstīts: *Mušas ola, bezdelīgas ola, emu ola, strausa ola.*

Nu, tava prakse šoreiz ir cauri, paziņoja man Hebe meggi pavasarī. Tā gan nebija īpaši laba ziņa, gribējās tikt tajā pētnieciskās žurnālistikas grupā. Bet manas bēdas ilgi vēl neturpinājās, jo drīz Tērbatas rātslaukumā man pretī nāca H.A. Klau, vai tu esi tas pats tips no „Ekspresa”? Mums te top jauna radiostacija, un dikti vajag vienu asu un pieredzes bagātu ekonomikas redaktoru. Vai nāksi?

Runā Tartu, labrīt! Ar jaunām ziņām ēterā ir eeeee... eeeee... – Mīlais, vai tu arī dzirdēji, ka ziņu lasītājs aizmirsa pats savu vārdu? – Oooo, s...s, es neticu savām ausīm... – Pats arī sāka ķīķināt... – Uuuu, labi, ka uzlika U2 jauno singlu!

Tāds pilnīgi droši varēja būt rīta dialogs starp Tartu Q-Radio klausītājiem, kā mēs abi mīļi dēvējām savu auditoriju, un patiesi, arī man nekad neienāktu prātā, ka kādam varētu sagādāt grūtības atcerēties savu vārdu. Bet gadās visādi. Gadījās, ka raidījuma vadītājs aizmirsa savu vārdu, citreiz kāds sajauc sevi ar kādu citu. Bet Q-Radio nebūt nebija slihta radiostacija, brīžiem gadījās arī lieliskas žurnālistikas paraugi, it īpaši atcerētos T.K. mūzikas raidījumus, A.T. spontānās intervijas ar vienkāršiem ļaudīm vai visas komandas kopdarbu ar interneta ziņu grupas un SAT-TV [satelīta TV] palīdzību veikto reportāžu visas nakts garumā no Maskavas, kur Jeļcinam uzticīgās Krievijas armijas vienības šturmeja Valsts Domes ēku. Klausīšanās rādītāji gan vilņojās kopējā līmeņa milzīgās svārstīšanās dēļ, arī mazās pieredzes dēļ kopā ar pasaules iekarošanas intelektuālajām ambīcijām, kā arī tāpēc, ka radio darbs praktiski apstājās, tiklīdz MTV sāka rādīt *Beavis and Butthead*. Ne velti vienā brīdī uz redakcijas sienas parādījās pavēle ar aptuveni šādu tekstu: *Tiešraidē strādājošo kolēģu smidzināšana (mulķošānās un citāda traucēšana, arī aiz studijas stikla loga) ir stingri un kategoriski aizliegta. Direktors.*

Kā ekonomikas redaktoram man bija jābūt divas reizes ēterā darba dienās, turklāt katru piektdienu man bija stundu gara intervija ar kādu ekonomikas guru. Diezgan ātri es sastapos ar ļoti aktuālu problēmu – no ekonomikas es neejdu ne bū, ne bē. Iestājoties žurnālistos, mana vēlme bija kļūt par kultūras žurnālistu, laikrakstā *Eesti Ekspress* es rakstīju galvenokārt par vispārīgām tēmām. Ekonomika arvien intensīvāk sāka man sekot un, tiklīdz mani ieraudzīja, uzreiz cieši pielīpa. Man vairs nebija spēka pretoties.

Visapkārt bija gana pilns ar kultūras žurnālistiem, bet ekonomikas žurnālisti bija liels deficīts. Un pie tam – ekonomikas žurnālistiem bija lielāka alga. *Neredzamas rokas pieskāriens.* Vissarežģītāk bija ar tiem stundu garajiem raidījumiem. Tas nozīmēja desmitiem saturīgu sarunu. Ja gadījās kāds īpaši runīgs studijas viesis, tad viss gāja raiti. *Nu, pastāstiet mums sīkāk, kas tas faktorings tāds ir?* – un pusraidījums bija kabatā. Raidījuma otrajā daļā es jau šo to no faktoringa biju apguvis tik labi, ka varēju pats daudz pārliecinotāk uzdot jautājumus. Gadījās, ka raidījumu viesis bija kāds mēmais no pilsētas Domes, kurš uz jautājumiem atbildēja tikai ar *jā* vai *nē*, tad dažreiz neatlika nekas cits, kā raidījumu vienkārši ātrāk aizklāpēt ciet. *Ļoti interesanti! Līdz raidījuma beigām gan palikusi vēl 41 minūte, bet mēs turpināsim ar mūziku.*

Drīz pēc tam, kad M.S. un A.K. bija nopirkuši laikrakstu *Rahva Hääl* (Tautas Balss), minētā jā avīzē parādījās sludinājums: *Tiek meklēti žurnālisti uz Rahva Hääl korespondentu vietām Ņujorkā, Briselē un Maskavā. Pieteikums sūtīt uz adresi: Tallina,...* Nu, Tartu man ir jau par mazu, bet Ņujorka der, es domāju, un mans pieteikums aizlidoja uz redakciju.

...Kādā jaukā dienā puse manas algas aizgāja Baltmana veikalā par bikšturiem a *la Larry King*, un es devos uz Tallinu, lai satiktos ar kādreizējo kompartijas rupora *Rahva Hääl* (Tautas Balss) jauno galveno redaktoru P.T. Viņš bija pārliecies pār svaigu laikraksta numuru un uz tā kricelēja kaut kādus ciparus. *Uz ārzemēm mēs tevi vēl nesūtām, bet tas var notikt – kaut kad vēlāk, viņš domīgi teica, piebilstot, ka pagaidām viņš var man piedāvāt ekonomikas redaktora vietu. Bet ar vienu nosacījumu. Ar kādu? – Strādāt jāsāk tūlīt. – Kādā ziņā tūlīt? – Pēc četrām minūtēm.*

Laikrakstam *Rahva Hääl* bija zibenīgi jāizvieto privatizācijas gaitā uz visām pusēm aizbēgusi redakcija, jo, tiklīdz M.S. un A.K. bija laikrakstu privatizējuši, starp bijušajiem darbiniekiem un jaunajiem īpašniekiem sākās karš. Abas puses noalgoja apsardzes firmas. Ja es pareizi atceros, tad bijušie darbinieki uzskatīja, ka laikraksts būtu bijis jāprivatizē viņu labā, jo viņu ieguldījums avīzes popularitātē un pastāvēšanā esot bijis ievērojamāks. Kāds bijušais darbinieks esot savā kabinetā parāpojis zem galda un no turienes tad paziņojis: *Es palikšu šeit, un pret mani jums tagad jāpiemēro spēks!* Apsardzes darbinieks noliecās zem galda un pavaicāja: *Varbūt atnest jums kafiju ar cepumiem?* Bijušais darbinieks esot kādu laiku sēdējis zem galda,

tad paņēmis savu portfeli un aizgājis. Vismaz tā runāja.

Bijušie darbinieki žigli nodibināja jaunu laikrakstu ar nosaukumu *Eesti Sõnumid* (Igaunijas Vēstis - IV), tas kļuva par *Rahva Hää!* galveno konkurentu un soģi. Pretstatīšanās noritēja pēc līdzīga modeļa kā visas ķidošanās Igaunijā starp *pirmo Igauniju* jeb veiksminiekiem un *otro Igauniju* jeb *lūzeriem*. Tāpat kā biznesā, arī valsts līmenī jaunie censoņi notīrīja placdarmu (*nost no laukuma!*...), un šī tīrīšanas enerģija bija tā, ar ko Igaunija atšķīrās no citām kādreizējām Austrumbloka valstīm. Tas nodrošināja reformu īstenošanu, jo neviens nepaspēja pajautāt *kas notiek?* – Kad lauksaimniecība bija jau iznīcināta, vēlāk jau varēja veikt visādas intelektuālas diskusijas par to, vai tas viss bija nepieciešams, un iestāties Centra partijas biedros. Ja no Marsa uz Zemes būtu nolaidies kāds novērotājs, tad viņš jaunons no vecajiem varētu atšķirt pēc šādiem parametriem – jaunajiem vienmēr bija laba oma un viņi dižojās ar Baltmana vai Ivo Nikkolo platām un raibām kaklasaitēm. Bijušie vienmēr bija drūmi un, pretēji jaunajiem, valkāja Ļeņingradas fabrikas nr. 3 bikses, šauras un vienkrāsainas šlīpses. Bet tā bija tikai ārējā bilde. Jaunie censoņi iekšēji atriebās bijušajiem par to, ka tie bija strādājuši padomju varas ruporā, ka bija tikai tādi *homo soveticus*, nezināja, ko angļiski nozīmē vārds *lead* vai kas ir *feature*, arī par to, ka viņi nebija lasījuši ekonomikas mācību grāmatu *Economics*. Mūsu iemīļotais savstarpējais teiciens bija: *Katru dienu piedzimst viens jaunās „Rahva Hää!”* [Tautas Balss] *lasītājs un nomirst viens „Eesti Sõnumid”* [Igaunijas Vēstu] *lasītājs*. Bet vienlaikus tieši Igaunijas Vēstu metiens šausmīgā ātrumā pieauga līdz aptuveni 40 000 eksemplāriem.

Beidzot notika arī spēcīgs izrāvieni pētnieciskās žurnālistikas jomā, jo kādam reportierim izdevās atklāt no sabiedrības veikli slēptu faktu – Kundas cementa fabrikas skursteņa galā ar baigu troksni uzsprādzis putekļu filtrs. Redakcijas sapulcē es tiku sumināts, raksts tika publicēts pirmajā lappusē... Tādās dienās es lepojos ar sevi. Negribējās iet mājās, vienkārši slaištījos maketētāju telpās un skatījos, kā maketētāji kabinēja kopā uz plēvēm drukāto avīzes lappusi un rūpējās par to, lai ar manu rakstu viss būtu kārtībā. Tad varēju tumšā kabinetā kaifot, iebāzt mutē cigarillu ar vaniļas aromātu un apmierināti vērot aiz loga ritošo automašīnu plūsmu. Nākamajā rītā, tikko ienākot darbā, es jau no tāluma dzirdēju, ka manā kabinetā zvana tālrunis. *Labrīt, idiot!* – atskanēja balss no tālruņa. Balss bija mierīga, bet tas bija

psihopāta mierīgums. *Es esmu cementa fabrikas direktors. Iestājās pauze, kas mediju aprindās ir pazīstama kā klusums pirms vētras. Pirmkārt, tas filtrs neatrodas skursteņa galā. Otrkārt. Tas neuzsprāga...*

Ir viena lieta, kas līdz šai baltai dienai nedod man mieru – tajā pašā laikā, kad mēs centāties būt par publiskās varas uzraugiem, kritizējot valdības lēmumus, mēs laikrakstā saņēmām aplokšņu algas, to darījām ne tikai mēs, arī daži citi izdevumi. Kā var tiesības pieprasīt no citiem, ja tev pašam nospļauties uz tiesiskumu? Un kādu vēstījumu tāds likumpārkāpums sniedz žurnālistiem? Kāda velna pēc? Bet es pats pieņemu to aplokšņu algu, tāpat kā ļoti daudzi citi, kuri joprojām aktīvi darbojas Igaunijas žurnālistikas laukā. Aplokšņu algu prakse, manuprāt, pazuda no Igaunijas žurnālistikas tikai pēc daudziem gadiem. Protams, šodien tas viss ir jau, kā saka, pagājušā gada sniegs, ūdens zem tilta, bet sava ietekme uz mediju ainas sakārtošanu tam droši vien bija. Varbūt tādēļ aizgāja pa burbuli kāds cits izdevums, kas bija „pietiekams” mulķis, lai maksātu visus tos nodokļus? Man bija 22 gadi, kad es pamestu laikrakstu *Rahva Hää!*. No *RH*, pievienojot klāt laikrakstus *Päevaleht* (Dienas avīze) un *Hommikuleht* (Rīta laikraksts), izveidojās tas, kas šodien ir pazīstams kā laikraksts *EPL - Eesti Päevaleht* (Igaunijas Dienas avīze). Laikrakstu *IV* arī gribēja pievienot pie *EPL Eesti Päevaleht*, bet atkal viena daļa žurnālistu aizmuka un nodibināja savu avīzi ar nosaukumu *Sõnumileht* jeb *SL* (Vēstis). Tad *SL* vienā brīdī tika iztirgotā Norvēģijas mediju koncernam *Schibsted*, pēc tam kļuva dzeltena. Vēlāk no *Sõnumileht* un *Õhtuleht* (*Vakara ziņām*) tika veidotas *SL Vakara ziņas*, kas tagad ir jau šodien zināmās *Õhtuleht* (*Vakara ziņas*). Pēc tam Igaunijas žurnālisti vairs nav dumpojušies.

...Aiz loga ir tumšs 21. gs. rudens vakars. Daudzas lietas Igaunijas medijos ir notikušas citādi, nekā sākumā bija iecerēts, bet ir lietas, kas paliek. Tajā skaitā arī sapnis par pētnieciskās žurnālistikas grupu. Es pats varu vienīgi novēlēt – *lai veicas!*

Prakses atskaites beigas. □

Tulkotājs Hannes Korjus publicējis rakstus par katolisko baznīcu masu saziņas līdzekļu jomā Igaunijā, Latvijā, Krievijā, Baltkrievijā un par Latvijā dzīvojošiem igauņiem. Izdevis krājumu *Ludzas igauņu pasakas* (Latgales kultūras centra izdevniecība, 2003) un *Lätimaal eestlasi otsimas* (Meklējot igauņus Latvijā) (Kadmirellm 2011).

Māris Brancis

PLAŠS DARBALAUKS IR PRIEKŠĀ

TRIMDAS MĀKSLAS IZSTĀDE LNMM
ARSENĀLĀ 2013.9.V-28.VII

Kaut arī plašāka publika dzimtenē iepazīnās ar latviešu mākslu trimdā kopš 1981. un 1987. gada, kad uz Rīgu bija atvesta Klāva Sīpoliņa fonda kolekcija, kaut arī bijušas divas Vīspārējās latviešu mākslas izstādes Latvijā, kurā skatījām visu latviešu mākslu kopumā, un kaut arī bijušas neskaitāmas ārzemju latviešu mākslinieku darbu personālizstādes tēvmēnē un pat atsevišķas Latvijas Nacionālā mākslas muzeja (LNMM) kolekcijas skates, kurās rādīti tās īpašumā esošo trimdas mākslinieku darbi, tomēr tik plaša un vēra liekama izstāde, kurā mēģināts atklāt latviešu mākslas attīstību aiz robežām no pirmajiem pēckara gadiem līdz mūsdienām, nav bijusi.

Šādai retrospekcijai var būt vairākas pieejas. Viena no tām – ideālā variantā – daudzpusīgi atklāt latviešu mākslas attīstības peripetijas ārzemēs, tās problēmas, kritismus un pacēlumus. Tāds uzdevums prasa ilgstošu sagatavošanās laiku, lai izanalizētu, kas noticis ar latviešu mākslu plašajā pasaulē tik ilgstošā laika periodā, lai to apzinātu, savāktu vienkopus Latvijā, un, bez šaubām, ievērojamu finanšu līdzekļus. Izstādes kuratore Dace Lamberga izvēlējusies citu ceļu – parādīt virsotnes un ieskicēt fonu, cik nu tas ir iespējams, dzīvojot valstī pie Daugavas un pilnībā detalizēti neiepazīstoties ar „trimdas” mākslas kopainu. Izstāde balstīta uz LNMM kolekciju, tikai nedaudz darbus patapinot no topošā diasporas mākslas muzeja krājumiem Cēsīs, Mūksalas mākslas galerijas un dažām privātkolekcijām. Tādējādi ekspozīcijas saturs un kvalitāte ir bijusi atkarīga no tā, ko muzejam pa šiem 25 gadiem izdevies savākt.

Kā izstādes atklāšanā minēja LNMM direktore Māra Lāce, tas glabā ap tūkstoti trimdas autoru darbu – gleznu, grafiku, skulptūru un fotogrāfiju. Muzejs nav varējis sistemātiski iepirkt darbus. Kolekciju veido lielāko tiešu dāvinājumi, tātad tās kvalitāte bijusi lielā mērā atkarīga no dāvinātāju – pašu mākslinieku un citu devīgu cilvēku ieinteresētības, labvēlības. Šādā veidā ienāk arī nejauši darbi, kas ne vienmēr ir raksturīgi autoram un ne vienmēr pietiekoši plaši atspoguļo

mākslinieka daiļradi. Pirkumi, protams, ir nesalīdzināmi mērķtiecīgāki, bet to muzejā ir salīdzinoši ļoti maz. Tādējādi kolekcija var arī neatānot visu trimdas mākslas panorāmu un tās attīstības gaitu. Par to varam pārliecināties arīdzan izstādē. Tāpat ir svarīga kuratora veiktā darbu atlase, kurā atklājas viņa zināšanas trimdas mākslas problemātikā un arīdzan viņa pieķersšanās vieniem māksliniekiem, kamēr citus neievēro. Un tomēr vēlreiz jāatzīst, ka izstāde kopumā ir pārdomāta un iespaidīga.

Dace Lamberga sadala māksliniekus divās grupās, tā mēģinot parādīt kopainu. Vienā apvienoti gleznotāji un grafiki, kuri 1920. un 1930. gados dzimtenē jau bija iekarojuši savu vietu mākslā vai beiguši Latvijas Mākslas akadēmiju (LMA), otrajā – tie, kuri izglītību dažādos laikos ieguvuši savās mītnes zemēs. Ar māksliniekus, kuri LMA mācījušies un beiguši pēdējos neatkarības un kara gados, ir vissarežģītāk. Daļa no viņiem kā radošas personības nespēja apliecināties tēvmēnē, tas notika vēlāk (Juris Soikans, Ludvigs Kalniņš, Ēriks Dzenis u.c.). Viņu daiļrade atrodama zālēs, kuras atvēlētas pēckara paaudzēm. 2. stāva zāle, kas ieguvusi vārdu „Radošā darbnīca”, un tās priekštelpa atdota vecmeistariem – Augustam Annusam, Jānim

Ārlietu Ministrijas speciālo uzdevumu vēstnieks diasporas jautājumos Rolands Lappuķe un kultūras ministre Zānēte Jaunzeme Grende izstādes atklāšanā, 2013.9.V, Arsenāla telpās

Foto: Valdis Lācis

Tidemanim, Sigismundam Vidbergam, Ludolfam Libertam, Niklāvam Strunkem, Erastam Šveicam, Valdemāram Tonem un citiem. Jāņa Zuntaka daiļrade sadalīta divās daļās – viņa darbi atrodami gan augšstāvā, gan lejas zālē. Attaisnojums – gleznojuma stilistika. Argentīnas periodā un sākuma gados Kanādā mākslinieks pieturējās pie Latvijā gūtajām zināšanām, kamēr *Astrālā parādība* (1967), kas uzrāda ekspresionistisku krāsu uzlicienu, atrodama stāvu zemāk. Viņa *Ziema* (1960) iezīmē trimdas mākslinieku vēlēšanos dzīvot nostalgiskās skumjās pēc zaudētās dzimtenes. Atmiņu skati no Latvijas bija ļoti izplatīta parādība daudzu gleznotāju un grafiķu radošajā darbībā. Arī Maksimiliāna Mitrēvica *Rucaviete Nīcā* (1960) atgādina tās daudzās tautu meitas, ko vēl ilgus gadus gleznoja daļa autoru. Marijas Induses-Mucenieces līnogriezumā darinātā *Bēgļu laiva* (1948), Niklāva Strunkes *Bēgļu motīvs* (1947) un Paula Puzinas *Bēgļe* (1950) stāsta par bēgšanas traģiku no padomju okupācijas. Savukārt Leo Stepes *Nometnes interjers* (ap 1946/1947) ataino dzīvi Vācijas bēgļu nometnēs. Nelielā gleznā gan labi raksturo dzīvi bēgļu nometnēs, taču māksliniecisko kvalitāšu gan še pamaz.

Katra no abām 1. stāva zālēm atvēlēta savam attēlojuma veidam. Nacionālā tematika šeit atkāpjas pasaules modernās mākslas priekšā. Trimdas māksla pārņem mītnes zemes stilistisku un izteiksmes līdzekļus. Nacionālais elements paslēpjas krāsu izvēlē, tēmā. Pašu jaunāko paaudžu māksliniekos, kuri dažbrīd vairs nezina latviešu valodu, noteicošā ir asins balss, piederības sajūta. Viņi runā par vispārcilvēcisko, kurā ietilpst arī

nacionālais aspekts. Pirmajā zālē izkārtoti reālistiski ievirzītie darbi, otrajā – abstraktie gleznojumi un to paveidi.

Ieejot zālē, vispirms sastopamies ar Edgara Jēriņa lielformāta ogles zīmējumu *Praels un medijums Reinbekā* (2008), tālāk acis pārslid uz Jāņa Kalmītes darbiem, bet dziļumā skatiens apstājas pie Viļņa Strazdiņa reālistiskajām, tonāli pieslāpētām ainavām un vēl dziļāk pie Raimonda Staprāna pieciem darbiem. Starp citu, pieci darbi vēl ir Vijai Celmiņai, Jānim Tidemanim, Valdemāram Tonem un Sigurdam Vidzirkstem, viņus pārspēj vienīgi Sigismunds Vidbergs, kuram izstādīti septiņi tušas zīmējumi. Zāles labajā pusē greznojas Reiņa Zustera lielformāta darbi. Vispirms gan acis piestājas pie Maijas Eiziņas-Eijeres (*Maya Eizin-Ōejer*) fotogrāfiju kolāžas uz audekla *Vēstule no vecmāmiņas* (2005), kas izvēlēta izstādes ielūgumam un kas postmodernā veidā stāsta par trimdas un dzimtenes saitēm.

Zāles pretējā mala atvēlēta akvareļiem, pastelēm, zīmējumiem un dažādās grafikas tehnikās darinātiem darbiem. Te Ulda Āboliņa un Viestarta Aistara reālistiskie pludinājumi akvarelī sadzīvo ar Ērika Dzeņa, Jāņa Supes un Gvido Brūvera zīmējumiem, ar Ilgvara Šteina sirreāliem pasaules atainojumiem. Šajā izstādes daļā skatītāji pievēršas autodidakta Jāņa Stroda pelēcīgajiem pudeļu iemūžinājumiem krāsās un Laimona Eglīša klusajām dabām un sieviešu kailfigūrām, Valda Kupra portretiem, Pētera Ciemiša pašportretam akvarelī, Oskara Skuška dramatiskajām figurālajām kompozīcijām, pilnām trauksmes un krāsu nemiera. Acis piesaista

Māris Brancis un mākslas zinātniece Velga Pule izstādes atklāšanā Arsenālā

Foto: Kaspars Gardā

Dainas Dagnijas darbs *Sieviete un govsv.* VI (1983-1984), viņas abi *Kritušie* (1987,1988), Voldemāra Avena mitiskie durvju gleznojumi, tāpat Fridriha Milta trīs darbi. Varam vienkopus skatīt arī Vijas Celmiņas grafikas pirms gaidāmās personalizstādes nākamgad.

Stilistiski darbi ir ļoti dažādi – no ļoti detaļzētiem, gandrīz fotogrāfiski precīziem lietu un cilvēku attēlojumiem (Edgars Jēriņš) un tonāli ļoti izsvērtiem darbiem (Jānis Strods) līdz Gunas Mundheimas krāsu risinājumā smalkā klusās dabas attēlojuma, no Rolanda Kaņepa savdabīgās Bībeles tēmas interpretācijas līdz Mārtiņa Gaujas un Ināras Matīsas dekoratīvismam. Visai dīvainā liekas Oto Kampes *Ziemas sonāte* ar savu sentimentāli diletantisko krāsu pielietojumu un otas rakstu.

„Arsenāla” plašākā telpa atvēlēta abstraktajam pasaules tvērumam – Sigurdam Vīdzirkstem, Ģirtam Puriņam, Haraldam Norītim, Laimonim Mieriņam, Lidijai Dombrovskai-Larsenai, Gerdai Rozei, Dagmārai Iglei u.d.c. Jāpriecējas, ka LNMM savā īpašumā ieguvis dažus lielformāta Edvīna Strautmaņa enerģijas piesātinātos darbus. Visai saistoši ir pavērot un konstatēt Kandinska, Rotko un citu moderno klasiķu ietekmes. Un vēl kāds novērojums – Juris Ubāns, Haralds Norītis, Kārlis Neilis, Arnolds Nullītis, Sigurds Vīdzirkste un citi ir tik dažādi, taču viņu gleznās versmo iekšēja brīvība, radīšanas prieks, mīlestība uz mākslu. Viņi ir kā daudzšķautņains dārgakmens, kurā katrs veidojis savu virsotni. Te arī askētiskie, visai reālistiskie Lara Strunkes lielformāta darbi.

Izstādi pārsvarā veido glezniecība eļļā un akrilā. Pārējās tehnikas pārstāvētas maz. Bez jau pieminētās Maijas Eiziņas-Eijeres fotogrāfiju kolāžas uz audekla vēl atradīsim Helēnas Ņukšas-Hofmanes, Maijas Lielauses-McDougal un Daces Margas fotogrāfijas. Fotomākslinieku ir krietni vien vairāk, piemēram, nav starptautiski atzītās kanādietes Ivonnes Vaar uzņēmumi, nemaz nerunājot par Bruno Roziša, Ulda Graša un Alises Ziveres izcilajiem mākslinieku, rakstnieku un citu trimdas radošo personu portretiem, kam šī izstāde būtu tā vieta, kur tos parādīt.

Kaut arī zīmējums un grafikas tehnikas nav piemirstas, tomēr rinda grafiķu nav, nerunājot par karikatūrām, šaržiem utt. Pilnīgi ignorēta ir skatuves glezniecība. Arī tēlniecība nevar lepoties, ka tā labi parādīta. Anna Annus-Hāgena, Leo Janis-Briedītis, Gints Grīnbergs, Eižens Janišs, Zigfrīds Jurševskis, Ludvigs Kalniņš, Visvaldis Reinholds ir tie, kuru

darbi izstādē ir atrodami. Sprotams, ka skulptūras pārvadāt un sūtīt ir sarežģīti, tādēļ acīm redzami nav ne Jāņa Mintīka, ne Augusta Kopmaņa un citu veikuma, bez kuriem tomēr latviešu māksla ārzemēs nav iedomājama.

Ja iedziļināties izstādes statistikā, paveras ļoti interesanta aina. No 116 izstādes dalībniekiem lauvas tiesu savāc ASV – 67 autori. Pārējās valstis pārstāvētas krietnā mazākumā – no Austrālijas piedalās 15 mākslinieki, no Kanādas – 14, no Zviedrijas – 9 un no Anglijas – 6. No Dienvidamerikas ir divi, bet no Vācijas un Austrijas tikai pa vienam autoram. Šī proporcija nebūt neatklāj patieso stāvokli, jo, piemēram, Kanādā un Austrālijā ir nesalīdzināmi lielāks mākslinieku skaits.

Ļoti žēl, ka nav „Zilās otas” meistari no Austrālijas, kas pirmie pārkāpa latviešu lokālās sabiedrības robežas un pieteica savu vārdu šī kontinenta mākslā, neatradīsim franču glezniecības cienītāju Kārli Kronbergu, Amerikā tik populāro un iemīļoto Margaritu Kovaļevsku. Dažs mākslinieks pārstāvēts tikai ar vienu darbu, kas neatklāj viņa nozīmi trimdas mākslā, piemēram, Eduards Dzenis, Arnolds Nullītis, Rūdolfs Kronbergs. Gleznotājas un rakstnieces Veronikas Janelsiņas *Meitene* pārstāv viņas 1960.-1970. gadu glezniecību, taču viņas abstraktie darbi acimredzot nav nokļuvuši LNMM kolekcijā. Tie atrodami Latvijas Valsts arhīvā, taču no tā darbi nav patapināti. Izstādes kuratore, kā šķiet, nav iepazinusies ar trimdas autoru darbiem, kas glabājas kā citos Rīgas, tā provinces muzejos vai privātās kolekcijās, arī ar LNAK dāvinājumu Rīgas domei, tādējādi atvieglinot savu darbu. Labi, ka viens otrs mākslinieks, kā Valda Oestreichere, Gints Grīnbergs, Melānija Skeifa (*Melanie Scaife*) un daži citi, patentās šīs izstādes sakārā uzdāvināt muzejam kādu savu darbu, citādāk kopaina būtu trūcīgāka.

Latviešu mākslinieki atstājuši nozīmīgas pēdas arī savas mītnes zemes vitrāžā, rotu izstrādājumos, keramikā, koktēlniecībā un citās lietišķās mākslas nozarēs. Tās šoreiz ir apletas. Daiļamatniecība gan būtu cita muzeja kompetence.

Izstāde nepieskaras tiem māksliniekiem, kuri izceļojuši no dzimtenes pēc neatkarības atgūšanas.

LNMM un Daces Lambergas sagatavotais un apgādā „Neputns” izdots katalogs ar 280 lappusēm pirmo reizi grāmatas veidā dod pārliecinošu ieskatu tā saucamajā trimdas

Gints Grīnbergs. *Miruso dvēseļu laiva*. 2013. Metāls, jaukta tehnika. 104 x 15 x 75 cm

No izstādes *Latviešu māksla trimdā* (skat. lpp. 43-48)

mākslas attīstībā. Šeit dotas pavisam īsas autoru biogrāfijas, daudz tekstuālas un vizuālas informācijas foto uzņēmumos atradīsim sadaļā „1944-2013. Politika un māksla: nozīmīgākie notikumi”, iespaidīga ir bibliogrāfija, lai gan tā saprotamu apstākļu dēļ nav pilnīga, neuzrādot arī izdevumus par tiem autoriem, kuri nav pārstāvēti izstādē.

Šāda izstāde parāda, kas ir un kā nav LNMM kolekcijā, bet ko vēl vajag: no visiem trimdas māksliniekiem muzeja uzmanību piesaistījuši labi ja desmitā daļa autoru. Citi palikuši „aiz borta”. Daļēji tas noticis tādēļ, ka joprojām nav kaut cik aptverošas trimdas mākslas vēstures. Eleonoras Šturmas, Nikolaja Bulmaņa, kā arī Jura Soikāna 1983. gadā Toronto izdotais rakstu krājums un Guntara Saivas sagatavotā grāmata *Latviešu tēlotāja māksla Sidnejā Mārtiņa Gaujas skatījumā. 1965-1999* tikai rāda ceļu, sniedz dažas pieturzīmes pētniekam. Bet kurš ķersies pie trimdas mākslas vēstures rakstīšanas? Uzdevums ir smags, tas prasa titānisku darbu.

Lai kādi būtu iebildumi pret redzēto izstādē, tomēr tie neaizēno prieku, ka ledus ir sakustējies. Līdz šim likās, ka Latvijā nav neviena, kam īsti interesē trimdas mākslas kopainas pētišana. Paldies LNMM par šo iniciatīvu šādu izstādi sarīkot un to darbu, kas tajā ieguldīts. Kā šķiet, tikai tagad patiesi aptveram, cik nozīmīgs, plats un neuzarts darblauks vēl apstrādājams.

PAR IZSTĀDI LATVIEŠU MĀKSLA TRIMDĀ

Vērienīgā izstāde *Latviešu māksla trimdā* Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā, Arsenāla telpās ļāva Latvijas skatītājam ielūkoties no vienas puses it kā pazīstamajā, bet reizē nezināmajā trimdas mākslas mantojumā. Izstāde ļoti organiski iekļāvās vispārējā Dziesmu un deju svētku gaisotnē un guva plašu rezonansi un interesi Rīgā. To apmeklēja un vēl arvien (izstāde atvērta no 10. maija līdz 28. jūlijam) apmeklē daudz interesentu – no Rīgas, visas Latvijas, no tuvām un tālām ārzemēm. Mākslas ainavā atklājās tā radošā daudzveidība, ko dod katra mākslinieka dzīves ceļu tīklojumi un radošie meklējumi,

dzīvojot dažādās pasaules malās. Amerikas abstrakcionisma lielle otas vēzieni, Austrālijas sarkanās smiltis un aborigēnu mākslas punktotie ornamentu, Skandināvijas maģiskie fjordi – to visu var nojaust lielajā trimdas mākslas klāstā. Rodas interesantas pārdomas par to, vai ir vispār vajadzība meklēt latvisko, vai kādu vienojošo nacionālo iezīmi daudzveidīgo mākslinieku darbos. Tas droši vien paliek katra izstādes vērotāja ziņā. Šeit jāpiekrīt mākslas zinātnieces Stellas Pelšes rakstītajam: *Uzdot nereti dzirdēto jautājumu, kāda būtu šo mākslinieku jaunrade un dzīve, ja viņi būtu palikuši šeit, visdrīzāk ir maz jēgas. Daudz noderīgāks droši vien ir cits jautājums – ciktāl turienes apkārtējās mākslas dzīves konteksts ir radoši pārkausēts* (Stella Pelše, „Svešatnes panorāma”. *Kultūras Diena*, 2013.20.VI). Emocijas no nesen redzētās izstādes vēl nav nosēdušas un izfiltrējušās caur apziņu – ar laiku viss nostāsies savās vietās un būs iespējams sīkāk izanalizēt un objektīvāk skatīties uz šo notikumu, tāpēc šoreiz neliels ieskats dažu izstādes apmeklētāju iespaidos un secinājumos.

Izstāde ir ļoti interesanta tieši no informatīvā viedokļa – tā dod iespēju vienkopus aplūkot māksliniekus, ar kuru darbiem citos apstākļos nebūtu iespējams iepazīties. Ļoti priecēja iespēja redzēt Vidzirksti, Staprānu, Celmiņu, Lari Strunki – māksliniekus, kurus augstu vērtēju un kuru māksla, diemžēl, nav aplūkojama nevienā patstāvīgajā ekspozīcijā Latvijā. Zināmas iebildes izraisa iekārtojums – manuprāt, darbi ir sakārti ļoti blīvi. Daudzām gleznām trūkst telpas, kur „elpot”, līdz ar ko viņas ir grūtāk uztveramas un pārlietu konkurē viena ar otru, bieži vien ko zaudējot no sava izteiksmes spēka (vai nespēka).

Sigita Daugule, gleznotāja, Latvijā

Prieks, ka Rīgā skatāma tik plaša turpat 70 gados ārpus Latvijas tapušo latviešu mākslinieku darbu izstāde, arī apzinoties, ka izstādāmo darbu izvēle bija ierobežota. Jauki redzēt augšstāvā „vecās, labās mākslas vērtības”, sasveicināties ar labi zināmajiem, reprodukcijās daudz redzētajiem vecmeistariem. Lielākais pārdzīvojums tomēr lielajā zālē, skatot „aci pret aci” bagātīgo, daudzveidīgo, visās pasaules malās tapušo mākslas darbu klāstu. Kalifornijas gaismas, Austrālijas krāsu un formu ņirboņa, Zviedrijas monolītiskie skati, Kanādas saules un vēlu un vēl. Pirmā sajūta – apjukums – kā šajā daudzveidībā atrast pavedienu. Tad iznira izstādes vīkšējas Daces Lambergas neuzkritošās, tomēr ceļa zīmes. Taču pilnīgi skaidrs – ar vienu

redzējumu nepietikt, ir jāatgriežas. Un jāatzīst: ir maz izstāžu, par kurām tā jāsaka arī tādām mākslas lajam kā man.

Lalita Muižniece, literāte, valodniece, Latvija/ASV

Šovasar Rīgā atklātā izstāde *Latviešu māksla trimdā* ir kārtējais solis ārzemju latviešu mākslinieku darbu iekļaušanai Latvijas vispārējā kultūras aprītē. Septiņdesmit gadus ārpus Latvijas tapusi paralēla latviešu radīta māksla, daudzšķautņaina un stilistiski bagāta, atšķirīgu paaudžu radīta, mītņu zemes pieredzes piesūcināta līdzī nesot bagātu kultūrvēsturisko nozīmi. Latviešu mākslas procesi ārpus Latvijas turpinās arī tagad, tikai politisko trimdņu nomainījusi emigrācija ekonomisku apsvērumu dēļ. Māksla top arī tagad Parīzē, Londonā un citviet. Paies gadi un taps izstāde latviešu māksla ārpus Latvijas.

Dainis Mjartāns, žurnālists, Latvija

No savas puses vēlos uzsvērt, ka latviešu mākslas vēstures un latviešu vispārīgās kultūrvēstures ritējumā šai izstādei piešķirama liela nozīmība. Pēc ne tik senā pagātnē aizvadītajiem latviešu tautas sašķeltības gadiem, kad vairāk nekā četrus gadus desmitus esam dzīvojuši pilnīgi atšķirīgās latviskās

kultūras dzīves – vienu dzimtenē zem svešas varas diktāta, otru – pašizvēlētā trimdā, bet pilnīgā brīvībā, ir radies stāvoklis, ka tauta dzimtenē tik maz zina par to, ko mēs svešumā aizvadītajos gados latviešu mākslas un vispārējās kultūras pūra bagātināšanai varam piedāvāt. Tagad tautai dzimtenē ir aplūkojama šī izstāde, kas kaut arī neapmier visu iespējamo, bet parāda sava veida šķēsgriezumu. Tas par ko mēs, trimdinieki, visvairāk varam priecāties – šīs izstādes tapšana nenotika mūsu ierosinājumā, bet Latvijas Nacionālais mākslas muzejs, galveno kārtām muzeja eruditās mākslas zinātnieces Daces Lambergas personā, ieskatīja šādu izstādi par neatliekamu nepieciešamību, un, pateicoties mākslas muzeja jau gluži kuplajai trimdas mākslinieku darbu kolekcijai, šī izstāde varēja istenoties – pie tam cieņpilnās muzeja Arsenāla telpās. Par to – muzeja vadībai un it sevišķi Dacei Lambergai, vislielākais PALDIES! Un arī par to, ka no tik dažādoti augušu un veidojušos mākslinieku darbiem ir paveicies izveidot pavisam iespaidīgu trimdas mākslas parādi!

Eleonora Šturma, mākslas zinātniece, ASV

Materiālus apkopojā Linda Treija

Pie Edvīna Strautmaņa Kelloga izkaisītais stikls izstādē *Latviešu māksla trimdā*

Foto: Kaspars Garda

Māris Brancis

KRĀSU UN LĪNIJU ZINTNIEKS MIERIŅŠ VI

Sākums JG269:44; 270:42; 271:21; 272:32; 273:33

Asās izjūtas ar laiku pazuda. 80. gados bija iestājies salīdzinoši mierīgāks periods Mieriņa daiļradē. Mākslinieks it kā vairs nekarāja ar pasauli. Viņš it kā ārpusaulē piedzīvoto pētīja darbnīcas klusumā, atspoguļoja to, kā pārdzīvotais atbalsojas viņā pašā. Audekla lielāko daļu aizņem liels oranža, sarkana vai cita toņa laukums. Tas tomēr nav miermīlīgās attiecībās ar rāmi, tā stūris pavērsts asākā vai platākā leņķī pret ārējo malu. Kāda no malām, visbiežāk apakšējā, zaudējusi strikto kontūru, no tās lāso krāsas notecējumi. Vienveidīgo krāsu laukumu sadrupina mazāki citu krāsu četrstūri, kas sakārtoti vai nu paralēli rāimim, vai tā, ka to stūri sagriezušies platākā vai šaurākā leņķī attiecībā pret ārējo malu. Šie nelielie kvadrāti sastājušies arī ap lielo krāslaukumu vai nu rotalīgākās attiecībās, vai arī stingrā rindā. Kopējā krāsu noskaņa ir gaišāka, iekšēji līdzsvarotāka. Purityniskais cietoksnis it kā pamazām drūp.

1980. gadu pirmajā pusē notika nākamās lielākās pārmaiņas daiļradē. Ševrons atkāpās citu aktualitāšu priekšā, parādoties tikai kā tāla atblāzma. Pērkonš noducinājies, zibens šautras izkvēlojušas, sācis sijāt dāsns lietus, sniedzot zemei valgmi. Kaut arī krāsas iedarbības problēma uz skatītāja psihi, krāsa kā autora pārdzīvojuma izteicēja palika mākslinieka uzmanības lokā, taču pati kompozīcija ārēji kļuva mierīgāka. Bija iestājusies harmoniskāka dzīves fāze. Kompozīciju veido šaurākas un platākas līnijas gar audekla sānmalām, radīdamas tādas kā kulises centrā „notiekošajam”. Tas atsauc atmiņā Kloda Lorēna (Claude Lorrain, 1600-1682) un Nikolā Pusēna (Nicolas Poussin, 1594-1665) franču klasicismu ar tā harmonisko pasaules uztveri, stabilo gleznas uzbūvi un noteiktu plānu izvietojumu un krāsu izkārtojumu. Nekas gleznas laukumā nenotiek, kā tas ir pieminētājā klasiskajā stilā, sižets joprojām un nekad glezniecībā Mieriņu nav saistījis un nesaisītis, tik starp svītru kulisēm ir dažādu pretēju krāsu līmeniski laukumi, kuri atgādina tādus kā šaūtru fragmentus, kas šaujas no labās uz kreiso pusi vai arī pretējā virzienā. Zemāk šie krāslaukumi kļūst platāki, līdz apakšā tie zaudē ģeometrisku formu. Precīzās laukumu robežas it kā atkāpjas, kādu iekšējo impulsu vadītas, un ļauj krāsām tecēt, kā tām

labpatīkas. Lielākajos krāsu laukumos gleznotājs ar vienu vai pāris rokas vēzieniem slaidā lokā ievēl neregulārus apļus platākām un šaurākām malām. Reiz bijušais striktais pasaules skatījums māksliniekam vairs neliekas tik nozīmīgs. Arvien lielākā mērā sevi piesaka jūtas, garīgie un emocionālie pārdzīvojumi. Zilajos laukumos iešaujas zaļie apļojumi, sarkanajos – zilie vai zaļie. Zilā vai zaļā, tāpat sarkanā krāsa saskarsmē ar citu krāsu zaudē savu intensitāti, bieži pat šķiet pārtoņam citā itetonējumā. Stabīlā kārtība lēnām padodas šaubām par līdzšinējiem kategoriskajiem spriedumiem. Pasaule vairs neliekas tik precīzi iekārtota, nepastāv vairs viena patiesība, bet daudzas.

Līdztekus parādās vēl cita veida darbi, kuros vistiešāk sajūtama ševronu klātbūtne. Mieriņš šīs gleznas sauc par veidoliem (*image*), tēliem. Plaknes centrālo daļu aizņem lieli vienkrāsas laukumi, kuru augšu un visbiežāk labo pusi norobežo noteiktas līnijas, šaurā leņķī atspiezdāmās pret ārējo malu. Viendabīgo krāslaukumu sadala nelieli dažādu citu krāsu kvadrātiņi, kas izvietoti noteiktā kārtībā. Ja grib, iespējams saskatīt pat kādu ornamentu. Visbiežāk ārpus krāslaukuma uz balta fona atrodas tādi paši četrstūri. Tie ar spīcājiem galiem var atdurties pret krāslaukuma precīzi iezīmēto malu vai, dažādās kombinācijās kārtoti, var radīt iespaidu, ka tie krīt no kāda augstuma. Lejup sliedā kustība gaišo toņu dēļ nerada dramatiskas asociācijas, lai gan lejupslīde paliek. Lielos laukumus sadrupina mazie, veselais sadalās sīkākās vienībās. Zīmīgi arī tas, ka lielo krāslaukumu kreisā mala un lejasdaļa vai nu notek mazās tērcītēs, radot zobainas kontūras, vai zaudē savu krāsu intensitāti un sajaucas ar balto fonu. Kādā reizē Mieriņš izteicās: *Interesanti ir noskatīties, kad logs ir norasojis, un tad sāk tecēt, iet pa labi un kreisi. Netek taisni lejā. Vizuāli es to atrodu par interesantu.*¹ Bijušās idejas, reiz iegūtā pārliecība zaudē spēku, lai gan cenšas neatkāpties, nepadoties jaunajām idejām. Lielais ledus kalns sāk kust siltās saules iespaidā. Gadu nasta, kas strauji krājas kamiešos, piespiež pārdomāt jaunības dienu nesalaužamo pārliecību. Arī viņš pats sāk pārveidot savus bauslības galdīņus.

Turpmākajā desmitgadē divējādās gleznu kompozīcijas variējas neskaitāmos veidos, līdz 1990. gadu darbos ar „kulisēm” parādās platākas krāsu strēles, kas izkārtotas paralēli apakšējai malai. Tās pārtrauc sānu līniju izteikto kustību uz leju. Piepeši rodas telpas

¹ Saruna ar Laimoni Mieriņu (2006.16.X). Autora arhīvs.

ilūzija. Var rasties iespaids, ka mākslinieks izmanto renesanses laika ģeometrisku perspektīvu. Šis šķitums sabalsojas ar atsevišķu oparta iezīmju izmantošanu. Līniju vairākkārt atkārtotā ritmika ir tā, kas palīdz radīt gleznas virsmas kustības efektu, tomēr Mieriņš oparta ietiepīgo atkārtošānu nepārspīlē. Viņš tikai iezīmē, dod mājienu, bet ar to pietiek, lai iecerēto iespaidu uz skatītāju atstātu. Sevišķi tad, kad līmenisko melnbalto līniju atkārtošanos diagonāli šķērso vēl kāda līnija, kas neuzsvērta pārvērš melno un balto līniju to pretējībās – melnā svītra kļūst balta un otrādi. Šādā gadījumā telpiskuma efekts pastiprinās.

Arvien biežāk gleznās stingri noteiktais laukumu kārtojums tiek pretnostatīts vai nu noteicējumiem (*Medūza*, 2000), vai arī virs šādiem krāslaukumiem kā viesulis danco autora koncentrētu rokas vēzienu panākti pretējas krāsas apļojumi, pilinājumi (*Sarkanais stāds*, 2002) vai šķietami spontāni uzšļācieni (*Melnās līnijas*, 1998). Tie nav vienkārši krāsu uzmetieni uz audekla, bez kāda nolūka, kā untumaina bērna spēlēšanās. *Krāsu uzšvunkāšana ir pati grūtākā. Taisni tur palīdz disciplīna.*(..) *Tev ir jābūt skaidram, ko tu gribi. Tu nevari izgāzties krēslā un cerēt, ka izdosies, skaidro mākslinieks.*² Bijušais miers un ideju noteiktība tiek pretnostatīta jūtu uzvirtojumiem. Miers un kustība pastāv vienlaikus, atrodas savstarpējā harmonijā. Pasaulē tiek uztverta tās daudzveidībā.

Minētajai *krāsu uzšvunkāšanai* palīdz izcilās zīmētāja dotības, kas parādās viņa sieviešu aktu zīmējumos. *Pretstatā tikko teiktajam [par savu iekšējo vajadzību pēc abstraktās mākslas] mans zīmējums ir „reālistisks”, es milu zīmēt kailu figūru, arī no saviem audzēkņiem prasū to pašu. Tas veselīgi redzes trenēšanai un sevis disciplīnai. Un disciplīna ir vajadzīga vienai kā strādā – reāli vai abstrakti, mākslinieks skaidro Indrai.*³ Ar laiku plikņu zīmēšana nav tikai savas redzes un rokas precizitātes trenēšanai, tā kļūst par neatņemamu Mieriņa daiļrades sastāvdaļu. Var arī teikt, par vienas medaļas otru pusi.

Glezniecība, protams, ir medaļas averss, lai gan zīmējums ir tikpat svarīgs. Brīžiem pat liekas, ka viens no otra nav atdalāms, tik dabiski tie saskaņojas viņa daiļradē. Mākslinieks zīmē tikai sieviešu kailfigūras. *Es esmu īsts vīrietis, viņš kādā reizē piezīmēja.* Bieži gan dzirdamas piezīmes, ka Mieriņš mokot

² Laimonis Mieriņš. „Pie velna ar visu to (mākslu)!” Intervējis Māris Brancis. *Kultūras Forums* 2005.8.-15.VII.

³ Vēstule Indrai Gubiņai (1967.30.VIII) – LVA, 2436. fonds, 1.v apraksts, 14. lieta: 29.

Mieriņš

Laimonis Mieriņš. *Pliknis II*. Ogles zīmulis. 1981

savus modeļus. Tajā pašā laikā mākslinieka gleznas ne katram skatītājam patīk, sevišķi Latvijā, kur abstraktā glezniecība vēl nav ieguvusi publikas plašākās daļas piekrišanu, turpretim zīmējumi sniedz estētisku baudu. Zīmējumā pati būtiskākā ir līnija. Tā brīžiem šķiet kā vilkta ar vienu rokas piegājienu, neatņemot ogles zīmuli no papīra lapas. Līnija velk auguma kontūras, roku un kāju stāvokli. Tā ir kustīga, tā iezīmē vai piešķir miesas ieliekumu un izliekumu aprises, sniedz priekšstatu par kauliem un muskulatūru. Mākslinieks labprāt maina rakursus, redzespunktus, un pozas bieži ir sarežģītas, tajās dažkārt tiek deformēts locekļu dabiskais stāvoklis. *Man patīk ļoti sarežģīti rakursi, jo sarežģītāk, jo labāk, tāpēc labus modeļus atrast grūti. Ja sievietē ir kaulaina, es to pārspilēju, tanī rakursā sasprindzinot, nevar noturēt ilgi pozu, kauli spiežas ārā. Bet vispirms man ir vajadzīgs uzbudinājums. Tanī dvindā es tikai arī varu zīmēt. Ātri – un miers! Spontāni. Kādi seši septiņi mēģinājumi, un tad ir miers. Ilgāk es nevaru koncentrēties.*⁴

Mākslinieks strādāja ātri, koncentrēti, sevi nežēlojot. Detaļas viņu neinteresēja. Viņu pat nesaistīja modeļa personība, tikai ķermeņa stāvoklis, poza, rakurss. Seja visbiežāk

⁴ Laima Slava. „Miers un nemiers tanī pašā laikā: Gleznotājs Laimonis Mieriņš”. *Studija* 2003,31:66.

nav redzama, drīzāk mati, kas veido tādu pašu vispārinātu laukumu kā mugura vai gurni. Līnija ir nekļūdīga, precīza, noteikta un pārliecinoša. Ķermeņa daļu pārspilējumu pat pirmajā mirklī var nepamanīt, tik dabiski mākslinieks izloka savu modeli. Līniju tecējums pa papīru ir zīmējuma centrālā tēma. Tikai līnija dod priekšstatu, zināmu ilūziju par telpu, kurā darbojas sieviete. Tas pats sakāms par apjomu, turpretim vieliskums, materialitāte tiek pilnībā ignorēta. Līnija slīd pa balto lapas laukumu un nenoliedz tās plakni. Zīmējumā Mieriņš strādāja galvenokārt ar ogles zīmuli, kurš padevīgi pakļaujas mākslinieka trenētajai rokai. Kopš 20. gs. 90. gadiem viņš bija sācis izmantot arī otu un tušu. Ļoti iespējams, ka tušas izvēlē izpaudās apbrīna par ķīniešu un japāņu zīmējumu metarību, tomēr pēc tāda smalkuma un detalizācijas viņš netiecās. Zīmējumi ar otu un tušu ir krietni raupjāki, tiem pietrūkst ogles zīmējumu elegances un izsmalcinātības. Toties tušas plikņos nojaušams lielāks vitālais spēks, zemes sulu tuvums, lielāka nozīme ir melnā un baltā kontrastam, zīmējums un jo sevišķi pozas ir kļuvušas vienkāršākas. Raksturīgi arī tas, ka šajos tušas zīmējumos mākslinieks ļauj pigmentiem notecēt pāri zīmējumam, kā to mēdz darīt gleznās. Tas uzsver nejaušības raksturu: tušas notecējumiem jābūt tieši tur, kur tas nepieciešams.

Plikņu zīmējumi sniedz acīm baudījumu ar savu līnijas vijīgumu, ar graciozo vienkāršību. Jebkurš kailfigūras attēlojums izsauc arī erotiskas izjūtas. Tomēr erotisms atkāpjas līnijas elegances priekšā, bet pilnībā nepazūd. *...modeļu pozās zīmēja līnijas iesaldētajās kustībās ir it kā ieslēpts erotisma zemteksts, domā arī Nikolajs Bulmanis.*⁵ Dažs acīgs skatītājs Anglijā gan zīmējumos saredzēja pieklājīgam cilvēkam nepiedienīgus skatus, ko atklātībā nevar izstādīt. Nācās pat iejaukties policijai, kas lika dažus no tiem novākt. *Sajūta toreiz bija nepatīkama, patiesi nejauka, neapraķstāms sašutums un beidzot dusmas. Mans nolūks nekad nav bijis un nebūs ar plikņu zīmējumiem kaitināt sabiedrību vai kādu tās locekli. Cilvēka pliknim, šim grūti apstrīdamam visa skaistuma ideālam vai arī iedzīmtā grēka apzīmogatam kristīgās pasaules morāliskās apziņas mocītājam piemīt kaut kas nenotverams, gaisīgs, iracionāls, nedefinējams, bet mūžīgs.*⁶

⁵ Nikolajs Bulmanis. „Tiekšanās pēc harmonijas”. *Laimonis Mieriņš. Retrospektīva personālizstāde*. West Royd: Sheeran Lock Fine Art Consultants, 1995:41.

⁶ Laimonis Mieriņš. „Pliknis 19. gadsimta angļu mākslā”. *JG230(2002):41*.

Mieriņa gleznas un zīmējumi – abstrakcija un realitāte – var likties nesavienojami jēdzieni, divas pretējības. Tomēr šie pretmeti nav kādas neizprotamas iedomas diktētas konstrukcijas. Mākslinieks neko nav darījis tāpat vien, izklaides nolūkos. Tā nebija viņa kā radoša cilvēka iekšējā prasība. Acīmredzami viņam bija par maz ar savas radošās enerģijas izlikšanu tikai krāsu problēmu risināšanā, meklējot arvien jaunas variācijas krāslaukumu ritmos un kompozīcijas uzbūvē. Tikpat spēcīgi viņu pievilka līnija. Visai iespējams, ka viņš savu virišķo libido līdz galam varēja ielikt tieši sieviešu plikņu attēlojumos. Krāsu kontrasti un saskaņošana ir viens aspekts, cits – aktu zīmējumi. Tikai abi kopā pilnībā izsaka radoša cilvēka būtību.

Ja raugāties uz šo problēmu no cita skatpunkta, tad kā gleznas, tā zīmējumi ir tapuši autora radošās spriedzes augstākajā punktā, tie ir maksimāli pārdomāti un izstrādāti, tie darbojas pēc vieniem un tiem pašiem principiem. Būdam ļoti prasīgs mākslinieks, un vispirms jau pret sevi, viņš neļāva parādīties pasaulē līdz pilnībai nepabeigtam darbam. Tajā nevar būt kaut kas nepārdomāts vai parādīties kāda garīgi un fiziski mazāk uzlādēta vieta. Katram darba kvadrācentimetram ir jābūt simtprocentīgi izstrādātam. Neprecizitāšu, paviršību nevar būt. Kā gleznā, tā zīmējumā valda estētiska tīrība, garīga skaidrība un piesātinātība, nekā no zemes putekļiem vai uz zemākiem instinktiem balstīta. Drīzāk Mieriņa darbi ir puritāniski, kaut arī, sevišķi gleznās, var krāsās parādīties kaislības un tragēdijas, taču tās nav skaidri formulētas, tās jāuzmin, jāsaņū. Arēji nekas netiek atklāts, netiek pat dots mājiens. Arī šeit Mieriņš bija maksimālists līdz pēdējam. Citu mākslas darbos viņš pieņēma visu, bet ne savos. Cik pielaidīgs viņš bija attiecībā pret kolēģiem mākslā, tik kategorisks viņš bija pret sevi. Šis prasīgums dzīves gaitā sagādāja nevienu vien nervu sasprindzinājuma brīdi pašam māksliniekam, iemantojot ne visai miermīlīga cilvēka slavu, bet tur nu viņš neko nevarēja darīt – tāda bija viņa daba, kam pretim ir grūti spirināties.

Turpinājums sekos.

Mākslas vēsturnieks Māris Brancis ir *JG* redakcijas loceklis. Viņa pēdējās publikācijas: *Valerijans Dadžāns: Gleznas (Rīgā: Mansards) un albums Starptautiskie ledus skulptūru festivāli Jelgavā, 1998-2012*. Māris dzīvo Jelgavā.

VEĻIEM PIEBIEDROJAS LVU/LU mācībspēks Dr. filol. (1958) **Rasma Grīse** (1922-2013), populārvalodniecisku rakstu izlašu *Spēkildze I un II* (2005), *Heterotonu vārdnīcas un heterotonijas pētījumu* (2008 – skat. JG260, 2010) un apm. 300 rakstu autore. TZO un virkne balvu (Annas Ābeles, PBLA, Milenbacha/Endzelina). ●●● **Arturs Pormalis** (1926-2013) – izved slepeni (1971.28.VIII) no Rīgas dokumentu (10 lpp. krievu val.) *17 Latvijas komunistu vēstuli* – Eduarda Berklava un 16 domubiedru protestu pret Maskavas varā esošās Latvijas pārkrievošanu, ko latviešu sociāldemokrāti Zviedrijā vispirms publicē mēnešrakstā *Brīvība*, kam seko momentāna ierīpināšana sensāciju izraisošā globālā gaitā. TZO (skat. JG268:55-56). ●●● **Imants Mežaraups** (1958-2013), mācībspēks Pensilvānijas U., pārceļas uz dzīvi Latvijā (1996), kur strādā Rīgas Doma kora skolā, Talsu mūzikas skolā u.c. ●●● Prof. (Bar-Ilan U., kopš 1970) **Joachims Brauns**, muzikologs, vijolnieks, Latvijas Valsts konservatorijas maģistrs (1953), Čaikovska Maskavas Konservatorijas doktors (1960), tuvu pie 350 rakstu/recenziju un 8 grāmatu autors, to vidū *Vijoļmākslas attīstība Latvijā* (1962), *Die Musikkultur Altisraels/Palaestinas* (1998), *Raksti: Mūzika Latvijā* (2002). 11 gadu vecumā kopā ar ģimeni padomju drošības spēku deportēts (1941.VI) no Rīgas uz Sibīriju. TZO. (re)

Rasma Grīse

Arturs Pormalis

Imants Mežaraups

Joachims Brauns

CILDINĀJUMI – Kad vēstijām (JG273) par Literatūras mūža balvu prozaikim **Albertam Belam**, Latvijas Literatūras Gada balvas (LaLiGaBa) saņēmēji vēl nebija zināmi (skat. arī 57. lpp.). Par vislabākajiem no pērngada labākajiem eksperti atzinuši JG lasītājiem labi pazīstamās **Ingmāras Balodes** dzejkrājumu *alba* (skat. JG272:72-73), **Kristīnes Ulbergas** romānu *Zaļā Vārna*, **Guntara Godiņa** latviskoto somietes **Heli Lāksonenas** dzejas izlasi *Kad gos smei*, **Ineses Zanderes** darbu bērniem *Līze Analīze un citi slimnīcas skaitāmpanti*, bet spilgtākās debijas birkā piekārtā **Dainas Sirmās** dzeju krājumam *Kailsals*. Piedevām speciālas balvas piešķirtas **Bībeles** jaunā tulkojuma tulkotājiem, **Aivara Kļavja** vēsturiskajai

tetraloģijai *Viņpus vārtiem*, **Margitas Gūtmanes** *Dzīve ir viens vella izgudrojums* (par Veroniku Strēlerti, skat. JG273:61-64), **Annas Rancānes** dzejkrājumam *Pylni kārmani dabasu. Bezdelīgu pasts* (paralēli latviski un latgaliski). Latvijas Literatūras centrs sumināja **Matiasu Knollu** par augsti novērtēto **Māra Putniņa** *Mežonīgo pīrāgu* tulkojumu vācu valodā, portāla *Delfi* lasītāji – **Ilonu Balodi** par grāmatu *Rīga-Pekina*, LU Vīna studija dzejnieci **Ingu Gaili**, bet grāmatnīcu tīkls Jānis Roze – **Andru Manfeldi** un **Ilonu Balodi** kā pirktāko LaLiGaBa nominēto grāmatu autore. ●●● **Dirigents Mariss Jansons** Bavārijas Mākslas akadēmijā (Bayerische Akademie der Schönen Künste) saņēmis (4.VI) mūzikas pasaulē prestižo Ernsta fon Sīmensa balvu (Ernst von Siemens Musikpreis). ●●● Pirmo Ikšķiles novada pašvaldības iedibināto **Dzintara Soduma** balvu par novatorisku rakstniecībā saņem (13.V) **Jānis Rokpelnis** (par *Rīgas iestaigāšanu*), **Egils Venters** (par romānu *Mainīgā intervece*) un **Pēteris Draguns** (par dzejkrājumu *Tumšā stundā*). ●●● **Mecosoprānam Elīnai Garančai** par nopelniem operas mākslā un kultūrā Austrijas izglītības, kultūras un mākslas ministre Dr. Šmīde (Claudia Schmied) un Vīnes Valsts operas direktors Meiers (Dominique Meyer) pasniedz (24.V) mūža goda titulu *Österreichische Kammer­sängerin* (Austrijas kamerdziedone) diplomu Vīnes opernamā, kur mūsu diva atveidojusi 15 lomas 132 izrādēs un š.g. maijā redzama titulomā Bizē *Karmenā*. ●●● **Didža Jaunzema** un **Lauras Lauderis** (sadarbībā ar Arhitektu biroju Jaunromāns un Ābele) projektētā Likteņdārza Skatu terase ar paviljonu saņēmusi (17.V) arhitektūras Gada balvu. ●●● **Jāzepa Vītola** Latvijas Mūzikas akadēmijā (JVLMA) vokālās kamer-mūzikas jaunradu konkursā **Pētera Vaska** fonda balvas piešķirtas (15.V) prof. Selgas Mencis kompozīcijas klases audzēkņiem **Ievai Kristapsonei** un **Jēkabam Jančevskim**. ●●● **Jāņa Bieriņa** **Piemīņas**

Ingmāra Balode ar dzejoļu grāmatu *alba*

Foto: Reimis Inkēns

fonda balva piešķirta „Saulaines” grāmatu klētiņas (Kanādā) vadītājai **Kristīnei Stivrīnai**. (re)

J A U N I Z D E V U M I – Savdabīgs sadarbības projekts īstenojies, 18 latviešu, vienam japāņu un vienam amerikāņu dzejniekam izdodot dzejas disku *Dzejaslode.Krāsas*, kas dod ieskatu Latvijas un ārvalstu laikmetīgā dzejā un tās mijiedarbībā ar mūziku un video. Iecerēs saknes meklējamas 2010. gadā, kad Dzejas dienās viesojās Joko Danno (Japāna) un Džeimss Hopkins (ASV), nolasot kopēji veidotu dzejoli, un arī latviešu dzejniekiem radās doma rakstīt sadarbības divdzejoļus. Diskā 7 dzejoļi ir latviešu valodā (tostarp viens latgaliski), trīs libiešu, krievu un angļu valodās. (vg)

LATVIEŠU RAKSTNIEKI CITVALODĀS – Prāgas apgāds „Dauphin” izdevis **Kārļa Vērđiņa** dzejas izlasi *Jā* (Es) Pāvēla Štolla atdzejojumā, tajā iekļaujot darbus no dzejoļu krājumiem *Ledlauži*, *Biezpiens ar krējumu*, *Es*, kā arī cikla „Mēs” un jaunus, krājumos vēl nepublicētus dzejoļus. ●●● Kaijas Straumanes tulkojumā ASV klajā laists **Ingas Ābeles** 2008. gadā uzrakstītais romāns *Paisums* (*High Tide*), kas iepriekš jau tulkots zviedru un drīz sagaidāms arī itāļu valodā. ●●● **Ulda Bērziņa** dzejoļu krājumu *Lakstīgalas kliez, bet es latviski...* baltkrievu valodā tulkojuši rakstnieki Andrejs Gucevs (Андрей Гучев) un Aļesjs Razanovs (Алесь Разанов). ●●● **Inguna Brazila**, kas dzimusi Latvijā, bet tagad dzīvo Irījā, grāmatā *I have to get it off my chest. I have to tell my truth* stāsta par imesliem, kāpēc viņai nācies doties prom no Latvijas un sākt jaunu dzīvi Irījā. ●●● Otavā dzīvojošā **Ellen Adamson** grāmatā *With Only A Suitcase* atklāj savas ģimenes dzīvesstāstu bēgot no padomu okupācijas un nonākot vispirms Vācijā un pēc tam Kanādā. (vg)

DZEJA – Sekojot seno indiešu, persiešu, sengrieķu un latīņu dzejnieku paraugam, arī **Leons Briedis** nolēmis izdot savus dzejoļus figurālo dzejoļu formā, krājumā *Mariagrammas* sakopojot vienīgi grafiskus dzejoļus – zīmējumus, kas zīmēti ar vārdiem, tādējādi pirmo reizi Latvijā radot šādu vizuālu dzejas krājumu. ●●● *JG* lasītāji ir mazliet iepazinuši **Ievu Dāboliņu** kā prozisti („Olimpiāde” – *JG268*, „Cilīte” – *JG272*), taču tagad lasītājiem vērtējumam nodots pirmais dzejoļu krājums *Lieta LR2*, nepieņemot dzejošanā pašreiz valdošo noskaņojumu, bet rakstot par to, kas viņai tuvs un kas viņai sāp – par dzīvi Latvijā. ●●● Austrālijā dzīvojošā māksliniece un rakstniece **Lidija Dombrovska** savus vērojumus sakopojusi dzejoļu krājumā *Klusuma klarnete*, pieturoties pie pozitīvas noskaņas dzejoļiem. ●●● Pēc 12 gadiem **Māris Salējs**, kas māk „uztaisīt” dzejoli, kad pašam iekšā nekā nav, uzdrošinājies izdot krājumu *Nedaudz vairāk*, atzīstot, ka dzejas mērķis ir būt vajadzīgai kaut vienam lasītājam. ●●● Jaunā dzejnieka **Henrika Eliasa Zēgnera** pirmais krājums *Elementi*, dzejnieka Ivara Šteinberga vārdiem runājot, *lasītāju ierauj uzreiz – maigi, bet pēkšņi*. ●●● 60. gadu Rīgas spilgtā personība – bītnīks **Imants Tilbergs** (uz grāmatas vāka viņš sevi sauc vienkārši – *iml*) krājumā *Nāka* sakopojis tikai mazu daļu savu formā nelielo dzejoļu un saka: *Esmu vienas grāmatas autors, un man pietiek ar to*. ●●● Dzejnieka **Artūra Puntē** dzejas krājumā

Poētiskie veltījumi / Поэтические посвящения ietverta autora pēdējos 15 gados tapušo izlase – gan krievu, gan latviešu valodā rakstītie dzejoļi un to atdzejojumi latviešu valodā. Starp atdzejojumu autoriem ir tādi pazīstami latviešu dzejnieki kā Andris Akmentiņš, Jo, Kārlis Vērđiņš, Jānis Elsbergs, Inga Gaile, Ingmāra Balode un Pēteris Draguns. (vg)

PROZA – **Gundega Repše** grāmatā *Laiks esi tu* sakopojusi piezīmes par 1995., 1996. un 2012. gadu, kā arī **Dzintras Gekas** vadīto ekspedīciju uz Sibīriju 2012. gadā, aprakstot notikumus savā asredzīgajā un trāpīgajā izteiksmē. ●●● **Osvalds Zebris** savā otrā romānā *Koka nama ļaudis*, stāstot par notikumiem runājošā mājā, secina, ka ļaunums ne no kā neceļas, tas vienkārši ir visapkārt mums. ●●● Iedvesmu smeloties bibliskos un mitoloģiskos sīžetos, grāmatā *Sveiks, Dzintar Mihail Māris Bērziņš* apraksta šodienas dzīvi Latvijā visai vitālā veidā, par palīgiem ņemot kādu pusmūža pāri – kalēju Dzintaru un viņa sievu Zeltu. (vg)

DAŽĀDA SATURA – Klajā nākusi **Imanta Ziedoņa** pēdējā grāmata *No Jāņiem līdz Murjāņiem*, kurā viņi kopā ar **Aivaru Berķi** radijuši atmiņu stāstus par Dzejnieka un viņa mājas piedzīvojumiem – no duldas idejas kādā Jāņu ritā līdz ēkai, kas bija rakstīšanas un ideju rašanās vieta un kas, pateicoties fondam „Viegli”, turpināsies kā Ziedoņa radošais muzejs. ●●● **Māras Izvestnijas** un **Agras Turlajas** sakārtojumā klajā nācis **Imants Ziedonis**. *Bibliogrāfija 1. sēj. Imanta Ziedoņa darbi*, viņa daudzpusīgo devumu atklājot 774 lappusēs un vairāk nekā 4 000 ierakstos. ●●● Kā veltījums **Rūdolfam Blaumanim** 150. dzimšanas dienā iznākusi **Annas Kuzinas** grāmata *Blaumanis tuvplānā*, sniedzot rakstnieka dzīves un daiļrades detalizētu hronoloģiju un atstāstot lasītājam mazāk zināmus atgadījumus, kas ietekmējuši Blaumaņa dzīvi. ●●● Savdabīgā virtuālā ekskursijā pa 20. gs. 60. gadu padomju lēģeri izvadā neparasta grāmata lēģera kāršu kavas formātā *Kārtis*, kurā katrai kārtij **Bruno Javoīšs** uz vienas puses uzzīmējis lēģera reālijas, savukārt **Knuts Skujenieks** otrā pusē pierakstījis tekstu, kā pats atzīst, *negribēdams nevienu ne biedēt, ne tracināt*, tomēr sniedzot vēstures mācību līdz šim nepieredzētā veidā. ●●● Publicists un rakstnieks **Ēriks Hānbergs** asprātīgā stāstītāja garā grāmatā *Labvakar, priekšsēdētāj!* atskatās uz padomju laika dzīvi kolhozos un, aprakstot vairāku leģendāru kolhozu priekšsēdētāju drosmīgo un dažreiz pat viltīgo rīcību, parāda viņu spēju veidot veiksmīgas saimniecības pat tajos laikos. ●●● Atkārtoti izdots **Ingūnas Baueres** biogrāfiskais romāns *Lizete, dzejniekam lemtā* – par Kārļa Skalbes dzīvesbiedri, kurā pirms četriem gadiem netika nodrukātas visas nodaļas, atstājot ārā gan stāstījumu par Lizetes bērnību un pirmo iepazīšanos ar klasiķiem, gan arī par viņas mīlestības un šaubu mirkļiem un nekur citur nelasāmām Kārļa Skalbes pārdomām par ticības jautājumiem. *Man liekas, grāmata ir atradusi pareizo toni un valodu - to valodu, kurā es uzaugu*, grāmatas anotācijā raksta Kārļa un Lizetes mazdēls Andrejs Legzdīņš. ●●● Savukārt savu 17. grāmata *Marta, mana Andromeda Ingūna Bauere* velta medmāsai, latviešu strēlnieku „baltajam eņģelim” un Latvijas žēlsirdīgo māsu kustības dibinātājai Martai Celmiņai,

No Latvijas Nacionālās baleta trupas izrādes *Mesija*

atklājot latviešu dzimtas likteni uz vēsturisko notikumu un cilvēcisko kaislību fona, notikumiem risinoties skaistajā Vecpiebalgas apkārtnē un Rīgā. ●●● Grāmatā (*Divas*) puses. Pēc grāmatas vēsturnieki **Uldis Neiburgs** un **Vīta Zelče** turpina sekot pirmajā (*Divas*) puses. *Latviešu kara stāsti* ievietoto dienasgrāmatu autoru un viņu tuvinieku dzīvei pēc II Pasaules kara. ●●● Kaučmindietei **Ainai Kļaviņai** mūsdienojot savu 1974. gada izdevumu, klajā laistas „kulnārijas latvju dainas” *Pusdienas katrai dienai*, dodot padomu saimniecēm, kā no pašu zemē izaudzētā celt galdā gardu maltīti. ●●● **Sarmas Kļaviņas** grāmata *Latviešu valodas pētnieki. No klausu laikiem līdz savai valstij* ataino latviešu valodniecības veidošanos un tālāko gaitu, stāstot par latviešu valodniekiem, valodniecības centriem, katram laikam būtiskajiem periodiskajiem izdevumiem un vēsturiski nozīmīgajām publikācijām. ●●● Autoinženiera un seno spēkratu entuziasta **Viktora Kulberga** (sadarbībā ar **Noru Ikstenu**) *Neiespējamā misija* stāsta par savu pieredzi no veciem šķūņiem un lūžņu kaudzēm izceļot pasaules autobūves šedevrus, kas nonākuši padomijā kā kara trofejas. ●●● Sērijas *Mākslas pieminekļi Latvijā* 5. grāmatā *Sakrālās arhitektūras un mākslas mantojums* mākslas zinātnieces **Rūta Kaminska** un **Anita Bistere** apskata Preiļu rajona 28 dievnamus, sniedzot arī to fotoattēlus. ●●● Futbola tiesneša un sporta žurnālista **Miķeļa Rubeņa** *Kompensācijas laiks* ir atskats uz gandrīz 80 gadus ilgo dzīvi, apskatot arī izcilu futbolistu, tiesnešu un sporta komentētāju personības un likteni. ●●● **Māris Rungulis** krājumā *Pēterītis un Anna* sakārtojās mūsdienu anekdotes, kas „dzīvo” bērnudārzā, skolā, uz ielas, mobilu telefonu īsziņās un citur, neļaujot tām aiziet nebūtībā. ●●● Mazie lasītāji un viņu vecāki var priecāties – arī viņiem ir jaunumi: **Uldis Auseklis** izdevis dzejoļu krājumu *Apaiš mēness, apaiš runcis*, **Luīzes Pastores** *Maskačkas stāsts* cenšas izdzīvot pilsētas bērnu bērību, savukārt psihoterapeite **Andra Jansona** *Tūju pasaka* ievēd lasītāju jūtu pasaulē. (vg)

TULKOJUMI – Izdots 2012. gadā Francijā visvairāk pirktais romāns – Gijoma Miso (**Guillaume Musso**) *Neatstājot pēdas* (*L'Appel de l'ange*) (tulk. Maija Imdraša), kas ir pilnīgi traks romāns – reālistisks, spriedzes pilns un romantisks vienlaikus. ●●● Labai atpūtai lieti noderēs britu žurnālista un rakstnieka Stīvena Klārka (**Stephen Clarke**) ironiskais un asprātīgais romāns *Ellīgs gads Parīzē* (*A Year in The Merde*) (tulk. Ingrīda Krūmiņa), kas zobgalīgi un pat politnekorekti no racionāla brita skatu punkta apraksta Parīzi un parīziešus. ●●● Pasaulē atzītā horvātu rakstniece **Dubravka Ugrešiča** savā *Ragana izdēja olu* (tulk. Anete Simanovska) pievēršas vienlaikus vispārcilvēciskām un dziļi sievišķīgām tēmām – ko nozīmē būt sievietei, vai iespējams novēcot jautri, nezaudējot pašcieņu un humorpilnu attieksmi pret dzīvi, kā veidot attiecības ar māti, meitām, draudzenēm un pretējo dzimumu? ●●● Arhitekts un rakstnieks Deivids Gibins (**David Gibbins**) trillerī *Trojas maska* (*The Mask of Troy*) (tulk. Raimonds Auškāps) meklējot aizvēsturiska noslēpuma atslēgu, atklāj pasaules mēroga sazvērestību, kas var kļūt liktenīga ne tikai valstīm un tautām, bet visai civilizācijai... ●●● Mario Eskovara (**Mario Escobar**) *Francisks. Lūgšanu spēks* (*Francisco: El primer papa latinoamericano*) (tulk. Liene Akmens, teoloģiskais konsultants prof. Pauls Kļaviņš) apskata jaunā Romas pāvesta dzīvi līdz Vatikāna augstākā amata ieņemšanas dienai (2013.13.III) un pāvestības pirmajām dienām, iepazīstinot arī ar pāvestu ievēlēšanas kārtību un Vatikāna vēsturi. ●●● Spriedzes romāna tēvs Deivids Morrels (**David Morrell**) grāmatā *Uz naža asmens* (*The Naked Edge*) (tulk. Uldis Šēns) lasītājam ļauj izsekot divu draugu dzīvei, kas nostāda viņus pretējās frontēs, kad atliek vairs atklāta cīņa, kurā izdzīvos tikai viens no viņiem. ●●● Ar kaimiņu igauņu rakstnieku sniegumu var iepazīties divos jaunos tulkojumos – dzejnieces un prozistes **Vīvi Luikas** (**Viivi Luik**) un žurnālistes **Hedi Rosmas** (**Hedi Rosma**) *Es esmu grāmata* (tulk. Rūta Karma) un **Andrusa Kivirehka** (**Andrus Kivirähk**) stāstu izlasē *Skaistais dzīvnieks* (tulk. Maija Grīnberga). ●●● Somiete **Anja Snellmane** (**Anja Snellman**) *Balkonu dievos* (tulk. Zane Balode) ar divu meiteņu – somāļu un somu – palīdzību pievērš uzmanību mūsdienās bieži sastopamai problēmai – dažādu kultūru saskarsmei. (vg)

DZIESMU UN DEJU SVĒTKU (2013.30.VI-7.VII) skaniskā un vizuālā tēla pamats, citējot *Dienas* mūzikas kritiķi Inesi Lūsiņu, *gaismas dziesmas, gaismas ligošana un radišana, arī aicinājums latviešiem atgriezties savā tēvzemē, jo gaisma ligo tikai Latvijā*. No 40 000 dalībniekiem 15 000 dzied svētku kopkorī un tikpat liels skaits deju lielzvedumā *Tēvu laipa* (rež. Māra Kīmele) Daugavas stadionā. Noslēguma koncertā Mežaparka Lielajā estrādē tiek *apspēlēta saules sagaidīšana, saules pavaišana un saules ieišana visu cilvēku sirdis*. Pirmatkaņojumu piedzīvo komponista Uģa Prauliņa *Ligo Jāņu nakts mistērija Svinēšanas dziesma – svētku iztrakošanās, svētku eksplozija, kad atraisām bizes un emocionāli uzspriecinām visu telpu*. Un nobeigumā latviešiem nozīmīgās sirdsdziesmas – Mārtiņa Brauna *Saule.Pērķons.Daugava*, Jāzepa Vītola *Gaismas pils* un Ērika Ešenvalda *Dvēseles dziesma*. Izpaliek Raimonda Paula dziesma *Manai dzimtenei*. Pūtēju

orķestru dižkoncerts (6.VII Doma laukumā) ir jauns dziesmu un deju svētku fenomens. Tautas mūzikas koncertā *Raksti* Ķīpsalā (2.VII) zīmju lasīšanas rituāls tiek izdziedāts un izspēlēts vienas mūža dienas ritējumā. ●●● Dziesmusvētku Koru karos (29.VI – LU Lielajā auļā un RLB) piedalās 52 kori. Kopkori Mežaparka Lielajā estrādē kopā ar diasporas un viesu kolektīviem veido teju 15 000 dziedātāju. **Daļu no JG275 veltīsim Dziesmu un deju svētkiem.** (re)

M Ū Z I K A – Ievērojama vērtība ir argentīniešu horeogrāfa Vainrota (**Mauricio Wainrot**) LNO jauniestudētā Latvijas Nacionālās baleta trupas izrāde *Mesija* (*Messiah*), kam muzikālo pamatu veido Hendeļa (**Georg Friedrich Händel**) slavenā oratorija. Bez vairāk kā 40 baleta māksliniekiem piedalās koris „Ave Sol”, solisti Evija Martinsone, Sergejs Jēgers, Viesturs Jansons un Kalvis Kalniņš, kā arī LNO orķestra kamersastāvs baroka mūzikas interpretā **Andra Veismaņa** vadībā. Pirms tam Veinrots *Mesiju* iestudējis Beļģijā (*Koninlijk Ballet van Vlaanderen*), Čīlē (*Ballet Nacional Chileno*), Francijā (*Ballet de l'Opera National de Bordeaux*), Zviedrijā (*Kungliga Baletten*) u.c. ●●● **Andris Nelsons** izvēlēts par nākamo (2014./2015. g. sezonā) Bostonas simfoniskā orķestra galveno diriģentu – tā ziņo (16.V) orķestra fonda priekšsēdētājs Teds Kellijs: *Maestro Nelsons, kurš ir pieprasīts pasaules labākajos orķestros un operās, 34 gadu vecumā jau tiek uzskatīts par vienu no mūsu laiku izcilākajiem diriģentiem, (...) ar savu neparasto spēju aizkustinoši un vērigi diriģēt mūsu orķestra bagātāajā vēsturē viņš atvērs jaunu lapaspusi.* ●●● **Daiņa Kalna** rīkotajos 21. Starptautiskajos **Siguldas operamūzikas** svētkos ieskaņas koncertam (2.VIII) ar pianisti **Agnesi Egliņu** un klarnetistu **Mārtiņu Cīrceni** seko (3.VIII) pilsdrupu estrādē Verdi *Otello* (rež. Edmunds Freibergs). Dienu vēlāk garīgās mūzikas koncerts Luterāņu baznīcā. Noslēgumā tradicionālais Galā koncerts pilsdrupās ar labāko no Verdi. ●●● Pirms uzstāšanās šovasar vairākos prestižos Eiropas mūzikas festivālos, sieviešu a cappella grupa **Latvian Voices** kopā ar viesmākslinieci koplētāju Laimu

Jansoni koncertā *Rūtoji...* Rīgas Domā (28.V) apvieno klasisko ar tradicionālo tautas dziedāšanu, dažbrīd nebaidoties no mūsdienu pop un džeza mūzikas intonācijām, un piedevām **Lauras Jēkabsones Etnosas Mesas** pirmatskaņojums. (re)

T E Ā T R I S – LNT **Pētera Krilova** iestudētais *Rudens Pēterburgā* – Nobela prēmijas laureāta Kutzē (**John Maxwell Coetzee**) romāna *Pēterburgas meistars* (*The Master of Petersburg*) dramatisējums – par mākslinieka misiju un atbildību, *par ļoti konkrēto mākslas tēlu materializēšanos apkārt māksliniekam viņa personīgajā dzīvē un arī otrādi – no dzīves literatūrā, kas vienmēr uzliek mākslai ētikas mērauklu, par kuru Dostojevskis runāja līdz nāves stundai. Tāpēc dažas epizodes ir tik ambivalentas, tajās Dostojevskis konfrontējas ar Nečajevu, aiz viņa attiecībām ar meitenīti Matrjonu un viņas māti Annu patiesībā stāv „Velnu”, „Karamazovu”, „Nozieguma un soda” u.c. personāži – tā Krilovs.* ●●● Kā *Dienas* korespondentam **Egīlam Zīrnim** žurnālā *Sestdiena* (24.V) vēsta režisors **Alvis Hermanis**, jauniestudētajā politiskajā teātrī *Tautas ienaidnieks* (kur **Henriks Ibsens** izvirza tēzi sabiedrības diskutēšanai, nevis lai rādītu izklaidējošas parodijas par politiķiem) viņš lielā mērā pauž arī savus tiešākus politiskus uzskatus. Daži no tiem: neatdot Rīgu neizglītotā vairākuma jeb lumpeņu varai; neatļaut demokrātiskajam vairākumam pieņemt lēmumus, kas ir vērsti pret paša vairākuma interesēm; atdot galvaspilsētu vīriešiem pelēkos uzvalkos, kas draudzējas vairāk ar Krievijas nekā Latvijas valdību ir satriecoši un prātam neapverami; pēdējos četrus gadus Rīgā īpaši neijutos kā Latvijā – bijušo komjaunatnes darbinieku saprašana par to, kādai jābūt Vecrīgai, ir mums to atņēmusi, „tūristi” viņu valodā nozīmē tūristus no Krievijas, jo Ušakovs jau nebrauks uz Cīrihi vai Vīni skatīties, kādi ir pilsētas attīstības standarti, viņš uz Maskavu brauc. Baigi sāpīgi. Tā čehi 90. gados pazaudēja Prāgu, tikai viņi to izpušķoja par prieku ne krievu, bet amerikāņu tūristiem. Vecās Prāgas dvēsele tika upurēta tūristiem; ja kundzes par tramvaja biļeti ir gatavas balsot par

No izrādes *Rudens Pēterburgā*

Foto: Gumārs Janatiss

cilvēkiem, kuri ir pret mūsu valsts pamatiem, tas man ir šoks; un biju pilnīgi uz pakajas, kad uzzināju, ka *Rīgas Laika* metiens esot 1 500 eksemplāru, no kuriem turklāt visi netiek pārdoti! (re)

T Ē L O T Ā J M Ā K S L A – Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejā **Valda Celma** 70 gadu jubilejai veltīta personalizstāde „Pieskārieni – unikālais dizains, kinētika, fotomontāžas, plakāts”. Kopš 20. gs. 70. gadu vidus Celms ir viens no vadošajiem latviešu dizaina un kinētiskās mākslas teorētiķiem un praktiķiem. Par to liecina mākslinieka aktīva iesaistīšanās pilsētvides un interjera projektu izstrādāšanā un īstenošanā, eksperimenti ar krāsu, formu un kustību, kas viņam dod iespēju pārvērtēt telpas jēdziena izpratni, apzināt mākslas un vides attiecības. Viņa daiļradē dizains, neraugoties uz visu padomju politiskās sistēmas smagnējību, daudzu līmeņu cenzūru un aizliegumiem, kļūst par vienu no tām radošās darbības jomām, kurā tiek radīti arī izteikti abstrakti trīsdimensionāli mākslas darbi. ●●● Par godu mākslinieku Sutas un Beļčovas meitas, baletdejojājas, mākslas vēsturnieces un žurnālistes **Tatjanas Sutas** 90 gadskārtai **Romana Sutas** un **Aleksandra Beļčovas** muzejā (Elizabetes ielā 57a, dz. 26, Rīgā) sarīkota izstāde *Skatuve. Mūzika. Deja*. ●●● Noslēdzoties „Purviša balvas 2013” izstādei LNMM izstāžu zālē „Arsenālš” (to apmeklējuši vairāk nekā 7500 cilvēku), noskaidrojies, ka mākslas mīļotāji 1. vietu astoņu balvas finālistu konkurencē piešķirtu **Harijam Brantam** par personalizstādi „Portreti”. Šādu izvēli pauduši 446 jeb 37% Purviša balvas izstādes apmeklētāju un 483 jeb 39,2% balsotāju portālā *delfi.lv*. ●●● Tukuma Mākslas muzejā izstāžu sērijas „Duets” pēdējā izstādē blakus **Magones Šarkovskas** darbiem eksponētas arī **Laimoņa Mieriņa** gleznas. ●●● Pasaulslavenais **Marks Rotko (Mark Rothko)** ceļo mājup (24. IV) uz dzimto Daugavpili 6 mākslas oriģināldarbu formā Rotko Centrā 19. gs. Artilērijas arsenālā ēkā pilsētas cietokšņa mūros. Gleznas, kam jāatspoguļo dažādus mākslinieka daiļrades aspektus – no reālistiskajiem cauri sirreālistiskajiem uz abstrakti ekspresionistiskajiem, – par brīvu beztermiņa nomā deponejuši Rotko bērni **Kristofers Rotko** un **Keita Rotko Prizela**. Pēc ierašanās Oregonā pag. gs. sākumā Daugavpils Rotkoviči mainījuši uzvārdu uz **Roth**, vienīgi **Markuss (Marks)**, gribēdams būt atšķirīgs, kļuvis par **Rothko** un devies uz Ņujorku. Turpat vienlaikus

apskatāmi arī brita **Grifina (Peter Griffin)** grafikas darbi, **Solomina Geršova** (Krievija) gleznas, **Pētera Martinsona** 200 keramikas darbi un zīmējumi, ko viņš uzdāvinājis pilsētai, kurā dzimis, un Latgales mākslinieku veikums. ●●● Kārtējās **Mākslas dienas** šogad rīko katra pilsēta atsevišķi, piem., Jelgavas Mākslinieku b-ba skatītāju vērtējumam nodod **Pavasara izstādi**, bet 18.V notiek akcija „Mākslinieki kā bērni, bērni kā mākslinieki”. Savukārt Dobelē ar **Ulda Zutera** gleznu izstādi ver vaļā vietējā novadpētniecības muzeja izstādes, bet **Edvīns Kalnenieks** viesojas Rīgā, galerijā „Daugava”. ●●● **Barbaras Ābeles** objekts „BARKods” (2011) saņēmis īpašo starptautiskās žūrijas atzinības balvu par radošiem sasniegumiem 14. Lodzas Starptautiskajā tekstilmākslas triennālē Polijā (2013.6.V-3.XI). ●●● ES mājā (Rīgā, Aspazijas bulvāri 28) cikla „Eiropas gadalaiki: pavasaris, vasara” ietvaros notiek (8.V) pārrunas „Karš Eiropā un tā mantojums. Latviešu trimdas māksla un literatūra”. LNMM mākslas zinātniece **Dace Lamberga** stāsta par trimdas mākslas sākumu Vācijā un Zviedrijā un muzeja kolekcijas veidošanu, stāstījumu ilustrējot ar vizuālajiem materiāliem. Par trimdas mākslas un literatūras nozīmi politisko procesu veicināšanā, Latvijai atgūstot neatkarīgas Eiropas valsts statusu, runā žurnālists un publicists **Pauls Raudseps**, piedalās arī literatūras zinātnieks, LOM b-bas valdes pr-dis **Dr. Valters Nollendorfs**. ●●● „Arsenālā” ver vaļā (9.V) izstādi *Latviešu māksla trimdā*, laižot klajā arī tās kuratores **Daces Lambergas** sagatavoto 280 lpp. biezo katalogu (apgāds „Neputns”). Ekspozīciju veido darbi no LNMM kolekcijas, no topošā diasporas mākslas muzeja krājumiem Cēsis, no Mūksalas mākslas galerijas un atsevišķām privātkolekcijām. Izstādē pārsvarā skatāma glezniecība. Ir arī grafika, tēlniecība un fotogrāfija. No 116 izstādes dalībniekiem ASV pārstāv 67 autori, no Austrālijas – 15 mākslinieki, no Kanādas – 14, no Zviedrijas – 9, no Anglijas – 6, no Dienvidamerikas – 2, bet no Vācijas un Austrijas tikai pa vienam. 9. jūlijā notiek plašai šai izstādei veltīta konference. ●●● Eiropas Muzeju gada balvas pasniegšanas ceremonijā Gallu-romiešu muzejā Tongerenē (Beļģija) Mākslas muzejs „Rīgas Birža” saņem (18.V) žūrijas īpašo balvu. „Rīgas Birža” ievietota astoņu veiksmīgāko vidū pēdējo divu gadu laikā jaunatklāto muzeju kategorijā. Tā tikusi augsti novērtēta par mīļiedarbību starp izcilas kvalitātes rekonstrukciju un apbrīnojamo atmosfēru, kas tiek nodrošināta muzeja apmeklētājiem, īpaši uzsverot, ka sabiedrībai tagad ir pieejama neatkarīgamā celtne, kuru iepriekš lietoja vien finansu elites pārstāvji. ●●● **Rundāles pils** muzejā starptautiskā zinātniskā konferencē „Pompeju pēdējā diena” tika risināti kultūras mantojuma saglabāšanas un aizsardzības jautājumi, apzināti I Pasaules kara postījumu izraisītie neatgriezeniskie zudumi. ●●● 7. starptautiskajā smilšu skulptūru festivālā 2. vietu izcina tēlniece **Inese Valtere** ar smilšu skulptūru „Zelta drudzis”. Festivālā pirmo reizi tiek darinātas arī trīs šamota skulptūras. To autori ir pasaulslavenais keramiķis **Pēteris Martinsons** un jelgavnieki **Ilze Emse-Grīnberga** un **Aleksandrs un Māriete Djačenko**. ●●● Galerijā „Daugava” vienmēr no burzmas ārpusē esošās **Daces Lielās** personalizstāde *Ārpusē* – stipra, spēcīga glezniecība, kas brīžiem apbur ar profesionālo varēšanu un ar to mistisko, neizdibināmo, ko sauc par talantu. ●●●

Inta Ruka

Laikmetīgās mākslas centra sarīkotajā (25.V) *Ekspedīcijā Vecmilgrāvī* skatāmas vairākas izstādes – **Ievas Saulītes Logos**, kur mākslas darbu izejmateriāls ir iesaiņojumu fragmenti, **Viktorijas Ekstas No punkta A līdz punktam B** – cilvēku portreti fotogrāfijās, **Ingrīdas Pičukānes** video *Vecmilgrāvja leģendas* – ar vietējo iedzīvotāju attēliem, nostāstiem, leģendām, arī pastaiga *Dombrovska Vecmilgrāvī* literatūrzinātnieka/ vēsturnieka, grāmatas *Augusts Dombrovskis. Mūžs un veikums* autora **Andreja Grāpja** pavadībā, filozofa **Jāņa Taurena** priekšlasījums „Arhitektūras utopija: poēzija un īstenība” u.c. (mb)

TRADĪCIJU VEICINĀŠANA – Polijas senajās prūšu zemēs – Ožkinē (Oszkynie), Punskas novadā norisinās (7.-9.VI) **Trešā Baltu krivule** – baltu tradicionālās garīgās kultūras kopienu gada sapulce (pirmā Lietuvas Kurtuvēnos, otrā – Trikatā). ●●● Sakarā ar Daugavpils novada Vaboles pagasta etnogrāfiskā **ansambļa „Vabaljs”**, saukta par latgalešu bitliem, jauna albuma *Pa celeņu* ieskandināšanu aprīļa sākumā un koncertu Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas Akadēmijas (LMT) kamerzālē, Annas Briškas vārdi par jaunāko ansambli visā Latvijā timekļa laikrakstā *Latvietis* (2.V): *Tā darbība balstās vietējās tradīcijās, prasmēs un zināšanās, ar mērķi nodot tās tālāk un aktualizēt to unikālo vērtību mūsdienu Latvijas kultūrtelpā. Etnogrāfiskā ansambļa specifika, salīdzinājumā ar folkloras kopu, ir tā, ka visi dalībnieki ir teicēji, pie tam repertuāru veido ne tikai dziesmas, bet arī citi folkloras žanri (pasakas, stāsti, teikas, ticējumi, anekdotes u.c.). Tāpat arī etnogrāfiska ansambļa dalībnieki ir no iepriekšējām paaudzēm pārmantojuši un saglabājuši tradicionālo amatu (aušana, adīšana u.c.), kulīnārās un dziedniecības prasmes.* ●●● RLB Lielajā zālē Klaipēdas Etnokultūras centra folkloras kopas **„Vorusnele”** un **„Alka”** (rež. **Dalia Kiseliūnaite**) uzved folkloras izrādi *Jau saulīte*, kas veidota uz dzejnieka un luterāņu mācītāja **Kristijona Donelaiša** poēmas *Gadalaiki* izvilkiem un ievīta bagātīgā Prūsijas Lietuvas tautas paražu, dziesmu, orāciju, deju, mūzikas un citu folkloras žanru audumā. Uz skatuves dinamiski griežas visu gadalaidu darbu, svētku kaleidoskops, kurā skan gan jautras, gan dramatiskas notis, izpaužas Prūsijas lietuvieša raksturs – čakls un lepns, sirsnīgs un viesmīlīgs, ar

protestantisku atturību un vaļsirdīgu lietuvieša dabas izjūtu. (re)

FILMA / FOTO – **Jāņa Norda** veidotā filma *Mammu, es tevi mīlu*, kas jau plūkusī starptautiskus laurus citos nozīmīgos kinofestivālos, piemēram, Berlīnes kinofestivāla sadaļā „GenerationKplus”, iegūstot „Grand Prix” balvu, Losandželosas filmu festivālā ieguvusi galveno žūrijas balvu. ●●● Ziņu aģentūra *aljazeera* ievietojusi savā vietnē (4.VII) zviedru fotogrāfes/filmu režisores (**Maud Nycander**) rakstu „The Photographer from Riga” par „Latvijas vadošo fotoportretisti” **Intu Ruku**, kuras darbi nav sveši arī mūsu lasītājiem – skat. *JG219(1999)*. Apskatāmi arī vairāk kā duci Rukas darbu (skat. 64. lpp.). ●●● ASV portālā *LiveLeak.com* latviešu kalēja **Jāņa Nīmaņa** (John Neeman) video, kur redzams kā ar tradicionālām metodēm tiek izgatavoti cirvji un arī augstākās kvalitātes kalti, naži u.c. priekšmeti (autors **Elvijs Viškers**), kļūst par sensāciju. ●●● *Zvejnieka dēla* (1939) veidotāja **Viļa Lapenieka** bēgļu nometņu laikā Rietumvācijā uzņemtā spēlfilma *Kāds, kura nav* (pirmizrāde 1950.2.V Augustdorfā) ar **Mildu Zīlavu**, **Kārli Lagzdiņu** un **Robertu Mucenieku** galvenajās lomās izrādīta (23.V) Kultūras akadēmijas Rīgas Kino muzejā sadarbībā ar Kanādas vēstniecību. (re)

SCRIPTA MANENT – Uz jautājumu, kāpēc vara tik ļoti baidījies no tolaik aizliegtā romāna *Bezmiegs*, LTV 100g kultūras moderatoram **Arno Jundzem** atbild autors, Literatūras mūža balvas laureāts **Alberts Bels**: *Es Nirnbergas procesa stenoģrammās atradu nacistu plānu, kā rīkoties okupētājās teritorijās. Tur skaidri teikts – izvest iedzīvotājus prom uz Ziemeļiem, bet šeit ievest kolonistus. Komunisti precīzi šo plānu realizēja! Viens pret vienu. To nebija iespējams pateikt tiešā tekstā. Tad būtu cietums uzreiz! Es pagriezu otrādi. Caur vācu okupāciju es parādīju šo okupāciju. Man liekas, plāna atsegums – tur tekstā bija ļoti precīzi pateikts, kā notiks kolonizēšana; toreiz šis plāns tika palaists darbībā. Viņi negribēja šo akcentu! Otrs moments bija Latvijas galvenā čekišta [Alfons Noviks, kas romānā parādās kā Jauniks – A.J.] vārda aizstāvēšana. Viņi negribēja sabojāt viņa vecumdienas, bet Dieviņš pierādīja, ka velti pūlējās. Tās tika sabojātas! Līdz ar to te summējās vairāki momenti. Uzbrukums būtībā bija vērst pret katru brīvdomību Latvijā. Un par padomju cenzūras izpausmēm: Okupācijas laikā cenzūra bija spēcīga un necaursitama. Bija noteikti, precīzi*

Gudenieku suitu ansambļa sievas

zināms, tikko pieskarsies ideoloģijai, kaut mazliet apstridēsi šo labklājības valsti, tad aiztaisīs ciet kādu teikumu vai pat visu darbu. Bija stingri noteikumi, kuras literārajā vidē zināja. Toreiz bija tādi redaktori gandrīz visos izdevumos un izdevniecībās, kuri mēģināja šo cenzūru apiet. Viņi gribēja panākt lielāku lasītāju skaitu saviem izdevumiem, zināja paņēmienus, mācīja tos rakstniekiem un bija ļoti solidāri ar tiem. Bija jau arī tur tirie gnidas, bet nepieņēsim viņus. Es gribu teikt, ka izveidojās pat tāda kā savvērestība pret cenzūru, kurā darbojās liels inteliģences bloks.

●●● **Visvairāk angļiski esmu tulkojusi Ziedoņa epifānijas no visiem 3 krājumiem, [tie] publicēti vairākos vadošajos amerikāņu literārajos žurnālos. Piem., elektroniskajos žurnālos „Circumference” un „Words Without Borders”, arī slavenajā „The Paris Review”, tā tulkotāja Bitīte Vinklere. No Pēmas par pienu un Taureņu uzbrukuma pārtulkotajiem tekstiem izveidota izlase grāmatai, kurai tiek meklēts izdevējs. Jura Kronberga atdzejojumā Zviedrijā iznākušas 3 Ziedoņa grāmatas: epifānijas *Andra sidor* (Citas puses, 1978), dzejoļi *Utan svaran, utan snō* (Bez gulbiem, bez sniega, 1981), dzejoļi un epifānijas *Grāns-linjer* (Robežlīnijas, 1986). Daži citāti no zviedru recenzijām: *Ziedoņa dzejas gleznas ir iedarbīgas. Piem., pāri miežu laukam nāk vakars kā kapara zvans, tā viņš apraksta augstu. (...) Blakus Ziedonim mūsu laika zviedru dzejnieku darbi rādās visai vienkārši, skumīgi mazasinīgi, neērti tukši. Vai dzejniekam jābūt apspiestam, lai no spalvas tecētu zelts? (LA.lv 30.V).***

●●● Rietumungārijas U. Urālistikas katedras latviešu valodas lektore **Lāsma Ģibiete** cildina (LA.lv 14.V) rakstu krājumu *Lībieši. Vēsture, valoda un kultūra*, kura idejas autors un viens no sastādītājiem ir Starptautiskās lībiešu draugu b-bas Somijas nodaļas vadītājs un Igaunijas/Somijas kultūras sakaru b-bas *Tuglas-seura* vadītājs **Tapio Mekeleins**. Starptautiskajā lībiešu valodas un kultūras gadā (2011) tika izdots igauņiski. Igaunijas prezidenta **Ilvessa** vārdiem izsakoties, grāmata ir *daļa no Latvijas un latviešu stāsta. Daļa no Igaunijas un igauņu stāsta.* (re)

PILSONĪBAS, pareizāk sakot, JG daudz minētās dubultpilsonības lietā citēsīm vārdkopas no bij. trimdinieka, tagad 11. Saeimas deputāta **Valža Liepiņa** (RP) ziņojuma (2013.11.V): *Pēc aptuveni divu gadu tiešām smaga darba Pilsonības apakškomisijā un Juridiskā komisijā, ar 54 balsīm PAR un 27 PRET (visi SC deputāti), nevienam atturoties, bet trīs deputātiem nebalsojot, pieņēmām grozījumus Pilsonības likumā trešajā, galējā lasījumā. Likums nebija grozīts kopš 1998.10.XI! (...) Galvenās maiņas: iespējama savstarpēja (abpusēja) dubultā pilsonība LV pilsoņiem, no vienas puses, ar ES, NATO un EFTA dalībvalstu, Austrālijas, Jaunzēlandes un Brazīlijas pilsoņiem, no otras puses, kā arī ar tādas valsts pilsoņiem, ar kuru LR noslēgusi līgumu par dubultās pilsonības atzīšanu. Atjaunota pārtrauktā (1995.1.VII) iespēja trimdiniekiem un viņu pēcnācējiem reģistrēt savu Latvijas pilsonību, neatsakoties no trimdā gūtās citas valsts pilsonības. (...) Likums stājas spēkā š.g. 1.X. (...) Pēc galējā balsojuma bija tāda kā uzvaras sajūta tieši 9. maijā, Eiropas dienā, ko daži mūsu pilsoņi un nepilsoņi „svin” savā šovinistiskā veidā. (re)*

LATVIJA – AR SKATU SENDIENĀS – Arheologs, kultūrvēsturnieks, vēstures doktors **Juris Urtāns** savās *Apcerēs par Latvijas pilskalniem* konstatē, ka ik pēc 5 vai 7 gadiem no Latvijas ainavas kāds pilskalns pazūd: *Var šķist, ka 7 gadi ir daudz, bet, ja paskatās simts gadu atpakaļ, tad tie ir kādi 15 pilskalni, bet, ja 200 gadu, tad vēl vairāk. Un tad jā-sāk domāt, kāpēc esam nežēlīgi pret saviem pilskalniem?* prāto Juris Urtāns. Pilskalnu norakšana tikusi attaisnota ar visdažādākajiem ieganstiem. Jau-nākais un masu informācijas līdzekļos visvairāk aplūkotais gadījums attiecas uz nomaļo Babrauščinas pilskalnu, kuru grupa tumsonīgu apsleptās mantas karotāju (2003.X) nošķirēja ar buldozera palīdzību. Pilskalni ir noarti, mantraču izrakāti, norakti granti, ceļus taisnojot un elektrostacijas būvējot, abu pasaules karu karotāji tur izveidojuši ierakumus, padomju laikos uz Latvijas-Krievijas-Baltkrievijas robežsades uzbērts *Draudzības kurgāns*. Latgalē bijusi vispaviršākā attieksme – no 106 pilskalniem 7 iznīcināti 20. gs., visvairāk 60.-70. gados, kad tehnika dod iespēju to istenot *aši un „efektīvi”*. Mūsdienās apzināto pilskalnu skaits tuvojas 400 (skat. Viesturs Sprūde *LA.lv 28.V*). ●●● Lietuvas vārda tūkstošgades plašās svinības (2009) rosina tautas daiļamatū meistar Daumantu Kalniņu, *The Latgalian Treasures (Latgaļu dārgumi)* autoru, pievērsties senās Latgales 900-gades jubilejas jautājumam šogad (skat. timeklī „Seno latgaļu vārda 900-gade”, 2013.11.II). Kalniņš izpētījis, ka pirmo reizi Lietuvas vārds ticis pieminēts *Kvedlinburgas hronikā*, proti, mūks Bruno sācis sludināt Kristus mācību lietuviešiem, kuri *viņam iesītuši ar koku pa galvu un viņš atdevis dvēseli Dievam. Rimberta hronika* piemin kuršus, kuru zemē dāņi sirojuši jau 853. g. Senākais zināmais Livzemes nosaukums atrasts uz Trosas rūnu akmens, kas izkalts pēc m.ē. 1000. g. par godu sirojuma laikā līvu zemēs noslikušajam vikingam Barkvirvam. Sēļi savu 800. gadskārtu būtu varējuši svinēt 2008. gadā, kad Sēlpils nodedzināšana pieminēta *Indriķa hronikā*. Tas, ka iepriekšējo gs. hronisti viņus nav pieminējuši, norādot, ka apskatāmajā laika posmā ne sēļu rotas, ne arī viņu apbedīšanas tradīcijas jūtam neatšķirās no kaimiņos mitošās Lielās Jersikas tautas tradīcijām. Pečoru klostera mūka Nestora sastādītās hronikas *Pagājušo laiku stāsts* 1113. g. ierakstā divas reizes minēti zemgaļi, kurši, latgaļi un lībieši (*литва, зимигола, корсь, летгола, ливы – litva, zimigola, kors, letgola, livy*), bet otrajā reizē tie paši, tikai *letgola* vietā parādās *narova* jeb *narova*. Tas, lūk, dod pamatu latgaļu vārda svētkus svinēt 2013. g. Katrai tautai bijusi sava valoda. Narovas cilšu saistību vai pārtapšanu par senajiem latgaļiem plašāk apcerējusi Raisa Denisova rakstā „Austrumbaltu ciltis agrajā dzelzs laikmetā” žurnālā *Latvijas vēsture*. Latgaļu zemes nosaukums *Лотыгола* (Lotygoła) pirmo reizi minēts *Novgorodas hronikās* sakarā ar 13. gs. notikumiem. No Latgales nosaukuma cēlies arī vārds *Latvija*. *Leti* – tā mūs sauc lībieši un igauņi, no kuriem to pārņēma arī vācieši. Vēlāk latgaļi saukti par latvisiem (šajā vārdā mūs dēvē lietuvieši). Vēsturiski 13. gs. kara darbība ar vāciešiem visvairāk notika Kurzemē un Zemgalē, kur, pēc pēdējā zemgaļu cietokšņa Sidrabenes krišanas, simts tūkstošu zemgaļu aizgājuši uz Lietuvu, kur Mindaugs viņu vajātājus krustnešus apstādinājis. Kalniņš atsauca arī uz *Atskaņu hronikā* minēto karagājienu 1279. gadā ar Cēsu latgaļu zemessargu piedalīšanos zem sava karoga – sarkana ar baltu svītru vidū. (re)

LATVIJA – AR SKATU VIŅDIENĀS – 13 rakstnieki līdz 2016. g. apņēmušies uzrakstīt vēsturisku romānu sēriju *Mēs – Latvija. XX gadsimts* – tā vēsta idejas autore un iniciatore rakstniece Gundega Repše. Osvaldam Zebriņam (1905. g.), Paulam Bankovskim (1918. g.) un Guntim Berelim (1914. g. un 1915. g. pirmā puse) aptuvenā hronoloģiskā secībā sekošot Pēteris Pūritis (30. gadu vidus), Nora Ikstena (pag. gs. 60. un 70. gadi), Māris Bērziņš (1941. g. decembris), Dace Rukšāne (Hruščova laiks, 1953-1964), Inga Ābele (piespiedu kolektivizācija pēc II Pasaules kara), pati Repše (Baigais jeb 1. krievu gads), Andra Manfelde (70. gadi), Maira Asare (80. gadi), Laima Muktupāvela Kota (*perestroikas/pārbūves* gadi) un Arno Jundze (1999. g. nogale) (*Ir 31.1.* ●●● **Gudeniņu suitu ansambļa sievas**, saniknotas par eiropdeputāta **Alfrēda Rubika** (SC) Latvijas okupācijas noliedzšanu un 1949. g. deportāciju attaisnošanu (*daudz tika represēti pēc nopelniem, jo bija sadarbojušies ar fašistiem*), nolemj doties uz Briseli, lai rīkodu piketus. Gudeniņu etnogrāfiskā ansambļa vadītājas, TZO kavalieres **Lidijas Jansones** (kura pati tikusi deportēta kā maza meitene) mērķis ir uzsākt parakstu vākšanu, lai atsauktu LV naidīgo politiku – *cilvēks, kas atzīst Staļina represijas, nevar Latviju pārstāvēt Eiroparlamentā*. [Viņš] aizskar un pazemo represētos, dara to ļauni un ciniski. *Drūmajos ešelonos uz Sibīriju aizveda daudzu tautu pārstāvjus, tajā skaitā sirmgalvjus, sievietes un bērnus, bezcerīgi slimus un invalīdus. Tur bija gan lietuvieši, gan čigāni, gan krievi, gan citu tautu pārstāvji* (*kasjauns.lv 30.V*). ●●● Eiropas Parlamentā atklāta LOM un muzeja „Ebreji Latvijā” **Sandras Kalnietes** organizētā izstāde *The Latvian Tragedy–1941 / Latvijas traģēdija–1941*, kad brutālo PSRS okupāciju nomainīja ne mazāk noziedzīgā nacistiskās Vācijas okupācija. (re)

LATVIJAI VISAPKĀRT – IGAUNIJA prezidents **Tomass Hendriks Ilvess**, reaģējot uz mediju atklāto skandālu Reformu partijā (tās iekšējās vēlēšanās maijā notikusi balsojumu viltošana), vērsies (7.VI) pie visu parlamenta partiju vadītājiem ar norādījumu, ka šādas aktivitātes var novest pie demokrātijas norieta un vērtību iznīkuma, *pie ļēpiniskās „kurš kuru?” cīņas un visbeidzot vienkārši pie ļēpiniskas valsts*. ●●● **LIETUVAS** prezidente **Dalia Gribauskaite** (**Dalia Grybauskaitė**), ekon. zin. dr. (Maskavā, 1988), saņemot (18.V) Goda doktora grādu Džordžtaunas Universitātē (Georgetown U., Washington, DC), kur (1991) viņa papildinājās kā stipendiāte (*Pew Economic Freedom Fellows Program*), savā uzrunā U. beidzējiem: *Lietuvā sākās sovjetu impērijas sairšanas process. Mēs bijām pirmie, kas deklarēja neatkarību, un pirmie, kas pieredzēja cilvēku zaudējumus un ekonomisko blokādi. (...) Pēc krīzēm (1998, 2009) šodien Lietuva lepojas ar vienu no augstākajiem ekonomiskajiem pieaugumiem Eiropā. (...) Nākošreiz, kad savā Apple ierīcē rediģējat attēlus ar pikselmatoru (Pixelmator), atcerieties, ka šo sistēmu izveidoja lietuvieši, un, ja vēlaties visātrāko interneta savienojumu Eiropā, brauciet uz Lietuvu. Bet, ja redzat kādu, kas peldbaseinā atstāj aiz sevis Maiklu Felpsu (Michael Phelps), tā varētu būt mūsu brīnumbērns, padsmiģadīgā Olimpiskās zelta medaļas ieguvēja Rūta Meilutytė*. ●●● Lai gan Lietuva panāktais 23 neatkarības gados uzskatāms par veiksmes stāstu, ekonomiskā migrācija kļuvusi par politisku un īpaši nopietnu kultūras problēmu, kas jāpastādina, lai valstij būtu nākotne – tā Pasaules

Lietuvu prezidente **Dalia Gribauskaite** Džordžtaunas (Georgetown) Universitātē

lietuviešu ekonomikas forumā (3.VI) **Vilņā Cīcero Capital** vadītājs **Outss (James Oates)**: *Šis kultūras konteksts ir satraucošs, aizbraucēju skaitļi jau sniedzas simtos tūkstošu. Kādēļ tā notiek, kādēļ cilvēki balso ar kājām? Šai brīnīšķīgajai valstij nav nākotnes, ja cilvēki turpinās emigrēt, jāspēj pieņemt jaunas idejas, pieņemt jauno paaudzi*. ●●● **VĀCIJA** – Amerikāņu globālais valstiskais spiegošanas skandāls kļūst par Vācijas parlamenta vēlēšanu kampaņas jautājumu – īpaši pēc žurnāla *Der Spiegel* ziņas, ka ASV Nacionālā drošības pārvalde (NSA) esot kontrolējusi vāciešu e-pastus, viņu tērzēšanu internetā un telefonsarusus. *Tas var sasniegt vārīšanās punktu un kļūt par galveno kampaņas jautājumu*, atzīst **Berlīnes Brīvās U.** politikas zinātnes pasniedzējs **Haijo Funke**. ●●● **POLIJA** – Kapitālisms pašreizējā formā šo gadsimtu nepārdzīvos, šādu viedokli 6.VI Varšavā tikšanās laikā ar starptautisku žurnālistu grupu pauž bijušais Polijas prezidents, leģendārais poļu arod kustības „Solidaritāte” līderis **Lehs Valensa** – *kapitālisma sistēma jāreformē, lai tā spētu cīnīties ar mūsdienas izaicinājumiem (...) mēs atrodamies uz jaunas ēras sliekšņa. Esam pārdzīvojuši robežu, karu un revolūciju ēru, kas ir aizvērtas, šādu atvērtu intelektu, informācijas un globalizācijas laikmets*. ●●● **UKRAINAS** pilsētā Harkivā, un ne tikai, sakarā ar politiskās partijas „Tēvzeme” bij. līderes un premjerministres (2006-2010) **Jūlijas Timošeņko** (Юлія Тимошенко) brīvības atņemšanu (2011.11.X) uz 7 gadiem par it kā savu pilnvaru pārsniegšanu, noslēdzot neizdevīgu līgumu (2009) ar KF par dabasgāzes piegādi, neraugoties uz protestu aizliegumu, tūkstošiem demonstrantu turpina pieprasīt viņas atbrīvošanu. Cilvēktiesības tiesa Strasbūrā atzīst arestu par nelikumīgu un politiski motivētu, bet ES dalībvalstis sola neratificēt politiskās asociācijas un brīvās tirdzniecības līgumu ar Ukrainu, kamēr vien Timošeņko atradīsoties aiz restēm. ●●● Ap 300 Krimas tatāru (23.V) pieprasa KF ģenerālkonsula (Simferopolē) **Vladimira Andrejeva** atsaukšanu sakarā ar viņa **Krimas tatāru masveida deportāciju** Staļina laikā attaisnošanu, ko viņš paudis (un kas esot arī oficiālā Kremļa pozīcija), ieņemot nostāju pret represiju (1944.V) atainojošas vēsturiskas filmas izrādīšanu, jo tur *netiekot atklāta patiesība par tatāru sadarbību ar nacistiem*. Kā zināms, tā tatārus apspūdzēja arī Staļins, pavēlot viņus izvest uz Vidusāziju. Divās dienās deportēti ap 200 000 tatāru. Katorgu pārdzīvojušie vai viņu pēcteči atļauju atgriezties Ukrainai piederošajā Krimā saņem tikai pēc PSPS sabrukuma (1991). (re)

ASV UN KF SALĪDZINĀJUMS/PROGNOZE Aivara Ozoliņa intervijā (*ir.lv* 5.VI) Lennarta Meri konferencē, Tallinā, ar Eirāzijas etnisko jautājumu ekspertu, 90. gadu sākumā sauktu par *Baltijas valstu labāko draugu ASV valsts departamentā Goubli (Paul Gouble): KF nākamo 20 gadu laikā izirs, taču pašlaik ir drauds Baltijas valstīm un pasaulei tieši tāpēc, ka tā ir vāja* (..) Gaidāmā izjukšana būs neglīta, turklāt to veicinās ne tik daudz nekrievi Ziemeļkaukāzā, kam vairākums cilvēku pievērs lielāko vērību, bet gan drīzāk krievi Sibīrijā, Tālajos Austrumos, Ziemeļrietumos, kuri nav apmierināti, ka maksā nodokļus, bet preti no Maskavas saņem visai maz, (..) jo vairāk apdraudēti jūtas KF lideri, jo lielākas iespējas, ka [viņi] var iesaistīties kādās kompensējošās darbībās ārzemēs, piem., izspēlējami atbalstu līdzpilsoniem. (..) KF kļūst arvien vājāka. Tā ražo galvenoties izejvielas un riskē zaudēt lielu daļu ieņēmumu, jo šo izejvielu cenas kritas. (..) vienīgā cerība palikt pie varas ir radīt krīzes ārzemēs, kuras liktu celties naftas un gāzes cenām, un ar ārvalstu apdraudējumiem var aizbildināt represīvas varas lietošanu savās mājās. (..) Valstis, kuras piedzīvo norietu, cenšas pierādīt, ka tām arvien ir svars. ●●● Ne visi redz ASV lomas relatīvu samazināšanos, turpina Goubli, esam vairākas paaudzes dzīvojuši pāri saviem līdzekļiem, bet mums vairs nav arī tā resursu pārsvara, kas bija vēl tikai pirms 20 gadiem. Pēc kara, 1946. gadā, ASV ar saviem 6% no pasaules iedzīvotāju kopskaita piederēja 50% no pasaules IKP. Pašlaik tie ir vairs tikai 22%. Pēc vēl dažiem gadiem būs 10%. (..) Kad valstis zaudē ietekmi, īpaši spilgti izpaužas to nacionālās rakstura iezīmes. Amerikas kultūru raksturo vismaz trīs lietas. (1) Mēs ignorējam ģeogrāfiju. Nezinām, kur kas atrodas, (2) amerikāņi uzskata, ka vēsturei nav nozīmes (šādu mācību viņi arī cenšoties izplatīt): aizmirstiet pagātņi, fokusējieties uz nākotni, kā to darām mēs. (3) amerikāņi ir kulturāli predisponēti uzskatīt, ka visām problēmām ir risinājumi, bet, ja tādu nav, tie tiek pasludināti par dabisku realitāti. Afganistāna ir klasisks paraugs – mēs nezinām, ko tur darām. (..) 1944. g. Vinstons Čērčils teica: uz amerikāņiem vienmēr var paļauties, ka tie rīkosies pareizi, taču pēc tam, kad būs izmēģinājuši visu citu. 1944. g. mums bija tik daudz resursu, ka varējām izmēģināt visu citu un tad izdarīt pareizi. Tagad tā vairs nav. Mums jādara pareizi ar pirmo mēģinājumu. [Uz jautājumu, ko liecina fakts, ka rudenī plānotajās militārajās mācībās Steadfast Jazz piedalīsies 3000 franču karavīru, toties amerikāņu būs mazāk nekā igauņu?] – Tas liecina, ka mums vairs nav resursu, lai darītu visu, ko vēlētos. Vēl sliktāk – divas paaudzes dzīvojam par aizlienētu naudu, un tagad mums ir grūti iebilst dažām valstīm, jo tām pieder mūsu ārējais pārāds. ●●● Dr. Goubli iesaka katram baltietim izlasīt šīs 5 grāmatas: (1) Barbara Tuchman. *A Distant Mirror* – kā mijiedarbojas etniskie un reliģiskie konflikti un pārveido ne tikai tajos iesaistītos, bet arī pasauli. (2) Robert Kaplan. *The Revenge of Geography*

– svarīgi atzīt ģeogrāfijas nozīmi vēsturē, jo atrašanās vieta un piekraste turpina dominēt skatījumā uz Latviju no ārpusēs. (3) Czeslaw Milosz. *The Captive Mind* – visu laiku labākā grāmata par to, kā padomju pieredze grāva Rietumu cilvēku personību. (4) Winston Churchill. *The Aftermath* – visbīstamākais laiks nāk uzreiz pēc tam, kad cilvēki sāk uzskatīt, ka panākuši galīgo uzvaru. (5) Oswald Spengler. *The Decline of the West* – pirmavots noskaņām par Rietumu norietu. [JG no savas puses vēl pievienotu: Howard Zinn. *The People's History of the United States* – vispatiesākais, drukā pieejamais skats uz ASV vēsturi.] (re)

CITUR ĢEOPOLITISKAJĀ TELPĀ – ASV – Bijušais ASV Nacionālās drošības pārvaldes (*National Security Agency*) / Centrālās izlūkošanas pārvaldes (*Central Intelligence Agency*) datospeciālists/analītiķis Snoudens (**Edward Snowden**), Vašingtonas amatpersonu bieži vien visai histēriski cita vidū saukts gan par kriminālnoziedznieku un spiegu, gan par savas valsts nodevēju, drīzāk raksturojams kā pašaieliedzīgs (viņa atalgojums bijis ap \$200 000 gadā), ar spēcīgām atbildības jūtām apveltīts globāla mēroga cilvēktiesību cīnītājs (*human rights fighter*). Viņa „noziedzums” – britu laikraksta *The Guardian* informēšana (6.VI un pēcāk) par agrāk nekad nepieredzētu ASV valstisku (specdienestu/korporatokrātu) elektronisku spiegošanu, par veselu virkni datu iegūšanas programmu – gan personu, e-pastu, interneta sarunu un masveida telefonsarunu izsekošanai, gan arī videomateriālu un fotogrāfiju analīzei, minot tikai dažas no tām. Savas valsts pilsoņu izspiegošanai pievienojas slepena, patvaļīga iefiltrēšanās globālajā tīmeklī – ielašanās *gandrīz katras pasaules valsts sistēmā*, arī ASV tuvāko sabiedroto valstu, kā uzsver Snoudens, *valstu, ar kurām mēs neesam kara stāvoklī, (..) es nevēlos dzīvot tādā sabiedrībā, kur viss, ko es saku un daru, tiek ierakstīts*. Šāda mēroga valstisku izspiegošanu/kontroli nespēja priekšā stādīties pat izcilie antiutopisko romānu 1984 (**George Orwell**), *The Brave New World* (**Aldous Huxley**), *Mēs* (**Zamjatsins**) autori. Snoudena nopludinātie materiāli

Kubas Damas de blanco

izsauc plašu rezonansi par cilvēktiesību aizskaršanu ES dalībvalstīs, piem., Vācijas mediji nevarēs vilkt paralēles ar pieredzi Hitlera un arī Maskavas varas laikā Austrumvācijā. *Mēs vēlamies dzīvot ne tikai drošībā, bet arī brīvībā* – deklarē kanclere **Angela Merkele**, bet Vācijas tieslietu ministrei (**Sabine Leutheuser-Scharrenberger**) tas sauc atmiņā Aukstā kara gadus – tikai šoreiz starp ASV un pārējo pasauli. Vācu valsts prokuratūra (**Staatsanwaltschaft**) uzsākusi (27.VI) kriminālizmeklēšanu, lai noskaidrotu, vai amerikāņu izspiedze vērsusies arī pret Vācijas valsts darbiniekiem. Kamēr Eizenhauers (Dwight Eisenhower) savas prezidentūras (1953-1961) noslēgumā par vislielāko (joprojām esošo) draudu ASV pilsoņu brīvībai uzskatīja „militāri industriālo kompleksu” (**Military Industrial Complex**), no patstāvīgi domājošiem ļaudīm nu atskan brīdinājumi pret visu pasauli apdraudošo Vašingtonas „nacionālās drošības / pretteroristu industriālo kompleksu” (**National Security / Anti Terrorist Industrial Complex**), faktiski pret nepieredzētu globālu hegemoniju, kam nav nekāda sakara ar cīņu pret teroristiem. *Maz ticams, ka Savienotajās Valstīs varu rēķināties ar tiesībām uz taisnīgu tiesu un cilvēktiesību ievērošanu* – tā Snoudens sakarā ar agresīvajiem draudiem savā dzimtenē (**The Guardian, Der Spiegel, The Washington Post, Süddeutsche Zeitung**). ●●● **PALESTĪNA** – Ziemeļvalstu ārlietu ministru sanāsmē Stokholmā (4.V) **Villy Søvndal** (Dānija) un **Erkki Tuomioja** (Somija) paziņo, ka viņu valstis piešķir Palestīnas diplomātiskajām misijām vēstniecību statusu, sekojot analogam Zviedrijas parlamenta lēmumam š.g. martā. ●●● **KUBAS** disidentiskajām **Lēdijām Baltā (Damas de Blanco)**, dib. 2003) 8 gadus pēc ES Saharova balvas piešķiršanas (2005) par darbošanos cilvēktiesību un demokrātijas labā, konkrēti, pieprasot 75 opozicionāru atbrīvošanu, tikai šogad Havana dod atļauju doties uz Briseli tās saņemšanai (AP 24.IV). ●●● **IZRAĒLA** – ES pieņemtās (28.VI) vadlīnijas no 2014. g. liedz tās 28 dalībvalstīm finansēt projektus kolonistu apmetnēs Izraēlas okupētajās teritorijās un Austrumjeruzalemē – tas attieksies uz visām ES dotācijām, balvām un finansējumu etc. aiz 1967. g. „zaļās līnijas”. *Tās ir kvalitatīvas pārmaiņas, kam būs pozitīva ietekme uz miera perspektīvām* – tā prominentā palestīniešu politiķe **Hanana Ašravi**. *Ja Izraēlas valdība gribēs parakstīt vienošanos ar kādu no ES dalībvalstīm, tai rakstiski būs jāatzīst, ka Rietumkrasta kolonistu apmetnes nav daļa no Izraēlas*. ●●● Vairākums (52%) pasaules iedzīvotāju noskaņoti nelabvēlīgi pret Izraēlu (tās ārpolitiku, apataidu, nelegālo apmetņu politiku etc.), vadoties pēc **Globe Scan/PIPA** (10.V, raidstacijas BBC paspārņē) aptaujas. Viskritiskākie ES ir Apvienotās Karalistes (UK) un Spānijas iedzīvotāji (70%), seko Vācija (67%), Francija (63%), Austrālija (64%), Kanāda (57%). Vienīgi ASV vairāk nekā 50% izteikušies labvēlīgi par savu „tuvāko sabiedroto”. No visnegatīvāk novērtētajām valstīm Izraēla ieņem 4. vietu – pēc Irānas, Pakistānas un Ziemeļkorejas.(re)

Ē R M Ī G A S B Ū Š A N A S – Franka Gordona sleja par **viltus sociāldemokrātiem** Rīgā: „Saskaņas centrs” (SC) kļuvis par vienu no jaunās sociāldemokrātu un „kreiso centru” (?) apvienības dibinātājiem, *Vesti segodņa* lasītājiem priecīgi paziņo **Irina Osinska**. Te prasās skaidrojums: izmantojot daudz ārzemju viesu klātbūtni Vācijas Sociāldemokrātiskās partijas (SPD) 150 gadu jubilejas svinībās Leipcīgā, šī plašā saietā dalībnieki nolēma atsvaidzināt

Zīm. Gatis Buravcovs. Diena

Apvienības „Saskaņas centrs” (SC) Saeimas frakcijas priekšsēdētājs **Jānis Urbanovičs** 06.III ieradies oficiālā vizītē Minskā, lai parakstītu vienošanos par sadarbību ar Baltkrievijas oficiālo politisko partiju „Belaia Rus”.

demokrātiskā sociālisma ideju pievilcību, līdzās apšūbējušajai Sociālistiskajai internacionālei (SI), kas savā klēpi bija uzņēmusi arī visai totalitāras partijas (piem., Ortegas partiju Nikaragvā), izveidojot jaunu starptautisku apvienību – „Progresīvo aliansi”. Tajā pārstāvētas partijas no 70 valstīm. Iniciatori bija Vācijas, Francijas, Zviedrijas un Lielbritānijas sociāldemokrātisko partiju līderi. Šajā jaunajā *progresīvo spēku saimē* formāli iekļauts nevis SC, bet gan tā kodols – t. s. sociāldemokrātiskā partija „Saskaņa”, taču organizatoriski SC sastāv arī Rubika (viltus) sociālistiskā partija, kura piedalās katrā komunistisko un marksistiski ļeņinisko partiju starptautiskā kongresā. SC ar abām tā sastāvdaļām nav vis sociāldemokrātisks šī jēdziena klasiskajā nozīmē, bet ir spēks, kas lūko pārstāvēt Latvijas krievvalodīgo kopienas šauri etniskās intereses. SC vadībā **Jānis Urbanovičs** faktiski ir tāda latviska izkārtne, kamēr **Nils Ušakovs** iemieso šīs apvienības etnocentrisكو būtību. Tas, kas palicis pāri no 1904. gadā dibinātās sirmās LSDSP, ir skumjas atliekas. Tur diemžēl nav neviena, kas spētu atdzīvināt to rainisko garu, kura paudējs bija nelaiķis **Vilnis Zaļkalns**. Zīmīgi, ka SDP „Saskaņa” starptautiskā sekretāre ir **Elizabete Krivcova**, kura aktīvi rīkojās agresīvā „Nepilsoņu kongresa” vadībā. Ja meklēsim vēsturiskas analogijas, tad Latvijas Saeimā pārstāvētais SC darbojas nevis izcilā Vācijas sociāldemokrātijas līdera **Branta (Willy Brandt)** garā, bet drīzāk jau atdarina **Henleina (Konrad Henlein)** taktiku, kurš, vadīdams Sudetu novada vāciešu partiju, pag. gs. 30. gados kūdīja šo minoritāti, aicinot to graut demokrātiskās Čehoslovākijas pamatus, kas atviegloja Hitleram šī novada pievienošanu Lielvācijai. Šis salīdzinājums ir, protams, vienkāršots, citi teiks – vulgarizēts. Bet SC taktika tomēr ir stipri līdzīga (LA.lv 30.V). (fg)

Materiālus sagatavoja Vita Gaiķe (vg), Māris Brancis (mb), Franks Gordons (fg), Rolfs Ekmanis (re)

Sakarā ar Laimoņa Pura vēstulē (JG273) minēto dramaturgu Gunāru Priedi, Rakstnieku Savienības valdes 1. sekretāru (1974-1984), interesi var izraisīt Jāņa Liepiņa rindkopa JG178 (1990) attiecībā uz RS 10. kongresu: *Nākot Priedes vietā Jānim Peteram, Ēvaldu Strodu aizstājot ar Gunti Valujevu, visas negatīvās parādības īpaši manifestējās, ievērojot abu jauno vadītāju izteikti kundzisko dabu, autoritāro izricības veidu un pašradītu mītu par savu spēju neierobežotību itin visās izteiksmēs. Turklāt, pārstāvot rakstnieku organizāciju ārpusē, daudzi personiski spriedumi tiek sacīti gluži kā savienības kopsapulces lēmumi, un ārzemju preses atferētais G. Valujeva vēstījums (pirms drusciņ vairāk nekā gada!), ka nevar būt runas par kādu tur neatkarīgu Latviju, pasaulē pārskanēja kā latviešu rakstnieku 50 gadus nicinātas pašcieņas nožēlojams trūkums.*

Juris Žagariņš, Springfieldā (Springfield, Massachusetts)

Pēc 10-skālu sistēmas vērtējot JG273, varētu likt atzīmi: 10 ar + gan par daudzpusīgo, bagāto saturu, gan par iespaidīgo, gaumīgo fotogrāfiju un reprodukciju atlasī. Ar lielu interesi izlasīju Indras Ekmanes recenziju "Baltijas kopīgā identitāte", Rolfa Ekmaņa turpinājumu par *Radio Brīvība* vēsturi un personībām, kā arī Maksima Strunskas pētījumu par Edvarta Virzas dzeju latviešu mūzikā, un vēl arī „Vai Strēlerte atgriežas Latvijā?“, bagātīgo nodaļu "Dažos vārdos". Brīnos, kā to visu var izzināt, atrast un aprakstīt. Rodas lepnoms par talantiem bagāto mūsu tautu. Cepuri nost arī Laimonim Puram, kurš nebaidās teikt patiesību par Peteru un Paulu rubrikā: "No lasītāju vēstulēm". Šī JG ir kā dārgumu lādīte. Ko lasīt, ko pētīt pietiks vēl un vēl.

Zigurds Elsbergs, Rīgā

Godājamais rakstu lietu pārvaldniek! Ļoti pateicos. Cepuri nost Imanta Ziedoņa pārpublicējumiem viņa piemiņai JG273. Tikai žēl, ka ir par vēlu piedāvāt/piemērot viņa samākslotajām šķipsnām 1. lpp. kaut ko līdzīgu Čaka platmalei, vai varbūt mēģināt kaut kā aplāt/paslēpt Ziedoņa samākslotās, pārspīlētās, bezgaumīgās, gandrīz bezjēdzīgās atskaņas, sākot jau ar 2. lpp. *Gaujas lejam - kurmju ejām - jaunām sejām - Raiņa dzejām*. Paliek žēl vai rodas kauns, par latviešu tautas pārmērīgo identificēšanos ar šo aizgājušo/noziedējušo otrās vai trešās šķiras dzejotāju, lielo plāpu. Varbūt būtu bijis labāk tiešām ievērot lielo „klusumu"/tukšumu pašam sevi un nerakstīt, kad „Upē nakti piles kliež", pašam atzīstoties, ka: *Tas nekas, ak, tas tik tā, tas tik tādā klusumā, Tāpēc jau, ka nevar zināt, kāpēc* (4). Šķiet, ka katra pirmklasīga dzejnieka uzdevums būtu iepazīties vispirms ar sevi pašu, lai tad varētu sniegt arī mums/nabaga lasītājiem kādas zināšanas par cilvēka dabu. Rainis, to labi saprazdams, dzejodams par bagātīgās „dvēseles" pašapziņas trūkumu, solījās, ka tā *zinās vēl i nezināmo*. Diemžēl latviešu literatūrā vēl nav parādījies tāds dziļumpsihologs, kāds bija Freids, vai tāds mākslinieciskās psihoanalīzes sniegums, kādu paveica Prusts, vai tik jaunradošs dzejnieks, kāds Anglijā vēl slēpjas gluži nepazīts zem/iz Stratfordas aktiera izbazuņētā vārda un uzpufētā ģimja.

Paulis Birznieks, Vašingtonā

Rīts kļuva vēl gaišāks, kad pastniece atveda JG273. Pavasaris Zaubes pagastā ir neparasti dānsns.

Laimonis Purs, Zaubes pagasta „Bīķerniekos"

JG veidotājus un lasītājus varētu interesēt ziņa, ka Vašingtonas Universitātes (University of Washington, Seattle, WA) Baltijas Studiju programmas (Baltic Studies Program) kursa „Latvian Literature and Culture" ietvaros š.g. pavasara ceturkšņa noslēgumā „kā bonusu" lasījām un pārrunājām levas Dāboliņas „Cilīti", Bruno Javoīša „Karoga stāstu" (abi JG272), Ligitas Levinskas pētījumu par Jāņa Kļūdēja romānu *Cilvēka bērns* un Sanda Laimes – par raganu tradīciju Latvijā (abi pēdējie JG273).

Studente, Seatlā

JG273 sākumdaļas dzejoļu kopa, manuprāt, ir skaidrākās atvadas no Skaidrītes Kaldupes un Imanta Ziedoņa. Bagātīga, kā parasti, informācijas, pētījumu, atsauksmju daļa. Paldies!

Imants Auziņš, Rīgā

JG273 lasīju Bruno Javoīša dzīves stāstu. Septiņi gadi Mordovijā! Jā, velnišķīgs laiks toreiz bija Dzimentē. Šogad, braucot uz Dzejnieka Virzas mājām, uzdāvināšu viņiem žurnālu, lai jaunā paaudze, stāvot un redzot sarkanbaltsarkano, zinātu, ka tas kādreiz nebija pats par sevi saprotams.

Maksims Strunskis, Berlinē/Rīgā

LTV *De Facto* 2012.9.VI raidījums par pilsonības likuma maiņām, aktīvu Latvijas valsts pavalstniecību atņemšanu, tiesvedībām un dubultpilsonību. Pirms dažām dienām mani intervēja LTV *De Facto* žurnāliste Inga Šņore. LTV manu ģimeni un mani arī 1. oktobrī pavadīs uz PMLP, tur, kur 2005. gadā šī pavalstniecības un dubultpilsonības lieta sākās – tur mēs atgriezīsimies 8 gadus vēlāk – ir sasniegta pilsonības likuma maiņa...

Baiba Lapiņa Strunskā, Vācijā

Par Gugenheima mūzeju... (JG273)
Kam latviešiem tāds Gugenheims,
kad katru dienu pretī panāk pats
Tretjakovs,
un ar laipnu smaidu kuplā bārdā.
Saulīte lec austrumos,
Bet noveļas tā rietumos.
No tā būs, bērni, mācīties,
Uz kuriem mums raudzīties!

Ainārs Zelčs, Alūksnē

P.S. To gan nebiju domājis, ka kremlīni dabūs tik daudz balsu kaut stipri pārkrievotā, tomēr joprojām latviskā Rīgā. Esmu drusku sašļucis par šim un arī citām lietām; tomēr tā gaŗgabalniekam ir tikai elpas atvilkšana, iekāms turpināt skrējienu...
½ priekā!

Ainārs

Ziedoņa dzejoli par okupācijas sātanisku izpaušanos Jūs esat tik iespaidīgi pasnieguši, ka esat pelnījuši 2013. gada preses godarakstu zelta ietvarā.

Jānis Liepiņš, Rīgā

POSTPADOMISMS

Nosūtīju *Latvijas Avīzei* vēstuli (2013.III), kurā paironizēju par Andas Buševicas recenzijas virsrakstu („Kultūrzīmes” 2013.19.-25.III), kas ņemts no dramaturga Gunāra Priedes ieraksta dienasgrāmatā (1950.22.VI): *Korejā karš. Ak! Aizbraukt tur – un krist*. Bez satura tuvāka skaidrojuma šāds virsraksts atgādina kuriozo viena komata dēļ diametrāli pretēji saprotamo teikumu: *Nošaut nedrīkst atbrīvot*. Vai Priede gribēja „krist” par Ziemeļkoreju, kurā tagad tāsa kodolieročus un tauta dzīvo pusbadā, vai „krist” par Dienvidkoreju, kas kļuvusi demokrātiska valsts ar apskaužamu ekonomisko varenību? Kāpēc slēpt dramaturga nostāju?

Taču gauži satriecošs ir Buševicas apgalvojums, ka Priedes luga *Smaržo sēnes* ir *vienīgā cenzūras aizliegtā luga latviešu literatūrā*. Vēstulē redakcijai biju pievienojis dokumentālu pielikumu, kas apgāž analfabētisko faktu. Diemžēl atbildi nesaņemu ne no laikraksta, ne personīgā vēstulē, tātad glupība par „vienīgo” turpināsies.

Ja Anda Buševica būtu izlasījusi vismaz paša Priedes rakstīto, tad zinātu: *Bija arī lugas, kas līdz skatuvei neaizkļuva un pazuda bez pēdām. No tādām atceros Miervalda Birzes „Kādā nomalajā stacijā”* (Gunārs Priede. *LZA Vēstis*. 2000, 54. sēj., 1./2. (606./607.) nr.: 74-81).

Vēsturniece Daina Bleiere brīdina, ka *mēs pārāk maz domājam par padomju perioda būtību* (*Latvijas Avīze* 2013.8.V). Diemžēl mēs pārāk maz arī zinām, jo informācijas avoti – padomju publikācijas. Bet kas ir saglabāts iestāžu arhīvos un kas pazudis uz laiku laikiem? Padomju režīma vadošie centās noklusēt varai nevēlamo, iznīcināt katru tai nepatīkamu pierādījumu. Kultūras jomā to it īpaši naski darīja LPSR nopelniem bagātais kultūras darbinieks Ilmārs Iverts. Iecelts par TV un Latvijas radio priekšnieku (1972-76), viņš pamatīgi „izvētīja” šajās raidiēstādēs uzkrātos materiālus, lika iztīrīt komunistiskai ideoloģijai nepieņemīgo. Tādējādi vēsturiskā skatījumā izsisti lieli robi, atstāts tukšums, mantojumā saņemta sakropļota informācija. Marksisms un ļeņinisms atgāja pagātnē, toties saplaucis postpadomisms. Tas bijušo reizumis tik jūsmīgi apjūsmo, ka pat klibošanu dēvē par leģendāru skrējieni, disidentismu sameklē vodikas patēriņa apjomos.

Nezinu, kā LPSR kultūras ministrijā uzdarbojušies „tīrītāji”, pazudīnot autoru iesniegtos manuskriptus. Taču gadu gaitā ir atrodamas publikācijas par autoriem un viņu pagaisušām lugām, diemžēl atgūtās neatkarības divdesmitgadē humanitārā izglītība par latviešu literatūru reizumis noslīd nezināšanā. Ir taču jābūt līgumiem starp autoru un ministriju, arī

man tāds bija, ko parakstīja teātra daļas toreizējā vadītāja Lilija Dzene. Viņas izcilība teātra zinātniecībā Dzeni nepaglāba no amata zaudēšanas, Nacionālā (Drāmas) teātra iestudētā *Redzēt jūru* (teātrī 1968) un Gunāra Priedes *Smaržo sēnes* (1967) manuskripta kopiju izplatīšana bija nepiedodama idejiskā apgrēcība. Par teātru jauno priekšnieku iecēla VDK uzticības personu Jevgeniju Vanagu, to pašu, kuru 1965. g. septembrī, kā kaut cik pieklājīgi runājošu angļiski, komandēja kopā ar dzejnieku Ojāru Vācieti uz Angliju tikties ar trimdas latviešu rakstnieku Gunti Zariņu, un nākamā dienā Zariņš izdarīja pašnāvību, atvadu vēstulē atzīstot: *Es vairs nevaru atgriezties no tā slidenā ceļa, uz kura esmu uzkāpis*. Izpildot Lilijas Dzenes parakstīto līgumu, iesniedzu Vanagam globālu divdaļīgu komēdiju parādību totālā skatījumā *Izdrukums vai – kā spēlēt teātri?* Izlasījis, jaunais priekšnieks neganti apskaitās un, apliecinot savas dusmas ar finansiālu rīcību, atskaitīja par komēdiju saņemto avansu no *Lāčplēša* dramatisējuma Leļļu teātrim. Vai manuskripta abus eksemplārus iznīcināja? Šaubos. Tie palika kā pierādījums manai politikajai nekaunībai uzrakstīt lugu, kurā no kaut kāda robežnama Āzijā atgriezies režisors vēlas pieredzēto improvizēt uz padomju skatuves. Ko režisors bija robežnamā redzējis? To, kas notiek ar cilvēkiem, kad kapitālismu nomaina ar sociālismu un sociālismu – kapitālisms, tātad, ko 20. gs. piedzīvojam visi.

Kliedējot dramaturģijas šodienas speciālistu nezināšanu, mazliet par vēl vienu manu dokumentālo lugu *Rīga-Brisele-Rīga*. To uzrakstīju, atsaucoties ministrijas teātra daļas atkal jaunam priekšniekam, kas nomainīja Jevgeniju Vanagu. Izvēlējos 1914. gada sākumā Briselē notikušo Latvijas sociāldemokrātu 4. kongresu. To allaž cildināja kā ļoti nozīmīgu, it īpaši tāpēc, ka tajā bija piedalījies Ļeņins, un balsojumā uzvarēja lielinieki. Teātru režisori vairījās no šādiem uzvedumiem. Radio gan meklēja runājamās gabalus, izveidoju raidlugu, to godalgoja, savu „svētību” bija devis LPSR valsts TV un radioraidījumu komitejas toreizējais priekšsēdētājs, LPSR nopelniem bagātais skatuves mākslinieks Rihards Zandersons. Taču viņu 1972. gadā nomainīja Ilmārs Iverts. Varbūt viņš pamanīja lugu ielikto „akmeni”, bet varbūt aizliedza tāpēc, ka reiz manā klātbūtnē Ēvalds Vilks savu klasesbiedru pirmskara pamatskolā nosauca kāda dzīvnieka vārdā par viņa rakstiem laikrakstā *Pravda*, bet es neiebildu. Lugā ieliktais „akmens” bija vēsturiskais akts, ka kongresa izšķirošajā balsojumā par LSD programmu piedalījās 15 delegāti, 7 nobalsoja par maziņkiem (meņševikiem), 7 par lieliniekiem (boļševikiem), izšķirošais bija prezidijā sēdošā liepājnieka Pētera Auguļa, Pētera dēla balsojums; viņš kongresā piedalījās ar segvārdu Kalnietis, bija Vidzemes žandarmērijas 2. daļas slepenais aģents zem segvārdu

Lešij, Mažeikos, tiekoties ar savu kuratoru, bija saņēmis uzdevumu iefiltrēties lieliniekos. Vai radiofona arhīvā saglabāts raidlugas oriģinālteksts? Kā minēju, Iverts pamatīgi vētīja viņprāt iznīcināmo. Par to mani informēja literārā daļā strādājošais dzejnieks Alfrēds Krūklis, iedeva *Redzēt jūru* audioierakstu.

Pagaisušas lugas bija arī dramaturgiem Elmāram Ansonam, Ārijam Geikinam, Jānim Lūsim, vēl dažam labam, kurus nezinām, un tad nonākam pie apgalvojuma, ka vienīgi Gunārs Priede cietis no cenzūras. Arī tāds ir postpadomisms – slavināt toreiz slavinātos, klusēt par padomju varai nepatīkamo. Tam piemēri nav tālu jāmeklē. Atzīmējot izcilās aktrises Veltas Līnes 80. dzimšanas dienu, gadu desmitus TV strādājošā un daudz zinošā Mārīte Balode videofilmam *No bitēm neko nevar zināt* (2003) ir scenārija autore un režisore. Filmu atkal demonstrē (2013.2.1), aizvadot aktrisi mūžības takās. Diemžēl filmam klaji uzspiests postpadomisma zīmogs. Tajā uzskaitītas filmas, kurās aktrise piedalījies, ieskaitot pat

tādus superidejiskus balagānus kā *Mājup ar uzvaru*, *Uz jauno krastu* u.c. tamlīdzīgas, arī lugas, bet ne vārda par *Redzēt jūru*, kurā nozīmīga loma bija Veltai Līnei (Svešā), meklējot tēva pēdas Sibīrijā. Sākot iepazīšanos, dialogā ar Uldi Dumpi (Anrijs) viņi konstatē, ka visās citās valodās var pieklājīgi uzrunāt svešu sievieti, izņemot latviešu valodu, kurā Kronvalda Ata darinātais jaunvārds „kundze” pazudis... Škatītāju ilgstoši aplausi, piecelšanās kājās... Šī luga gan ir vienīgā, kam pēdējā izrāde notika jātnieku milicijai patrulējot ap teātri un kuru aizliedza LKP CK birojs...

Pusgadsimtu kuplojušī padomju režīma puspatiesību un melu aste velkas un velkas līdzī un padevīgi vējojas šobaltdien. Latvijā daudziem bijušais iekapsulējies zemapziņā no bērnības un jaunības, kad zāle šķīta zaļāka un saule siltāka. Tāpēc vienīgi laiks un tikai laiks izdzēsīs izdzēšamo, un nekrietneļu noslēpto, joprojām nezināmo izcels dienasgaismā.

2013.V

Laimonis Purs, Zaubes pagasta „Biķerniekos”

Otto Ozols, Speciāli TVNET

INTELIGENĒ, INTELEKTUĀLI LATVIJAS POLITIKĀ NEKAD NAV NOPIETNI ŅEMTI VĒRĀ

2013.12.VI

Trīs it kā cieši nesaistīti notikumi – režisora Alvja Hermaņa izaicinošie paziņojumi, žurnāla *Latvju Teksti* noraidītais un portāla *Satori.lv* publicētais intelektuāļu pētnieces Olgas Procevskas raksts par Latvijas intelektuāļiem un kārtējā sajūsma par Igaunijas prezidenta Tomasa Ilvesa aso politisko runu¹.

Šie notikumi raisījuši diskusijas par intelektuāļu nozīmi Latvijas valsts attīstībā. Daudz tiek domāts par viņu ieguldījumu tieši Atmosferas procesos un tālākajā valsts attīstībā. Laika posmu pēc neatkarības atjaunošanas nevar saukt par īpaši veiksmīgu. Tās rada jautājumus par Latvijas intelektuāļu spējām – ietekmi, spēku, tālredzību. Klusi, bet, iespējams, pareizo atbildi ir pateicis viens no ietekmīgākajiem Atmosferas laika intelektuāļiem – Jānis Peters.

Viens no pārmetumiem Latvijas intelektuāļu pētniecei Olgai Procevskai bija par apgalvojumu: *Līdz pat 1989. gadam Latvijas publiskajā telpā no intelektuāļu mutes neizskan nekas tāds, kas būtu acimredzamā pretrunā ar partijas līniju un apdraudētu padomju sistēmas*

¹ Igaunijas prezidents Tomass Hendriks Ilvess: Netīra politika ved uz ģeņinisku valsti <<http://www.ir.lv/2013/6/10/ilvess-netira-politika-ved-uz-ģeņinisku-valsti>>

dzīvotspēju.² Būtībā viņa norāda uz Latvijas radošo cilvēku glābšanu līdz pat vēlām Gorbačovā atkušņa jeb *perestroikas* laikam. Kritiķi pamatoti aizrāda: tas ir paviršs un netaisns apgalvojums. Latvijas radošā inteliģence tiešā vai netiešā veidā drupināja padomju režīma murgus jau vismaz no 70. gadu beigām.

AK VAI, CIK STULBI NOSIŠT GULBI. BET STULBĀK VĒL, JA VĒLĀK ŽĒL.

Tā ir plašāka tēma, bet nopietniem pētniekiem derētu ieklausīties jau 1981. gadā (!!!) dibinātās rokgrupas *Pērkons* dziesmās ar Māra Melgalva un Klāva Elsberga vārdiem. Mūsdienās, jaunākiem cilvēkiem ir gandrīz neiespējami novērtēt viņu tā laika drosmi. *Pērkons* iedvesmoja veselu paaudzi nākamo dumpinieku. Viņi bija nenoliedzami skaļāki, bet ne vienīgā antikomunistiski noskaņotā radošās inteliģences, intelektuāļu daļa. 1987. gada sākumā iznāca brīvdomīgijs visus okupācijas gadus. Ne jau no tukšas vietas uzradās *Pērkonas* un *Avota* brīvdomātāji. Protams, šodien var vērtēt un spriest, ko varēja labāk un pareizāk. Bet vajadzētu atturēties no paštaisnas tiesāšanas. Tas bija laiks, kad par brīvāku vārdu varēja samaksāt ne tikai ar savu, bet arī ar savu tuvinieku likteņiem.

Nav noliedzams radošās inteliģences ieguldījums Latvijas tautas gara nesalušanā līdz 80. gadu beigām. Uzmanīgi, bet principiāli Latvijas sabiedrība virzījās uz skaidru mērķi – nevis plašāku brīvību reformētā Padomju Savienībā, bet gan pilnīgu neatkarības atjaunošanu. Tā

² Olga Procevska: Kas ir intelektuāļi? <http://www.satori.lv/raksts/5796/Olga_Procevska/Kas_ir_intelektuali%3F>

Karikatūra: Tomss Ostovskis/TVNET. Avots: LETA/APP

bija bīstama un sarežģīta lielās politikas improvizācijas spēle no abām pusēm. Izšķirošais tomēr bija sabiedrības noskaņojums. Latvijā tas bija nepārprotams, kaut arī patiešām līdz pat 1987. gadam režijs skaļi pateikts, – neatkarības atjaunošana. Šajā ziņā intelektuāļi bija spēlējuši bīstamu spēli ar režīmu, bet finālā komunistiem nebija izdevies salauzt pašu galveno – sapni par brīvību, izlaušanos no impērijas.

JĀNIS PETERS: JĀ, ES PATEIKŠU

Tomēr salūšana notika mazliet vēlāk. Diemžēl jāatzīst, ka smalko spēli starp kompartijas nomenklatūru un intelektuāļiem pēdējie zaudēja tieši Atmodas laikā. Viens no tā laika radošās inteliģences līderiem Jānis Peters jau 1998. gada novembrī žurnālam *Rīgas Laiks* atzina: *Jā, es pateikšu. Tā bija nomenklatūras revolūcija, kuru atbalstīja plašas tautas masas. Nomenklatūras revolūcija, kura aizsākās Maskavā. Ne tikai Krievijā, bet pat Latvijā nomenklatūras revolūcija ir uzvarējusi. Pučisti ir Valsts domē, Krievijas privātstruktūru priekšgalā. Tā bija revolūcija, kurai viszēļīgi atļāva piepulcēties arī citādi domājošajiem. To bija iecerējis arī Gorbačovs. Arī Latvijā politisko un ekonomisko struktūru priekšgalā ir bijušie nomenklatūras cilvēki.*

Šī labi izglītotā, rafinētā nomenklatūras grupa Latvijā saprata, ka laikus ir jāiekļaujas Atmodas procesos, lēnām jāpārņem kontrole pār atjaunotās Latvijas varas gaiteniem. Atšķirībā no intelektuāļiem viņiem bija politiskais rūdiņums, labi attīstīts korporatīvo sakaru tīkls, pieeja informācijai un zināšanas par vērtīgākajiem resursiem, to pārvaldīšanu. Tāpēc nav liels pārsteigums, ka bijušais kompartijas funkcionārs Aivars Lembergs ātri sagrāba savā kontrolē nozīmīgo Ventspili. Ar tiem laikiem fantastiskajiem līdzekļiem, kurus deva naftas tranzīta dolāri, viņš varēja brīvi pirkt un manipulēt ar nepieredzējušo jauno Latvijas politikas virtuvi. Kā vēlāk norādīja daudzi eksperti – „trubas dolāri” kļuva par Latvijas attīstības „vēzi”. Diemžēl šā vārda medicīniskajā izpratnē.

To, ka nomenklatūra Atmodu pārvērta par savu revolūciju, Peters atzina pirms piecpadsmit gadiem. Pavisam nesena intervijā laikrakstam *Diena* viņš izstāstīja vēl kādu niansi, kurai daudzi nav pievērsuši uzmanību.³ Viens no lielākajiem tā laika varoņiem bija žurnālists un politiķis Mavriks Vulfsons. Pēc ilgiem un ražīgiem gadiem padomju propagandas druva viņš 1988. gadā pēkšņi kļuva par visas tautas varoni, publiski paziņodams, ka 1940.

gadā Latvija tika okupēta. Tas bija pagrieziena punkts, pēc kura padomju režīma iluzorā likumība bija izšķidusi pavisam un galīgi. Tagad Peters atklāj vēl kādu nezināmu faktu. Intervijā viņš saka: *Nikolajs Neilands man neilgi pirms savas nāves atklāja, ka ticies ar Vulfsonu iepriekšējā vakarā pirms viņa runas. Iespējams, viņi kaut ko saskaņoja.* Peters nepasaka tieši to, ko domā daudzi – Nikolajs Neilands tika uzskatīts par vienu no veiksmīgākajiem un augstākā līmeņa padomju spiegiem. Zviedri domā, ka viņš savulaik spējis pakļaut komunistu ietekmei Zviedrijas bijušo, vēlāk noslep-kavoto premjerministru Ūlofu Palmi. Tātad tas nozīmē, ka Vulfsons pirms savas leģendārās runas bija ilgi konsultējies ar pieredzējušu un ietekmīgu padomju spiegu.

Lēnām, aizvien atklātāk runājot par Atmodas procesiem, Peters ļauj saprast, ka padomju nomenklatūra labi saprata procesus un centās tos pārņemt savā kontrolē. Šobrīd patiešām apskatoties apkārt mēs redzam, ka komunistu elite patiesībā paturēja varas kontroli savās rokās un turpina darīt to joprojām. Ventspilī joprojām valda Aivars Lembergs, Saime sēž viņa biedrs Augusts Brigmanis un Jānis Urbanovičs, Rīgā – komjauniešu aktīvistis Andris Ameriks. Valsts prezidents Andris Bērziņš ir precīzi no tās pašas kompānijas. Tie ir tikai daži, redzamākie piemēri. Patiesībā viņi ir „kontrolējuši laukumu” visu laiku un sekmīgi to turpina darīt.

PĀRLIECINOŠI MELO UN GRĀB NO VALSTS, CIK VARI

Kāds varbūt teiks – kas tur slikts, kompartijas funkcionāri bija izglītoti, spējīgi darboņi, kurš katrs tur nevarēja izvīrīties. Taisnība. Tomēr ir viena problēma. Komunistiskā režīma būtība bija vienkārša – skaļi, pārliecinoši melo un grāb no valsts, cik vien vari. Šajā ziņā viņi bija izcili. Un joprojām ir.

Kāpēc Latvijā daudzi sajūsminās par Igaunijas prezidentu Ilvesu? Tāpēc, ka viņu intelektuāļi 80. gadu beigās un 90. gadu sākumā nepadevās. Viņi principiāli attīrīja visu valsts varu tieši no kompartijas nomenklatūras. Nevis tāpēc, ka viņi visi bija noziedznieki vai vienkārši slikti cilvēki. Bet tādēļ, ka bija jāatjauno valsts principiāli citos apstākļos. Igaunijas atjaunošanas pamatu ielika cilvēki, kuros nebija komunistu nomenklatūras neiznīdējamās domāšanas paradumu. Ar laiku bijušie igauņu kompartijas funkcionāri atgriezās uz politiskās skatuves, bet viņiem vairs nebija tās postošās ietekmes un varas. Izdzīvošanas vārdā arī viņi bija spiesti mainīties.

Latvijā intelektuāļi turpina savā starpā skal-dīt matus un jautāt – ko darīt? Līdz šim viņu cīņa ar bijušo kompartijas nomenklatūras eliti ir bijusi vien skaļa, bet nesekmīga klaigāšana.

³ Jānis Peters: Inteliģence neaizgāja pa varas iegūšanas ceļu <<http://www.diena.lv/dienas-zurnali/sestdiena/janis-peters-inteligence-neaizgaja-pa-varas-iegusanas-celu-14010328>>

Daudziem būs grūti atzīt, bet ...

Latvijas lielajā politikā intelektuāļi pārsvarā bijuši vien apkalpojošais personāls.

Reizēm spiedoši trokšņaini, reizēm kautrīgi grauzēji pie treknā prihvatizācijas pīrāga.

Daži no 381 komentāra pie šī raksta:

Interesants raksts ar pilnīgi aplamu secinājumu. Otto, ne jau inteliģenti 1993. gadā ievēlēja komjauniešu paaudzes veidoto Latvijas ceļu, to izdarīja latvju vēlētāji, un viņus apbūra ne tik daudz Gorbunova frizūra vai kādas inteliģentu slavas dziesmas šim politveidojumam, cik Meierovica dēla Gunāra vadītās Pasaules brīvo latviešu apvienības samešanās kopā ar šiem komjaunekļiem konformistiem, nevis LNNK. Kas tā par pašpasludināto komentētāju modi novelt atbildību no vēlētāja, it kā viņam savas galvas nebūtu? Vēlētāju vajag cienīt arī viņam piederošās politiskās atbildības nozīmē, dārgie komentētāji.

nu gan

Ak tad beidzot ir sākuši skaļi runāt par tēmu, kura labu laiku Latvijā ir bijusi TABU. Par Latvijas Valsts nozagšanu un pārdošanu ārzemju spekulantiem un ārzemju mafijai. Un naudas miljardu iebāšanu savās oligarhu kabatās (tie trīs oligarhi ir tikai Likumīgo zagļu aisberga redzamā daļa). Komentāri gan ir bijuši arī agrāk. Cilvēki vienkārši kļiedza internetā, bet viņi tika norietī. Un tā vietā, lai publiski iztirzātu Latvijas valsts un Latvijas sabiedrības baidīto nelaimi, internetā sāka valdīt cenzūra ar domu, ka, lūk, pārtrauksim rakstīt internetā rupjības. Neaiztiksim cienījamus cilvēkus. Patiesībā cenzūra (pašlaik izteikti redzama Delfos) valda visu laiku. Uzrakstiet ko pieklājīgu, bet nepatīkamu valdošajam elites zagļu slānim, kaut ko konkrētu, un dzēsīs kā kādreiz Glavļits! Ka tikai šī diskusija neapsīktu! Jo svarīgāk Latvijai ir, kurš ar kuru realitātes šovā kameras priekšā jājas.

Jānis

Kaut kāds sviests. Nezin kāpēc tiek runāts, kādi tik „intelektuāļi” esot bijuši pie Latvijas atjaunošanas! Kaut kā tiek devalvēts intelektuāļa jēdziens – liekas, ka tas ir cilvēks ar kaut kādas nebūt augstskolas diplomu kādā nebūt nozarē, pārsvarā daļējās jeb „brīvās mākslās”! Nu visas tās dāmas, kas ap pensijas vecumu tagad. Viņam jāprot daudz un nepārtraukti runāt, kā tādām komunikāciju speciālistam, kas apvārdo klientu! Nevēlos, ka šeit jauc iekšā Igauniju kā tādu kristāltīru, mītisku paraugu. Igaunija nav mītisko varoņu zeme! Tur nedzīvo kentauri un ciklopi. Igaunijas lielle bosi tāpat šiverējās pa kompartiju un sevi neaizmirs, tomēr igauņus raksturo mērenība un izteikts tautiskums. Viņi ir ļoti neparasti cilvēki ar to, ka tur do to vārdu, nu pārsvarā! Igaunis igauņim nav vilks. Ja igauņis jums kaut ko apsolīs, un to nebūs viegli panākt, tad to arī darīs. Nenoliedzama ir kaitīgā Somu TV ietekme, kas igauņus audzināja zvērīgā kapitālisma gaisotnē, bet viņi nedraudzējas ar kuru katru. Jūs igauņim draugs nebūsiet vis.

Labs paziņa, jā. Runas par LPSR KP CK un KGB bosiem nav mītiskas, tēli ir tepat un tie ir reāli. Viņi visi „izrādījās” ļoti veiksmīgi biznesmeņi. Vairums ir vēl tagad. Tikls ir izveidots, un tas ir nesaraujams. Viņus balsta lielā kaimiņzeme, kurai Latvija gatava pārdot visu. Piemēram – Vienotība iztirgo Latvijas valsti pa gabaliņam vien, piešķirot uzturēšanās atļaujas par to, ka šie nopērk sev, kur dzīvot.

Maksis

Forši, ka atbildību par visu var novelt uz mistiskiem un neidentificētiem „čekistiem” un „komjauniešiem”. Tie ir tādi nekonkrēti tēli, kuri pie visa vainīgi. Un masas piebalso, o, jā, vot, ja nebūtu „čekistu” un „nomenklatūras”, tad mums te noteikti būtu Igaunija kā minimums un Vācija kā maksimums. Un paši zagļi un prihvatizatori var norādīt ar pirkstu uz tiem pašiem nekonkrētajiem tēliem un gudru sejas izteiksmi teikt - jā, patiešām, tie tur nelieši no nomenklatūras ar padomju laika domāšanu ņēma un sazagās. Tas stāsts par „čekistiem” un nomenklatūru izskatās pēc bubuļa un PIESEGA nevis reālas vainīgo meklēšanas. Es precīzi zinu - katram lēmumam, katrai zagšanai, prihvatizācijai, šaubīgam iepirkumam, katrai izzagšanas afērai ir vārds uzvārds un personas kods. Katrā šādā afērā ir dokumenti, kurus kāds ir sagatavojis un parakstījis. Šiem kādiem ir vārds uzvārds un personas kods. Ja gribat rosināt sabiedrībā diskusiju par reālu izmeklēšanu - sāciet ar pareiziem un konstruktīviem uzstādījumiem, lai ver vaļā arhīvus, lai katrs var iepazīties ar visiem privatizācijas dokumentiem jebkurā jomā, spiediet uz atklātību un to, ka tiesībsargājošām iestādēm ir jāstrādā. Bet šī blāšana par mistiskajiem „čekistiem” ir šo pašu čekistu piesegšana. Pieprasiet izmeklēšanas, ja gribat atjaunot taisnīgumu!!!

skarbaiss

90. gados strādāju muitā, tur personīgo labumu guva katrs vai gandrīz katrs, tai skaitā arī es, dzīve likās skaista. Tagad man ir vienkāršs kauns, cik stulbs esmu bijis, bet jaunībā ne to vien sadara. Ja savu rīcību varu novelt uz jaunības dullumu, tad uz ko šādu rīcību novelt padzīvojušam cilvēkam kurš arī septējās? Tā bija rakstā pieminēto darboņu radīta sistēma, proti, algas minimālas (muitniekam sakumā bija 50Ls tad pacēla uz 72Ls), bet tie, kuri bija ar kliķi, dzīvoja labi. Tagad šī padomju vadošo mantraušu darbība tiek saukta par nežēlīgo kapitālismu, lai gan te ar kapitālismu sakarība tikai tiek daudz, cik par to viņiem iemācīts no Marksisma-Ļeņinisma murgiem. Tā var turpināt ilgi, bet skaidrs ir viens - LATVIJAS NAV, IR PADOMJU LATVIJA UN TIKAI. Īsto Latvijū Staļins likvidēja, bet tas nenozīmē, ka tāda nekad nav iespējama, jautājums vai latviešu tauta būs tik dzīvotspējīga, lai tādu izveidotu...??? Viss atkarīgs tikai no mums pašiem, bet tādi Kremļi, Baltie nami vai citādas iestādes traucēs vienmēr. Ar to jārēķinās, taču pie noteikuma ja PAŠI TĀ ĪSTI ZINĀM KO GRIBAM. Pagaidām peldam tikai pa straumi, bet vajadzētu patrenēties arī pret to.

Ģirts

Publikāciju sagatavoja jž

VV-F rūgti konstatē, ka *senās izcilības vietā* Latvija *intelektuālā potenciāla realizācijā* atpaliek no citām ES valstīm pēdējā vai priekšpēdējā vietā, vai trešajā no apakšas (22).

Kas vainīgs un ko darīt? – jautā akadēmiķis Stradiņš un pats arī atbild: *Vainīgi esam visi, latviešu sabiedrība kopumā ar pēdējos gados iesakņojušos patērētājsabiedrības mentalitāti, arī zinātnieki – ar nepietiekamu pašiniciatīvu un uzstājību, ar roku nolaišanu bezcerībā, bet galvenokārt vainīga ir pašmāju politiskā un ekonomiskā elite, tās vienaldzīgā, lai neteiktu vairāk, attieksme pret pētniecību, inovācijām un intelektuālajām vērtībām* (25). (Lai nemestos pārāk šķērmi ap dušu, jāpiebilst, ka ne jau visas zinātņu jomas pelnījušas tik tumšus triepienus, piemēram, par spīti visam, ar augstvērtīgām un paliekošām publikācijām sevi ir pierādījuši Latvijas Universitātes *Literatūras, folkloras un mākslas institūta* jaunie zinātnieki. Un viņi nebūt nav vienīgie. Skat. <www.lfmi.lu.lv>.)

LU Filozofijas un socioloģijas institūta direktores Maijas Kūles pietātes paudumā savas kolēģes VV-F **humānistiskajam liberālismam** un **cilvēcībai** – gan psiholoģiskā un filozofiskā, gan kultūras un politiskā nozīmē – pilnības eleganci diemžēl sabojā (maigi izsakoties) atsaucšanās uz žurnālistes Levas Puķes rakstu, kur VV-F salīdzināta ar nu jau š.g. sākumā savas mūža gaitas beigušo britu premjerministri Tečeri (Margaret Thatcher), kuras vārds humānistisko liberāļu aprindās, un ne tikai britu, nav viens no iecienītākajiem – Dienvidāfrikas aparthaīda aizstāve pret „teroristiem” ar Mandelu (Nelson Mandela) priekšgalā, simpatizētāja Čīles diktatoram Pinošē (Augusto Pinochet), sociālās nevienlīdzības vairotāja, arodbiedrību nīdēja, pārspīlētas privatizācijas entuziaste, un vēl, un vēl. Ne jau sagādīšanās dēļ viņas bērēšanas dienās bijusi dzirdama dziesma *Ding, Dong! The Witch is Dead!* Mazāk nopietnu mulsu, tā teikt, ar smaidu, izraisa vārda „filozofija” rakstība – kamēr biogrāfiskajā piezīmē profesores Kūles darbavietas nosaukumā lietots „z”, viscaur rakstā, jau sākot ar „filosofiskām vērtībām” tā nosaukumā, „z” nezināmu iemeslu dēļ ir metamorfozējies par „s”. Pirmās nodaļas pēdējā rakstā Eiropas Komisijas ģenerāldirektorāta padomnieks Arturs Kešteris uzbur vēsturiski nozīmīgas hronoloģiskās ainas no Latvijas (un pārējo Baltijas valstu) sarežģītā un brīžiem pazemojošā ceļa uz Eiropas Savienību VV-F prezidentūras laikā.

Scientiae et patriae kodolu (275 lpp.) veido dažādu garumu humānistiskajām zinātnēm

veltītu vairāk vai mazāk trāpīgi tvertu akadēmisku vēstījumu, visvairāk latviešu valodā (parasti, kaut arī ne vienmēr, ar kopsavilkumu angļu valodā), bet arī vācu, angļu, franču un krievu valodā (ar rezumējumu latviski). Beletristikas apsekojumos lasām gan par faustiski mefistofelisko momentu Aspazijas darbos (Silvestra Gaižiunas, Klaipēdos Universitetas), par Blaumaņa latvietību (Benedikts Kalnačs, Liepājas U.) un krievu dzēnieka Andreja Vozņesenska Latvijai veltītajām vārsēm (Fjodors Fjodorovs, Daugavpils U.), gan arī par Piebalgas ģēniem 20. gs. otrās puses dzejā (Ausma Cimdiņa, LU). Folkloristu teksti savukārt ir par 19. gs. folkloras krājumu datu bāzēm (Lauri Harvilahti, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura), par saules dainu instrumentālu muzicēšanu (Valdis Muktupāvels, LU) un īru un angļu sēru dziesmām trimdas/okupācijas balādēs (Gerald Porter, Vaasan yliopisto / Vasa universitet), bet valodnieku devums ir par latgaliskās izloksnes malēnisko apakšgrupu (Ina Druvieta, LU), dažādām interferencēm jeb ārzemnieciskošanu mūsu valodniecībā (Andrejs Veisbergs, LU), baltu un slāvu locījumu attīstību (William R. Schmalstieg. U. of Pennsylvania), Depkina (Liborius Depkin, 1652-1709) latviešu-vācu vārdnīcas (1704) avotiem (Trevor G. Fennell, Flinders U.) un Kaspara Elversa vārdnīcas *Liber memorialis letticia* (1748) variantu (Pēteris Vanags, LU un Stockholms universitet), kam pievienojas apcere par Latviešu leģionā iesauktā Edgara Vintera padomju gūstekņu nometnē radītajiem, maz zināmajiem zīmējumiem (Ojārs Spārītis, LZA prezidents), pētījums par Dzintarzemes un dzintara tradīciju (Janīna Kursīte, LU), par atmiņu kultūru (Jānis Krēsliņš, Jr., Kungliga biblioteket, Sverige), par holokaustu (Andrievs Ezerģails, Ithaca College) un krievu minoritātes radikalizēšanos (2011-2012) Latvijā (Deniss Hanovs, Stradiņa U., un Valdis Tēraudkalns, LU). Vairākumam rūpīgi atlasīto ilustrāciju ir dokumentāla vērtība, ne tikai dekoratīva.

Franču filozofa Ditokvila (de Tocqueville) ieskatā dzīve nav ne ciešanas, nedz arī prieks, bet gan nodarbošanās, ziedojot sevi kādam vērtīgam mērķim. *Festschrift* nosaukums *Scientiae et patriae* precīzi izsaka ar titānisku garīgo spēku apveltītās Vairas Viķes-Freibergas dzīves mērķi – jau īstenoto un priekšdienās īstenojamo.

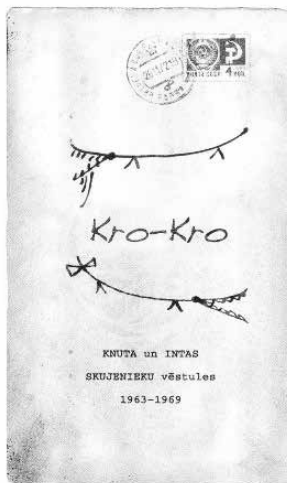
Rolfs Ekmanis

ĪSTENĪBAS DIKTĒTS EPISTULĀRAIS „ROMĀNS”

Kro-Kro: Knuta un Intas Skujenieku vēstules. Rīga: SIA „Vesta-LK”, 2012. 544 lpp.

Latviešu literatūras robu – epistulārā žanra iztrūkumu – mūsu rakstnieki, būdami dūšīgi ļauži, regulāri aizpildījuši, publicējot privāto saraksti ar mīļotām(iem) vai kolēģām. Lai atceramies vien Aspazijas, Paulīnes Bārdas atklātībai nodotās Raiņa un Friča Bārdas vēstules vai Mirdzas Ķempes un Erika Ādamsona, Jāņa Rapas un Annas Brigaderes saraksti, kas visi faktografē daudzas attiecīgo literātu dzīves un raksturu izpausmes, ļaujot ieraudzīt cilvēku tuvplānā. Un, kaut ne mirkli nešaubos, ka vairums no viņiem rakstīdami stipri vien piedomāja pie stratēģijas un izteiksmes, pieļaujot – uzrakstīto lasīs plašāka auditorija nekā viens adresāts, tomēr uztvert tos par literāriem darbiem nebūtu īsti vietā. Drīzāk te var runāt par publiskotiem literatūrvēstures dokumentiem.

Līdzīgi, un tomēr krietni citādi, ir ar Knuta un Intas Skujenieku vēstulēm. Vispirms tās nozīmīgi objektivizē padomju režīma ārprātu, melīgumu, tātad ārpasauli un neba pievēršas rakstītāju iekšējām jutoņām, otkārt, tās dokumentē gulagos ieslodzīto cilvēku kolektīvo gara sīkstumu ekstrēmās apstākļos un tikai tad – ir faktu avots tautas vēsturei, Knuta un Intas personības izaugsmes, tieši izaugsmes ceļam laikā no 1963. līdz 1969. gadam – izšķirošam posmam dzejnieka biogrāfijā, kad palēnam atkritīlūzijas, skaidrojas lietu būtība, galva, un par kuru atgriezies viņš – ne gluži bez pamatota lepnuma – mēdz ironiski izteikties: atsēdēts no zvana līdz zvanam, un nopietni piebilst – tur bija mana patiesā filoloģijas fakultāte. Knutam pastāvēja reāla iespēja izsūtījumu arī saīsināt, bet tad paklusējot par bezpamata „iesēdināšanu” un, saprotams, ar visām padomju laikos no tā izrietošām sekām. Lūk, šī spēja ekstrēmās apstākļos neļauties labticīgiem totalitārās varas pamestiem vilinājumiem rāda

Skujenieka vispārzināmo aso prātu, izrādās, jau agri ne vien estētikas, bet arī politiskos jautājumos. To, vēstules lasot, lasītājs ieraudzīs pats un tas, domāju, dziedēs ne vien nacionālo pašcieņu, bet stiprinās arī tik izļodzīto humāno stāju mūsdienu ikdienas liberalismā. Jā, un vēl: Skujenieks kādā vēstulē noformulē un vēlākos gados regulāri atkārtos: es netaisu iz sevis sarūgtinātu traģisku cini-tāju – varoni, jo patiesībā tāds nebiju; biju tikai nejaušs totalitārās sistēmas upuris. Iespējams, šī piezēmētā atziņa nosaka ne vien spēju saskatīt patiesību pat tad, kad tā attiecas uz pašu, bet arī viņa cietumlaika dzejoļu (pirmoreiz iznāk 1990. gadā krājumā *Sēkla sniegā*) neparasto spēju pacelties pāri lēģera ikdienai (līdzīgi kā savulaik gleznotājs Edgars Vinters), kļūstot par vēl vienu Knuta asā prāta paradoksu – prasmi pieklusināt dzejniekam pašsaprotamo egocentrisko velmi izskatīties aizvien *super glauni un kā nevienam*, ja tas pagalam neiet kopā ar patiesību. Trīs augstāk nosauktie pavedieni tad ļauj Intas Čaklās atlasīto Skujenieku vēstuļu foliantu saukt par

„romānu” – pavedieni izvijas, sacērtas un atkal turpinās līdz pat atgriešanās taisnei.

Rakstītājā pārsteidz stils: skarbi lietišķs, ar galēju lirisma iztrūkumu. Varētu domāt, ka apcietināšanas brīdī kopš Skujenieku kāzām nebūtu pagājis vis pus gads, bet milzums ikdienā rutinētu ziemu. Un tikai ielasoties saproti: katrs maigāks vārds Mordvijas apstākļos (arī Intas pārsprīdži) darītu vēl grūtākus, neizturamākus, atslābinātu abiem dūrē savilkto gribasspēku (...*atkal ir uznācis melnais periods*. ..) *Es jau Tevi brīdināju – varbūt man nevajadzēja rakstīt, bet Tu gribēji zināt visus sīkumus – te nu Tev ir sīkumi, izlīmējusies krokodiliene, kura vairs pat savu asti nevar savākt kopā. Laikam vajadzēs nodot lūžņos vai citur otrreizējai pārstrādāšanai. Ja es spētu raudāt, varbūt būtu labāk, bet, izņemot toreiz tiesā un vēl pirms tiesas vienu reizi, es tā arī neesmu raudājusī*). Jā, protams, arī kautrība, ja skaidri zini: mīļos vārdus, ko izčuksti, lasīs arī čekistu neķītrā acs. No skaudruma viedokļa *Kro-Kro* ir latviešu literatūrā pirmreizēja grāmata – pagēroša, tieša un tomēr tāda, kur samani divu mīlošu cilvēku saderību ciņā vienam par otru, bez uzticības zvērestiem, bet sakostiem zobiem

ik brīdi pārvarot totalitārisma uzslietos dzeļonđrāšu nožogojumus. Jūtu noturību sarga sirdsapziņa, morālais skaidrums, sapratne – abu nasta ir vienlīdz smaga. Tādu stiepjot, jūtu dziļumu ieraugi gan viņas, gan viņa vēstulēs vienlīdz labi: ja Knutu var apbrīnot par spēju līdz galam aizstāvēt savu bezvainību, par nepiekāpību, par mērķtiecību un plānveidību, vadot un turpinot savu izglītošanos, kaļot plānus latviešu literatūras attīstībai un līdztekus – valodas galvā, par spēju rakstīt dzidru liriku pat erzacpasaulē, tad Intu par sīksto čaklumu – gaididama vīru atgriežamies, viņa ceļ māju, kur ģimenei dzīvot, meklē, gādā un sūta vīram uz Mordviju garīgo un dienišķo maizi darbam, ada zeķes, cimdsus, džemperus, šalles, un dievszin ko vēl ne. Ne katra to tā izdomātu, spētu visu tā sameklēt un tā pārredzēt, ne katra to izturētu, un – ne par katru sievu pat mīlošs vīrs mūža nogalē teiks: Inta ir īpaša.

Mīlot cilvēki kļūst stipri. Intas un Knuta stiprumu sākotnēji baro mīlestības audzētais kopējo interese gaiss. Viņiem tāds bija: jaunībā bioloģe Bleieru Inta aizrautīgi nodevās lasīšanai: sekoja jaunākām literatūras norisēm pašu mājās, padomijā un iespēju robežās arī pasaulē. Kaut viņas spriedumus pirms apcietinājuma slīpēja Knuta filoloģiskie paskaidrojumi, teorijas un nostādnes, tomēr vēl pirmo gadu vēstulju vērtējumos par dzeju, literatūru jaušama arī patstāvība, neatkarība no vīra redzes leņķa, darot jauno sievieti, saprotams, sabiedrībā interesantu un košu. Drošums nāca pats ar savu vēju. Ka ikdienas rūpju pārmēra nasta, cietumnieka sievas zīmogs apēda kā laiku, tā spēkus, līdz ar to piezemēja mākslas uztveri, arī to Intas vēstules dokumentē, liekot ieraudzīt gan divu cilvēku attiecību mainību, gan ikdienas pārslodzes ļauno iedirbi uz gara možumu, elastību. Tomēr Knuta vispārinājums poēmā „Neskaties atpakaļ” Intu-Eiridiki vienalga padara par Orfeja ārā vedēju no Mordvijas pazemes, jo – tāda bija patiesība. Poēma nav tikai poētiski asprātīgi apvērsts antīkais mīts, bet fakts – bez sievu, bez tuvinieku pašaieliedzības daudzi Mordvijas „kurortu” neizturēja; izdzīvoja tie, kam bija solidārs, gudrs un drošs, pašlāvīgs plecs, uz kā atspiesties. Knuts gan izturēja, gan izauga par dzejnieku, – viņu no dzimtenes pati ar savu un piesūtīto grāmatu gara spēku uzturēja stiprā, gudrā Inta.

Literatūru zinošs lasītājs ar pārsteigumu grāmatā konstatēs: 60. gadu fiziķu un liriku diskusijas atbalsojas pat lēģeros; arī tur tām sekoja un, bruņojušies populārzinātniskām

apcerēm, mēģināja tikt pie skaidrības fizikas teorijās; tāda, redz, netipiska zinātkāre cauruļ 60. gadu sabiedrību no zeka līdz akadēmīķim. (Arī Ojāra Vācieša „Eiņšteinianu” rosināja tie paši dispuī; Knuts Vācieša poēmu vērtē kritiski, taču vienlaikus atmet savu ieceri portretēt Eiņšteinu). Arī tālab *Kro-Kro* lasāma ar interesi: atceries (vai iepazīsti) gan 60. gadu literārās dzīves faktu fragmentus, gan uzduries daudziem skarbiem, neglaimojošiem, bet argumentētiem un interesantiem Knuta atzinumiem par tā brīža latviešu dzeju un dzejniekiem, arī pašiem redzēmākiem [*Vakar saņēmu abas Tavas bandroles un jau dzejoļu krājumus (Lūdēna un Losbergas) izlasīju. Atklāti sakot, nebīju sajūsmā ne par vienu, ne par otru. Lūdēns, kaut arī būdams talantīgs, ir tomēr par daudz zaļš. Liekvārdība, norādīšana ar pirkstu vietā un nevietā!*]; sarakste papildina Skujenieka *Rakstu* kritikas sējumu. Un izlasot saproti: Knuta plašā starptautiskā paziņu loka „kājas aug” ne tikai studiju gados Maskavā, bet arī ieslodzījuma biedros Mordvijā. Un grāmata izasina tādu šodien gandrīz izzudušu parādību kā tā laika latviešu literatūru solidaritātes izpausmi, kurā tolaik iesaistās ne vien jaunā paaudze, kas mūždien uz draudzēšanos atvērtāka, bet arī „večiem” piederīgais Valdis Lukss. Vienā ziņā grāmata darīja skaudīgu: Skujenieka prasme nevien pacelties pāri realitātei un uzrakstīt latviešiem tiem laikiem neparasti dzidru liriku, nevien to no uzraugiem noslēpt, bet atrast arī aizvien jaunus un jaunus un citādākus veidus, kā uzrakstīto saglabāt, izsūtīt uz vaļu, t.i., attapība, ar kādu Skujenieks regulāri pārvarēja aizliegumus, izmantojot katru situāciju sev, t.i., literatūras saglabāšanai par labu. Arī to laikam var saukt par spaidu apstākļu pozitīvo piensumu dzejnieka personībā.

Kro-Kro tādad ir foliants par lēģera mazskaitlīgām situāciju variācijām, kuru vienmūļībā divi latviešu jaunieši katrs savā zonas pusē nesalūst, bet iznāk no tām pieredzes gudri, strādāt un dzīvot gribošī. „Romāns” nav izdomāts, bet reāli izdzīvots laiks, kad ne Inta, ne Knuts vārdus vēstulēs nelietoja tā vienkārši košumam, vien skopās īstenības atveīdei – ar apdomu.

Anda Kubuliņa

Filoloģijas zinātņu doktore, literatūrkritiķes Andas Kubuliņas radošajā kontā ir raksti kultūras periodikā, visvairāk par mūsdienu dzeju, rakstu krājums *Kontūras* (1981), *Ērkšķu kronis katram savs* (1987), monogrāfija *Vizma Beļševica* (1987). Sastādījusi un sacerējusi ievadu un komentārus Annas Dagdas *Rakstiem* (1,2001) un Edvarta Virzas *Rakstiem* (2008-2011).

DZĪVES STĀSTI ANĢĻU VALODĀ

NORA IKSTENA VIESOJAS KANĀDĀ

Tulkotāja Margita Gailītis un Kanādas apgāda „Guernica Editions” redaktors Maikls Mirolla (Michael Mirolla) uz Kanādu pagājušā gadā atveda Edvīna Raupa dzejkrājuma angļisko tulkojumu, savukārt šogad viņi parūpējušies par Noras Ikstenas *Dzīves stāstu* (*Life Stories*) angļiskās versijas izdošanu.

Līdz ar to aprīļa beigās un maija sākumā gan latviešiem, gan arī citiem grāmatu mīļiem bija iespēja tikt ar rakstnieci trijās pilsētās. Tālo ceļu Nora Ikstena kopā ar Margitu Gailīti bija mērojusi galvenokārt, lai Monreālā piedalītos plaši pazīstamā starptautiskā literatūras festivālā „Blue Metropolis” kopā ar 200 citiem rakstniekiem no 15 valstīm, iekļaujot latviešu valodu festivāla sešu valodu pulkā. Viņām pievienojās arī Latvijas Literatūras centra (LLC) vadītājs Jānis Oga, kas jau vairākus gadus rūpējas par latviešu rakstnieku darbu izplatīšanu ārpus valsts robežām.

Festivāla laikā ar rakstnieci bija iespēja tikties Monreālā, no kurienes tālie ciemiņi devās uz Otavu un Toronto. Grāmatas atvēršanā Otavā piedalījās arī Latvijas vēstnieks Kanādā Juris Audariņš un vēstniecības darbinieki, savukārt torontieši ciemiņus uzņēma kluba *No One Writes To The Colonel* mākslinieciskajā noskaņā.

Grāmatas atvēršanā stāstu „Lakatiņš baltais” angļu valodā lasīja Margita Gailītis. Klausītāji tika ievesti veca vīra pasaulē, kas lielāko daļu mūža nodzīvojis Amerikā. Bijis leģionārs, karā ievainots un zaudējis kāju,

nokļuvis gūstekņu nometnē Vācijā. Tā kā latviešu meitenes uz tādiem invalīdiem neskatījās, tad apprecējās vācieti, kas nebija tik izvēlīga, un vēlāk pārcēlušies uz dzīvi Amerikā. Nu sieva, Alcheimera slimības mocīta, ievietota veco ļaužu mītnē, un tā lasītājs var sekot vīra vientuļajām dienas gaitām. Vecais vīrs zaudējis saikni ar visu latvisko, vienīgi latviski vārdi vēl maisās pa galvu: kartupelis – tupenis, rācenis, bulba..., lietus – smidzeklis, rasa, migla... Ik pa brīdim Nora Ikstena stāstā liek atskanēt šiem kādas lietas daudzajiem nosaukumiem, kas tulkojumā atstāti latviešu valodā, un arī stāsta lasījumā rakstniece pati iesprauda šos vārdus Margitas Gailīti angļiskajiem vārdiem pa vidu.

Savukārt Maikls Mirolla iepazīstināja klātesošos ar fragmentu no savas grāmatas *Berlīne*, kas šovasar iznāca latviskā tulkojumā. Darbība risinās Berlīnē pagājušā gs. 80. gados, un neizbēgami lielu lomu tajā spēlē arī Berlīnes mūris. Jānis Oga, neskatoties uz tās pašas dienas rīta pusē noskrieto Toronto pusmaratonu, izteiksmīgi lasīja fragmenta latvisko tulkojumu, ko ar apbrīnojamu krāšņumu veicis Jānis Elsbergs.

Ar LLC gādību un Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu nesen ASV klajā nācis Ingas Ābeles romāns *Paisums* (*High Tide*) Kaijas Strautmanes tulkojumā, savukārt nākamā gadā Kanādā atkal varam gaidīt kādu tulkojumu, un tas ir Liānas Langas dzejoļu krājums. Lielbritānijas lasītāji nākamā gadā sagaidīs Zigmunda Skujiņa romānu *Miesas krāsas domino*. Tā ar latviešu literatūru pamazām tiek iepazīstināts arvien plašāks lasītāju pulks dažādās pasaules malās.

Vita Gaiķe

Vita Gaiķe ir laikraksta *Latvija Amerikā* galvenā redaktore un arī JG redakcijas locekle - aktīva līdzstrādniece.

Maikls Mirolla, Margita Gailītis un Nora Ikstena Toronto

Foto: Jānis Valdmants

IEILDZIS LAIKS

Saša Sokolovs. *Muļķu skola*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010. 192 lpp. No krievu valodas tulkojusi Maira Asare.

Otavā dzimušajam (1943) padomju pilsonim Sašam Sokolovam (Александр Соколов – viņa tēvs bija militārā atašeja palīgs PSRS vēstniecībā Kanādā) liktenis bija paredzējis ne vienu vien pārsteigumu. Bēgšana no PSRS 19 gadu vecumā, šķērsojot Irānas robežu, notveršana, arests, mēnešiem ilga uzturēšanās psihiatriskajā slimnīcā, lai izvairītos no dienesta PSRS armijā, studijas, popularitāte un visbeidzot nokļūšana Rietumos – ar to pietiktu vismaz trim dzīvēm un 10 romāniem, taču Sokolovs sarakstījis relatīvi nedaudz. Ievērojamākie darbi ir *Muļķu skola* (Школа для дураков, 1973), *Starp suni un vilku* (Между собакой и волком, 1980) un *Palisandrija* (Палисандрия, 1985.). Romāns *Muļķu skola*, tulkots vismaz 17 valodās, beidzot ir lasāms arī latviski.

Sokolova studijas Maskavas Valsts universitātes Žurnālistikas fakultātē, viņa literārās daiļrades sākums, kā arī darbs Rakstnieku savienības laikrakstā *Literaturnaja Rosija* (Литературная Россия) iegadījās laikā, ko vēlāk dēvēja par stagnācijas periodu. Tie bija PSKP CK ģenerāļsekretāra Leonīda Brežņeva valdīšanas gadi (1964-1982). *Ļaunuma impērija*, kā PSRS nodēvēja (1983) ASV prezidents Reigans (Ronald Reagan), bija sasniegusi zenītu, un nevienam pat prātā nevarēja ienākt, ka tai jau pēc pāris desmitgadēm lemta bojāeja. *Muļķu skola* tapa laikā, kad kultūras dzīvi valstī noteica vienīgā sieviete politiņorijā – vizuāli pievilcīgā, elegantā, uz rietumiem orientētā (cik nu pag. gs. 60. un 70. gados tas vispār bija iespējams) PSRS kultūras ministre Jekaterina Furceva (Екатерина Фурцева, 1910-1974). Romāns tiek nobeigts tikai īsu brīdi pirms ministres nāves, kas iestājās, pārdozējot medikamentus. Šis Furcevas pašnāvības mēģinājums, atšķirībā no iepriekšējā (1960), kad viņa sev mēģināja pārgriezt vēnas un pēcāk atcerējās, cik tas bija sāpīgi un drausmi, izrādījās sekmīgs.

Cerību publicēt romānu Padomju Savienībā, protams, nebija. Ja pietika drosmes bēgt

pāri robežai un mēnešiem ilgi trako namā simulēt psihisku slimību, tās netrūka arī tad, kad Sokolova prātā dzima ideja to izdot ārzmēs. To īsteno (1975) izdevniecība „Ardis Publishers” universitātes pilsētiņā Anarborā (Ann Arbor, Michigan).

Vispirms iztēlosimies neiespējamo, kas notiktu, ja cenzūra būtu atļāvusi un *Muļķu skola* tomēr tiktu izdota PSRS? Vai publika šo darbu pieņemtu? Vai padomju lasītājs, kurš visus pēckara gadus ticis audzināts ar *klabošā ciniķu morālistu bara* (Sergeja Moreino apziņmējums) sarakstīto, no kā lielākā daļa ir nodeva laikam, to būtu spējīgs uztvert, saprast, akceptēt? Atļaujot teikt, ka – nē.

Muļķu skola pārsteidz, tā valdzina ar savu vieglumu un sirds šķīstību, bet tai pat laikā tā ir bezgala sarežģīta grāmata. Tas ir psihiski slima, ar šizofrēniju sirgstoša speciālās skolas audzēkņa (lasītājs viņa vārdu tā arī neuzzina) skatījums uz savu laiku, laikmetu un sabiedrību. Cerību nav – nekādu un nevienam. Īpaši šo totalās bezcerības izjūtu paspilgtina darba otrā daļa „Tagad stāsti, uzrakstīti verandā”. Padomju dzīves ikdienu, kaut groteskā veidā, tiek atklāta kā uz delnas. Darbība pārsvarā noris vai nu kādas pilsētas (bez nosaukuma) komunālajā dzīvoklī, speciālajā skolā, vai arī vasarnīcu ciematā – *piepilsētas piektajā zonā*, kurp var nokļūt, stundu un 20 minūtes braucot ar elektrisko vilcienu. Stacija, piesplaudītie, piedrazotie koka peroni, ar kritu apskribelētie vagoni – tās ir reālijas, kas romānā atkārtojas ar zināmu periodiskumu. Perona vidū basām kājām stāv specskolas ģeogrāfijas skolotājs Pāvils Pētera dēls Norvegovs (viņš arī Sauls), tur cienijamo pedagogu sastop galvenais varonis – skolnieks tāds-un-tāds. Un nav skaidrs, vai šī sastapšanās notiek, skolotājam dzīvam esot, vai arī jau tad, kad viņš ir miris. Galvenā varoņa prātā eksistē divi laiki – īstais, kurā noris darbība, un aizlaiks jeb laiks ārpus laika, kad iespējama tikšanās un sarunas ar mirušajiem. *Man liekas, ka mums ar to, ar laiku, ir kaut kāds juceklis, sajukums, viss nebūt nav tik labi, kā varētu būt. Mūsu kalendāri ir pārlietu nosacīti, un cipari, kas tajos ierakstīti, neko nenozīmē un tiem nav nekāda nodrošinājuma, gluži kā viltotai naudai* (33). Autors spēlējas ar lasītāju, vēloties, lai viņš uzmin, kas ir šis

dunduks, nīkulis, baskājis, vējrādis nelaimīgais (27) Norvegovs, kā prototips viņš ir? Savādais vīrs, kurš starpbrīžos sēž skolas puīšu tualetē uz palodzes, savas basās kājas sildīdams uz radiatora, vienīgais ir spējīgs mīlēt tuvāko un pret saviem audzēkņiem, dzīviem, reāliem cilvēkbērniem, izturēties ar cieņu, nevis kā pret bezpersonisku pūli – idiotu baru. Norvegovs ir paraugs beznosacījumu mīlestībai, kādi literatūrā sastopami reti. Savas dzīves pēdējā ģeogrāfijas stundā viņš nolemj skolniekiem izstāstīt stāstu „Galdnieks tuksnesī”. Tas ir bīstami, un skolotājs to zina. Vēl vairāk, Norvegovu nodos, un arī to, šķiet, viņš jau paredz. Ģeogrāfs nebaidās būt atšķirīgs, līdz ar to izpelnīdamies kolēģu un vecāku padomes nicinājumu. Naidis kļūst tik liels, ka direktors Nikolajs Gorimirovičs Perillo ar mācību pārzīnes Šeilas Solomonovnas Trahtenbergas-Tinbergenas palīdzību nolemj ģeogrāfam sarīkot Golgātas ceļu. Norvegovs neztur, viņš mirst, bet šoreiz nāve nav beigas, jo notiek *skolotāja Saula pilnīga augšāmcelšanās* (142). Lai iespaids būtu spilgtāks, romāna 4. daļas „Skirlas” noslēgumā ir aina no Senās Romas dzīves.

Bībeles tematika atklāta ne tikai ģeogrāfijas skolotāja tēlā. Komunālajā dzīvoklī galvenais varonis kādam normālam padomju pilsonim dod padomu: *Klauvējiet, un jums taps atvērts* (40 – citāts no Lūkas evaņģēlija). Savukārt, runājot par savu neprāta kļiedzienu, kas gan pedagogos, gan skolasbiedros iedzina neviltošas šausmas, skolnieks tāds-un-tāds atzīst: *Pienāks laiks, kad kurlie dzirdēs* (115). Un vēl arī ģeogrāfa stāsts par galdnieku un tuksnesi.

Romānā spilgti iezīmēta mīlestības līnija, un tā nav tikai Norvegova beznosacījumu mīlestība pret tuvāko. Gan darba ceturtā, gan daļēji arī piektā daļa veltītas seksualitātei un tam, kā galvenais varonis to spēj apzināties. Specscolas skolnieks ir iemīlējis bioloģijas skolotājā Rasā Arkadjevņā Akatovā – veca, pasaulē pazīstama dabaszinātnieka meitā. Rakstnieks liek noprast, ka Rasa savā veidā līdzinās Marijai Magdalēnai, kaut gan tieši tas romānā neparādās. Viņu mīl, pēc viņas ilgojas visi, taču Rasa ir neaizsniedzama. Savukārt Rasas vecais tēvs sprāta ziņā ir līdzīgs skolniekam tādām-un-tādām – par to parūpējusies padomju vara.

Noslēgumā var uzdot jautājumu, vai romāns, kas sarakstīts pirms 40 gadiem un citā politiskajā iekārtā, ir aktuāls mūsdienās? Domājams – ir gan, un ne tikai cilvēku savstarpējo attiecību problemātikas dēļ vien. Līdzīgi kā ar mīlestību, kas ir bezgalīga un nekad

**ŽURNĀLISTE, ILGGADĒJA
RADIO BRĪVĀ EIROPA/
RADIO BRĪVĪBA
DARBINIECE,
CĪNĪTĀJA
PAR BALTIEŠU
CILVĒKTIESĪBĀM
PSRS OKUPĀCIJAS GADOS**

DAGMĀRA VALLENA

1928-2013

nebeidzas, kā autors to parāda Norvegova tēlā, ir arī ar ļaunumu. Nobeigumā citāts, kur galvenais varonis raksturo specscolas vidi un individuus. Ir pārsteidzoši, cik lielā mērā šis raksturojums sasaucas ar mūsdienām: tas pats ļaunums, tā pati nenovīdība, tā pati vēlme izraut otram kumosu, viņu pazemot un apzināti nodarīt sāpes. *Tie ir viņi, idioti, kas pakar kaķus pie ugunsdzēsēju kāpnēm, tie ir viņi, kas garajos starpbrīžos spļauj cits citam sejās un atņem cits citam pīrādziņus ar ievārījumu, tie ir viņi, kas nemanāmi čurā cits citam kabatās un liek kājas priekšā, tie ir viņi, kas izgriež cits citam rokas un uzriko „tumšos”, tie ir viņi, idioti, kas sazīmējuši uz kabīņu durtiņām* (99). Varbūt patiesi – laiks ir ieildzis ne tikai skolniekam tādām-un-tādām, bet arī mūsdienu sabiedrībai...

Lāsma Ģibiete

Mag. philol. Lāsma Ģibiete ir Rietumungārijas U. Filoloģijas fakultātes Urālistikas katedras (NymE SEK, Interkulturālis Tanulmányok Intézet, Uralisztikai Tanszék katedras) mācībspēks.

RAKSTI NOPIETNĀM PĀRDOMĀM

Journal of Baltic Studies 44/1 (March 2013). Association for the Advancement of Baltic Studies <www.balticstudies-aabs.org> Terry Clark, editor <jbs.creighton.edu>

Šoreiz vismazāko interesi izraisa Strmiska (Michael Strmiska) <strmiska@earthlink.net> raksts par Austrumu reliģijām Lietuvā. Pārejie trīs pētījumi ir nopietnāku pārdomu vērti. Tartu U. un Kalifornijas U. (Irvine) prof. Reins Tāgepera <rtaagepera@uci.edu> raksta par savu un domubiedru ierosinājumu atdalīt Igauniju no tiešās PSRS pārvaldes, piešķirot tai padomju satelītvalsts statusu. Interesantais raksts parāda vismaz dažu igauņu stūrgalvīgo un neatlaidīgo ceļšanos pag. gs. 50. un 60. gados meklēt soļus, kas Igauniju novestu tuvāk brīvībai. Lieki teikt, ka Tāgeperas pasākums ir viens no tiem, kas vismaz palielināja interesi par Igauniju laikā, kad tā daudziem rietumniekiem nebija nekas vairāk kā maznozīmīga PSRS province. Jānožēlo fakts, ka baltiešu pasākumi toreiz, tāpat kā mūsdienās, nav savā starpā saskaņoti un paliek sadrumstaloti. Sakarā ar tautu attīstību un sociālām attiecībām Baltijas jūras krastos jāatsaucas uz Daronu Acemoģlu un Džēmsa (James) Robinsona kapitāldarbu *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty* (New York: Crown, 2012), kur secināts, ka tur, kur valdnieki saimnieciski izmantoja vienkāršās tautas, tām nebija ļauts aktīvi piedalīties valsts veidošanā un vadībā, kas arī veicināja tautu nabadzību. Tas, protams, sauc atmiņā tos astoņus gadsimtus, kad tauta no iekarotāju sabiedrotajiem pārvērtās par beztiesīgiem vergiem, ar kuru rokām tika uzceltas pilis kungiem un būdņas zemniekiem. Tā 18. gs. Latvijā bija mazmainīgs kalpošanas laiks bez jebkādam inovācijām. No zemniekiem tika sagaidīts tikai smags fizisks darbs, bet sociālpolitiskajā jomā valdītāji ticās tikai pēc stabilitātes.

Manuprāt ievietotais Igaunijas nacionālo arhīvu pētnieces Kersti Lustes <kersti.lust@ra.ee> pamatīgais raksts par dzimtcilvēku brīvīšanu un tās konsekvencēm Igaunijā, Kurzemē un Vidzemē apstiprina Acemoģlu un Robinsona viedokļus, vienlaikus norādot arī uz nozīmīgām atšķirībām starp dažādām 19. gs. 60. gadu emancipācijas fāzēm. No tām pirmā pasliktināja zemnieku materiālo stāvokli, bet nav īstas skaidrības par brīvīšanas ietekmi uz saimniekošanu un darba

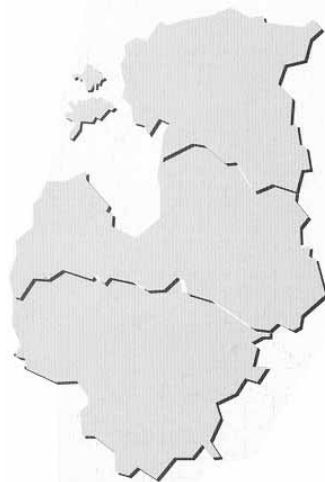
sadali mazliet vēlāk. Kā norāda autore, viņas sacerējums savās detaļās ir nepilnīgs un gaida tālākus pētījumus arhīvos. Manuprāt apbrīnojami ātrajā I Pasaules karā izpostītās Baltijas valstu atjaunošanās procesā liela nozīme bija individuālajai un sabiedriskai brīvībai.

Islandes U. (U. of Iceland) prof. Baldurs Thorhallsons (Thorhallsson <baldurt@hi.is>) un Tallinas U. prof. Rainers Katels <rainerkatel@gmail.com>, pievēršoties attiecībām mazajās valstīs starp varu un ekonomikas politiku, secina, ka tur, kur lielāka loma dota sabiedrībai, piem., dažādā ziņā tik atšķirīgajās valstīs kā Igaunija un Islande, ekonomiskā izaugsme ir stabilāka.

Recenzētas sekojošās grāmatas: Mindaugas Kvietkauskas (red). *Transitions of Lithuanian Postmodernism: Lithuanian Literature in the Post-Soviet Period* (recenzente Daiva Litvinskaite, U. of Illinois); Vladas Sirutavičius un Darius Staliūnas, eds. *A Pragmatic Alliance: Jewish-Lithuanian Political Cooperation at the Beginning of the 20th Century* (Antony Polansky, Brandeis U.); Rita Ruduša. *Pagrīdes citādības: Homoseksuāļi Padomju Latvijā* (Pēteris Timofejevs, Umeå U.); Helene Carlbäck, Yulia Gradszkova, Zhanna Kravchenko (eds). *And They Lived Happily Ever After: Norms and Everyday Practices of Family and Parenthood in Russia and Central Europe* (Daina S. Eglitis, George Washington U.); Vitalis Nakrošis, Žilvinas Martinaitis (eds). *Lithuanian Agencies and Other Public Sector Organisations: Organisation, Autonomy, Control and Performance* (Jaroslav Dvorak, Klaipėda U.).

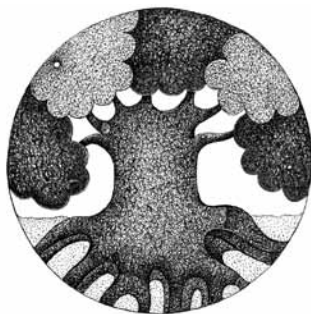
Gundars *Keņiņš* Kings

Pacifika Luterāņu Universitāte

JAUNĀS GAITAS

LABVĒLI

Zīm. Agnese Matisone

*Vendīgs auga ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Z E L T A

Amerikas Latviešu apvienība
Šigurds Brivkalns
Šēlija Ekmane
Rita Gāle
Andrejs Ķīsis
Andrejs Ozoliņš
Andris Priedītis
Jautrīte Saliņa
Ilgvars Šteins
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Kārlis Vasarājs
ANONĪMS – 1

S U D R A B A

Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Voldemārs un Irēne Aveni
Andrejs Baidiņš
Nikolajs Balabkins
Igoris-Ivars Balodis
Maija Bišmanis
Uldis Bluķis
Jānis Brežinskis
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Oļģerts Čakars
Laila un Pāvils Čakuli
Māra un Ojārs Celles
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Aina Dravnieks
Rita Drone
Jānis Eglītis
Līga Gaide
Richards Grigors
Lolita Gulbis
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsons
Laima Kalniņa
Fred A. Keire
Dace Ķezbers
Egīls Kronlins
Kazimirs Laurs
Ieva Lerchs

Maruta Lietiņa-Ray
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Lalita Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Guna Mundheim
Arturs Neparts
Ausma Matcate-Nonācs
Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Jānis J. Pirktiņš
Ilze Plaudis
Gundars Pļavkalns
Guntis un Māra Plēsumi
Vilis M. Plinte
Helmi Rožankovska
Astra un Andris Rozes
Mārtiņš Saulespurēns
Alfreds R. Semeiķis
Maija un Juris Šleseri
Ilona un Raimonds Staprāni
Rasma Stelps-Kiršteins
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Biruta Sūrmane
Miķelis Svilāns
Tupešu Jānis
Lauma Upelnieks Katis
Dagmāra Vallens
Pāvils Vasariņš
Zigrīda Vidners
Rasma Vītols
Vilis Vītols
Modris un Gita Zandbergi
Ģirts Zēgners
Gunars Zvejnieks
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S

Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens

Gundega Dāvidsone
Jānis Dimants
Lidija Dombrovska Larsena
Ligita Evans
Edīte Franklin
Ligita Galdiņa
Silvija Jones
Tija Kārkle
Liena Kaugara
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejnieks
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Modris Morozovs
Agate Nesaule
Valters Nollendorfs
Juris un Silvia Orles
Lilija Pencis
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Ausma Rabe
Vītolds Rācenis
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Jānis M. Riekstiņš
Silvija Rūtenberga
Aina Sikсна
Linda Treija
Leo Trinkuns
Māra Vīksniņa
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Telefons/telefakss: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Galvenā redaktora vietnieks:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
Telefons: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Redaktori:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Linda Treija,
Lilīta Zaļkalne

Konsultanti:

Ingrīda Bulmane, Līga Gaide,
Tija Kārkle, Uldis Matīss, Andris Priedītis

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

Maketētājs: Juris Žagariņš

JG mājas lapa: <<http://zagarins.net/JG>>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz JG ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Atsevišķa JG numura cena: \$10,-
(sākot ar nr. 264)

Rīgā pie Valtera&Rapas, Jāņa Rozes un LOM krietni lētāk. Bibliotēkās – par brīvu!

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

Visās valstīs vienādi, atbilstoši
pastāvošajam valūtas kursam:

1 gads \$39,-

2 gadi \$76,- (USD)

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei,
uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS VAR ARĪ PĀRSŪTĪT ELEKTRONISKI:

Receiving Institution in the US

Correspondent bank in the US
US correspondent bank's routing #
US correspondent bank's address

(Šī informācija būs atkarīga no izsūtītajās bankas!)

Intermediate Financial Institution

Alloya
Routing #: 271987635
4450 Weaver Pkwy, Warrenville, IL 60555, USA

Beneficiary Financial Institution

Latvian Credit Union
Routing #: 291074612
3152 17th Ave. S., Minneapolis, MN 55407

Beneficiary

Name: *Jauna Gaita, Inc.*
Account at Latvian Credit Union: #2001
Home address: 616 Wiggins Road, St. Paul, MN 55119, USA

JAUNO GAITU VAR ARĪ PASŪTĪT TĀ:

LATVIJĀ (maksājumi latos)

Māris Brancis
O. Kalpaka iela 28
Jelgava, LV-3001
e-pasts: <maris.brancis@inbox.lv>
Bankas konts: Swedbank LV28HABA000130A213871
Personas kods - 210147-10007

EIROZONĀ (maksājumi euro valūtā)

Lilīta Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna, S-170 78, Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@tele2.se>
Bankas konts: Nosaukums „Ad Notam“
BIC code - NDEASESS
IBAN number - SE32 9500 0099 6018 0766 9708

ZVIEDRIJĀ:

Pasta tekošais rēķins: Nosaukums „Ad Notam“
Postgiro konto nr 76 69 70-8

ANGLIJĀ (maksājumi britu mārciņās)

Māris Bite
107 Shelford Rd., Radcliffe-on-Trent
Nottingham NG12 1AU
e-pasts: <megabyte_data@compuserve.com>

AUSTRĀLIJĀ (maksājumi Austrālijas valūtā)

Imants Līcis
Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca „Rīga“
P.O. Box 457
Strathfield, NSW 2135
Tel.: 02 9744 8500; Mob.: 0405 013 575
e-pasts: <slb_riga@bigpond.com>

POETRY AND LITERARY ANALYSIS. Poet, essayist, critic and editor, **Leons Briedis** is known to our loyal readers for his far-fetched imagery and love of paradox. Here he treats us to eight of his latest poems and one written some 30 years ago, long before the fall of the Iron Curtain, in which he admonishes those who chose exile to look back to our origins by looking into our own hearts: *If we were to become / Like leaves of a tree, / Torn from where we belong, / In eternity we shall remain / Bound to our nation.* ●●● Uldis Bērziņš introduces his translation of a 23-verse "Religious Tract" by Polish poet of Lithuanian origin, Nobel Prize winner (1980) **Czesław Miłosz** (1911-2004): *An old master of his craft need not show off or prove himself. ... It suffices to weave one's words toward a humbler goal, more tantamount to truth.* ●●● Ligita Levinska, in her continuing analysis of **Jānis Klīdzējs'** (1914-2000) prose, ascertains that his stories and novels involve *movement and dislocation in labyrinthine spacetime.* ●●● In the fifth installment of her study of **Fricis Bārda** (1880-1919), Una Alksne delves into the romanticist poet's aestheticization of death.

VISUAL ART. Māris Brancis continues his in-depth study of artist **Laimonis Mieriņš** (1929-2011), "Wizard of Color and Line". ●●● Brancis also comments on a grand retrospective exhibition in Riga from March through July of this year, involving more than 200 examples of Latvian art in exile. Displayed on the pages of this issue are paintings by **Ēriks Dukāts**, **Edvins Strautmanis** and **Lidija Dombrovska-Larsena** and a sculpture by **Gints Grīnbergs** – selected from this exhibit by our art editor Linda Treija. ●●● The cover art is by **Haralds Norītis**.

HISTORY AND REMINISCENCE. **Rolfs Ekmanis'** continuing account of Latvian-language radio broadcasting from the West during the Cold War comes to the years 1975-1984 at Radio Liberty in Munich, Germany. ●●● In the second installment of his treatise on witchcraft in Latvia, **Sandis Laime** examines historical court documents to explore the terminology applied to women accused of this practice. The Latvian word "ragana", which originally meant simply "seer" acquired much more sinister connotations in the sermons of the feudal baronial Christian clergy. ●●● **Uldis Bērziņš** and **Leons Briedis** share reminiscences from the year 1968, when optimistic movements on both sides of the Iron Curtain toward *socialism with a*

human face suffered a grim setback with the military suppression of the so-called Prague Spring. ●●● The Misiņš Library, now administered by the University of Latvia, has been, since its foundation in 1885, a major repository of Latvian national literature. **Mārtiņš Lasmanis** acquaints us with its curator from 1925-1952, **Kārlis Egle**, whose copious diaries testify to the library's lively and important role in the cultural life of the nation.

SOCIAL COMMENTARY AND ACTUALITIES. **Juris Šlesers** shares insights on Latvian national self-image in **Katrina Z.S. Schwartz's** book *Nature and National Identity after Communism / Globalizing the Ethnoscape* (2006). Traditionally seeing themselves as an agrarian people while nevertheless steadily migrating to the cities or emigrating in order to make ends meet, many enterprising Latvians are now discovering real value, both economic and social, in the renewal and cultivation of their abandoned farmsteads. ●●● Estonian writer **Daniel Vaarik** satirizes the confusing post-Soviet years in his country's media establishment by giving a humorous account of his own youthful journalistic praxis. ●●● "In a Few Words", our editors compile the usual comprehensive digest of cultural news and information from Latvia, from the diaspora, from Latvia's nearest neighbors and from all over the geopolitical domain. ●●● "Kiberkambaris" (Cyberchamber) features an article from **Otto Ozols'** blog on TVNET.LV titled "Intelligence and Intellectuals Have Never Been Taken Seriously in Politics."

BOOK REVIEWS. *Scientiae et Patriae. A Festschrift in Honour of Vaira Viķe Freiberga on Her 75th Birthday*, compiled by Ausma Cimdiņa (University of Latvia), is reviewed by Rolfs Ekmanis. ●●● *Kro-Kro* – the correspondence between poet **Knuts Skujenieks** and his wife Inta during the time he was sentenced to seven years in a Soviet labor camp is reviewed by Anda Kubuliņa (University of Latvia). ●●● **Nora Ikstena.** *Life Stories* – Vita Gaiķe comments on a visit to Toronto by the book's translator into English, Margita Gailītis, and its publisher (Guernica Editions) Michael Mirolla. ●●● **Saša Sokolovs.** *Muļķu skola* (School of Fools), a novel recently translated from the Russian into Latvian by Maira Asare, is reviewed by Lāsma Ģibiete (University of Western Hungary). ●●● *Journal of Baltic Studies* 44/1 (March 2013) is reviewed by Gundars Ķeniņš Kings.